

ספר

נזר ים

פסקי הלכה
ברורים ומנהגים

פסח • ספירת העומר
שבועות

ספר
נזר
ים

על הלכות
חג הפסח
ספירת העומר
וחג השבועות

פסקי הלכה ומנהג
חידושים וביאורים לפי סדר היום

שחנני השי"ת ברוב חסדיו
יצחק מאיר
בהרה"ח ר' נד"צ רושצקי

תדפיס מתוך הספר
פסח כשר ושמח!
שי לחג

הסכמות לספרים קודמים
נתנו ע"י הגאונים המפורסמים
(לפי סדר נתינתם)

הגרי"מ שטרן שליט"א
הגרמ"ש קליין שליט"א
הגר"מ גרוס שליט"א
הגר"י זילברשטיין שליט"א
הגרא"צ הכהן שליט"א

©
כל הזכויות שמורות

הערות יתקבלו בברכה:

רושצקי
רח' הדף היומי 5 תל - אביב
טל/פקס: 03-6474228

עריכה ומפתחות:

NEKUDA
נקודה

a80699@gmail.com | 03-80-600-09

נציגוב נעימוד נפרסום
יהודה הפקות
03-6187365

בסקי הלכות

בסקי
הלכה ומצוות

פסקי הלכות

פרק א

מצות 'ברכת האילנות' בחודש ניסן

נוסח הברכות הנכון

א. מצוה מדברי חכמים לברך 'ברכת האילנות' על ראיית עצי פרי מלבליים בחודש ניסן^א [פרק א].

מצוה לברך
'ברכת
האילנות'

גם אם לא ברך על האילנות בפעם הראשונה שראה, אפשר לברך עליהם אח"כ.

הברכה היא כשרואה את הפרח העתיד להעשות פרי.

ב. בשונה מהשיבושים שנפוצו בכלל ישראל, הנוסח הנכון לברכת האילנות הוא: "ברוך אתה ה', אלוקינו מלך העולם, שלא חיסר בעולמו כלום, וברא בו בריות טובות, ואילנות טובות, להתנאות בהם בני אדם" [שם].

נוסח הברכה

ג. [שיבוש נוסף שחדר לקהילות ישראל ואף לסידורי התפילה, הוא בברכת "ברוך שפטרנו" הנאמרת בהגיע הבן לגיל מצוות. ישנם סידורים שכתוב

נוסח ברכת
ברוך שפטרנו

א. גמרא ברכות מג. ראש השנה יא. וכתב הרב חיד"א (מורה באצבע אות קצט), מאד יתעצם בכונתו בברכה זו שהיא לתיקון הנשמות שהם מגולגלות בעצי השדה והעשבים בזמן הזה, ויבקש עליהם רחמים. והאליהו רבה סי' רכ"ו העתיק את דברי ספר 'סדר ברכות' שכתב על ברכת האילנות - הזהיר בזה עליו נאמר "ראה ריח בני כריח השדה אשר ברכו ה' ויתן לך" וגו'.

ב. סי' רכו משנ"ב ס"ק ה.

ג. סי' רכו משנ"ב ס"ק ב, ואם המתין מלברך עד שגדלו הפירות לא יברך, אך אם לא ראה זאת מקודם, וגם הפרי לא נגמר כל צרכו שעדיין לא יכול לברך עליו שהחיינו, לא איבד את הברכה על האילן לפי הכרעת המשנ"ב ס"ק ד.

ד. רמב"ם (פ"י מהל' ברכות ה"ג) ספר 'המספיק' לר"א בן הרמב"ם (על תפילה פרק ל עמוד 250). וב"סוד ושורש העבודה' כתב (שער הרצון פ"ה ד"ה האי) שכל מה ששנו חכמים במשניות או בברייתות או

בהם "ברוך שפטרני מעונשו שלזה", אמנם הנוסח הנכון הוא: "ברוך שפטרני מעונשו של זה"^ה. אולם יש שכתבו שיש לומר "שלזה" במילה אחת, לפיכך אף האומר "מענשו שלזה" אינו טועה^י. [שם].

פרק ב

דיני תענית בחודש ניסן

תענית יחיד בחודש ניסן

א. בדברי חז"ל מבואר שאסור להתענות בחודש ניסן^א. ונחלקו הפוסקים בדין זה: לדעת השולחן ערוך^ב, תענית יחיד מותרת בחודש ניסן, ורק תענית ציבור אסורה. ולדעת הרמ"א^א, אף תענית יחיד אסורה, ואפילו תענית של תשובה או בעבור חולה אסור להתענות^ג [פרק ב].

איסור תענית בחודש ניסן

ב. החפץ להתענות בעבור חולה, יקבל על עצמו להתענות לאחר חודש ניסן^ד [שם].

החפץ להתענות בעבור חולה בחודש ניסן

תענית שעות בחודש ניסן

ג. מי שקיבל על עצמו להתענות שעה אחת בכל יום, יכול להמשיך את מנהגו ולהתענות תענית שעות אף בחודש ניסן. ואין הנדון דומה לשבת וראש חודש שבהם אסור להתענות תענית שעות, מפני שאיסור התענית בחודש ניסן אינו אלא מנהג [פרק ג].

חילוק בין תענית חודש ניסן ובין תענית שבת וראש חודש

במדרש הרי זה הוא התורה שבע"פ, שמלבד הפירוש הפשט והנגלה שבזה, יש בהם גם רמזים וסודות לאין מספר, והכל מסודר ומרומז בלשונות שלהם. על כן מי ירהיב לשנות מלשון שתקנו חכמים.

ה. 'דרכי משה' סי' רכה ס"ק א, ובהג"ה לשו"ע ס"ב.

ו. כתב יד 'מנחת יהודה' פ' תולדות ס"ג.

א. מסכת סופרים פרק כא הלכה א.

ב. סי' תכ"ט ס"ב.

ג. שו"ת 'חתם סופר' או"ח סימן קג.

ד. על פי גמרא תענית ח: .

מחלוקת האחרונים בתענית חתן בראש חודש ניסן

ד. חתן שיום חופתו הוא בראש חודש ניסן, נחלקו האחרונים אם צריך לצום ביום חתונתו. להלכה הכריע ה'משנה ברורה', שחייב לצום.¹

חייב חתן לצום
בראש חודש
ניסן

הספד והליכה לבית קברות בחודש ניסן

ה. אין מספידין ואין אומרים צידוק הדין בחודש ניסן, אבל בלוית חכם מספידין.²

הספד וצידוק
הדין בחודש
ניסן

ו. יש שנהגו שלא לילך לבית הקברות כל חודש ניסן, שמא יבואו לומר צידוק הדין, מפני שחודש ניסן כולו קודש. ונהגו להקל בקברי צדיקים.³

הליכה לבית
הקברות
בחודש ניסן

אולם ביום הארציית וכן ביום השבעה והשלושים לאחר הפטירה, מנהג קהילות האשכנזים וכן רוב קהילות ספרד ותימן לעלות לבית הקברות, אך לא יאמרו כל התחינות שאומרים בשאר ימות השנה, ולא יוסיפו יותר ממה שרגילים לומר בהשכבה או ביארציית.⁴

ה. מובא במשנ"ב סי' רפח ס"ק י'.

ו. משנ"ב סי' תכט ס"ק י'.

ז. רמ"א סי' תכט ס"ב.

ח. 'שו"ע הרב' ס"ח.

ט. כתב 'קב הישר' (פרק פח), בחודש ניסן בעבור היות שם הויה מאיר ברחמים גמורים וכו', אין המנהג בניסן לילך על בית החיים להתפלל על הקברים ולומר תחנונים כמו בשאר ימים, כדי שיהיה החודש כולו קדש. ועיין 'פסקי תשובות' (סי' תכט אות ד) שהביא להקל בקברי צדיקים.

י. שו"ת 'מלמד להועיל' (יו"ד ח"ב סי' קמה) ו'גשר החיים' (עמ' שז) הגר"ש ואזנר זצ"ל כמובא ב'מבית לוי' ניסן. וכן הוא ע"פ מה שכתב ה'דבר יהושע' (ח"ב סי' פ) וספר 'חיים וחסד' (עמ' שמו) ובספר 'נפש כל חי' מהרב רצאבי (עמ' קיג) שבכל חודש ניסן רבים נהגו להקל, וכן הוא ב'ילקוט יוסף' ביקור חולים ואבלות (עמ' תרפח). ובשו"ת 'דבר משה' מהגר"מ אמארייליו מחכמי טורקיה הקודמים (יו"ד סי' סח) התיר למעשה אפילו באסרו חג לעלות לבית החיים ולומר השכבה, כאשר היארציית חל בשבת כ"ד ניסן ויום שישי הוא אסרו חג בחו"ל, התיר לעלות ביום שישי. ומה שכתבתי שלא יוסיף תחינות כלליות הנהוגות בבית החיים, כן כתב ב'מלמד להועיל' הנ"ל. לעומת זאת הגר"ש שריה דבילצקי קובץ 'מוריה' (ניסן תשעה עמ' שיט) סבר שאף לשבעה ושלושים לכתחילה יעלו בב' אייר.

ובכדי להתפלל על חולה וכדומה מותר אפילו בחול המועד, כמו שהביא בשו"ת 'באר שרים' ח"ד (סי' ח אות ז) בשם הרה"ק מלובלין זי"ע.

אמנם יש נוהגים שכאשר יש להם יארצייט בתוך חודש ניסן, לכתחילה עולים לקבר בערב ראש חודש ניסן, ואם לא עלו יעלו בניסן"א.

פרק ג

דיני הכשרת כלים

אופן הגעלת הכלים בערב פסח

א. בכדי לטהר כלי שנבלע בדפנותיו דבר איסור, נצטווינו בתורה להגעילו, כלומר – לגרום לכלי לפלוט את האיסור, כדי שיהיה מותר להשתמש בו. ואמרו חז"ל^א שכדרך תשמישו כן דרך הגעלתו, כלומר – כלי שמשתמשים בו במים רותחים, יגעילו בחמין – על ידי הטבלה במים רותחים על גבי אש דלוקה, וכלי שתשמישו באש, כמו שפוד לצליה, יש ללבנו באש [פרק ה].

כדרך תשמישו
כן דרך הגעלתו

ב. גם כלי שהשתמשו בו בשאר ימות השנה עם חמין, יש להגעילו או ללבנו אם רוצים להשתמש בו בפסח. ונהגו שלא להשתמש בכלי זה עשרים וארבע שעות קודם הגעלתו^ב [שם].

שימוש בכלי
לפני הגעלתו

קודם ההגעלה יש להרתיח את המים, כדי שיעלו בועות בשעת ההגעלה^ג [שם].
ג. לכתחילה יש להגעיל את כל הכלי בבת אחת, ובדיעבד אפשר להגעילו בשתי תחיבות, על ידי שיכניס בכל פעם צד אחד של הכלי^ד [שם].

הרתחת המים
קודם ההגעלה

אופן הכנסת
הכלי למים
בהגעלה

ד. לאחר ההגעלה, צריך לשטוף תיכף את הכלים במים צוננים, כדי שהחמין שנפלט ממנו לא ישוב ויבלע בו"ה. ובדיעבד, אם לא עשו כן, אין לחוש לכך^ה [שם].

שטיפת הכלי
במים אחר
ההגעלה

יא. 'מלמד הוועיל' הנ"ל.

א. עבודה זרה עה:

ב. רמ"א סי' תנ"ב ס"ב.

ג. משנ"ב שם ס"ק ח'.

ד. משנ"ב שם ס"ק כג.

ה. שו"ע סי' תנב ס"ז.

ו. משנ"ב שם ס"ק לד.

ה. קדירה ששימשה להגעלת כלים בתוכה, אם בכלים המוגעלים לא היה דבר איסור 'בן יומו' [כלומר, שלא השתמשו בו עם דבר איסור ביום שלפני ההגעלה], היא אינה נאסרת לשימוש ואין צריך להגעילה. אמנם בהגעלת כלים קודם הפסח, נוהגים להגעיל את הקדירה לאחר שהגעילו בה כלים^ז [שם].

הגעלת קדירה
שהגעילו בה
כלים

הגעלת כלים חדשים

ו. כלי מתכת שנרכש מנוכרי, מעיקר הדין צריך להגעילו רק אם הנוכרי השתמש בו, כדי שיפלוט הכלי את בליעת האיסור של הנוכרי. ואף בזמננו שלעיתים המפעלים מורחים על הכלים שומן מן החי, יש שכתבו שאין צריך להגעיל את הכלים, מאחר שהשומן עובר תהליך כימי ונפסל מאכילת כלב^ח. אולם יש שכתבו שיש להחמיר להגעיל לכתחילה אף כלי חדש, וראוי לחשוש לדבריהם ולהגעיל כלים חדשים ממתכת שדעתו להשתמש בהם חם או חריף^ט [פרק יב].

הגעלת כלים
חדשים

ז. בכלי שעלול להיפגם מחמת הגעלתו, אפשר לסמוך על שיטות המקלים ולהימנע מהגעלה. וכן כלים המצופים בטפולן, אמייל או חומר קרמי, אין צריך להגעילם [שם].

הגעלת כלי
שעלול להיפגם

טבילת כלים

ח. נצטוונו בתורה^א, שכלי שהיה ברשותו של נוכרי, צריך להיטהר בטבילה. ורשות נוכרי לעניין טבילה, היא בעלותו. לכן, כלי שיוצר על ידי פועלים נוכריים במפעל שנתון בבעלות יהודית, אינו חייב בטבילה. אך מאידך, כלי שיוצר על ידי יהודים, ונמכר ליהודי באמצעות חנות של נוכרי, חייב טבילה [פרק יג].

חייב טבילה
כלים שהיו
בבעלות נוכרי

ט. כלי מתכות שיוצרו על ידי נוכריים, לדעת רוב הפוסקים חייבים בטבילה מן התורה. לכן, כאשר אדם רוכש כלי ואינו יודע היכן יצורו, מאחר שרוב

חייב טבילה
בכלי מתכת

ז. 'שו"ע הרב' סי' תנב סכ"ב. כמוכן שמדובר באופן שרוצה להשתמש עם הקדירה הזאת בפסח.

ח. 'ציץ אליעזר' חלק יב סי' נה, 'משנה הלכות' חלק ז סי' קיב.

ט. הגר"ש ואנזר זצ"ל, וכן הוראת הגרמי"ל לנדא זצ"ל אב"ד בני ברק ודייני בד"ץ העדה החרדית.

י. במדבר לא, כב.

מפעלי המתכות שייכים לנוכריים. הכלי חייב טבילה בברכה (ולקמן הלכה כב יתבאר נוסח הברכה) י"א [שם].

י. כלי זכוכית חייבים בטבילה מדרבנן, ויש לברך על טבילתם. ומטעם זה, יש להטביל גם בקבוק יין או צנצנת קפה וכדו', אם מעוניינים להשתמש בהם בשנית לאחר שהסתיימה תכולתם^י, אך מכיון והבקבוקים והצנצנות הללו הסתיימה תכולתם אצל היהודי, לכן אין לברך על טבילתם אף כשרצונו לעשות בהם שימוש חוזר [שם ובפרק רעד].

טבילת כלי זכוכית

יא. כלי אלומיניום, נחלקו הפוסקים אם חייבים בטבילה מדאורייתא או מדרבנן^י אלומיניום [פרק יג].

טבילת כלי אלומיניום

יב. מרבית כלי הכסף בזמננו מיוצרים בארץ ישראל על ידי יהודים, ולאחר מכן נשלחים לכל רחבי העולם, אך מאחר שיש מפעלים המייבאים כלי כסף ממדינת סין, יש לברר בעת רכישת כלי כסף היכן מקום ייצורו, ואם לא הצליח לברר, יש להטבילו בלא ברכה [שם].

חיוב טבילה בכלי כסף

יג. המטביל כלי מתכת וזכוכית יחד, יברך על טבילת כלי המתכת, כיוון שלדעת רוב הפוסקים חיובו מדאורייתא^י [שם].

ברכה על טבילת כלי מתכת וזכוכית יחד

יד. מפעל השייך ליהודי ונכרי בשותפות, הכלים המיוצרים בו טעונים טבילה^י. אמנם נחלקו הפוסקים אם צריך לברך על טבילה זו^י. לכן, אם הקונה יודע ליהודי ונכרי

כלי שיוצר במפעל השייך ליהודי ונכרי

יא. משמעות השו"ע סי' קכ סי"ד, וכן כתב המושנ"ב סי' שכג ס"ק לא. אמנם הרדב"ז ח"א סי' לד נקט שדין זה הוא מדרבנן, ולמד כן גם משיטת הרמב"ם וה'תפארת ישראל'.

יב. מכיון שקנו את הכלי עם תכולתו, לכן מותר להשתמש בו עד שיסתיים, ורק אם ירצה למלאות בו שימוש חוזר יצטרך טבילה כמבואר בהרחבה בפרק רעד, אבל אין שום היתר לדבר השגור בפי העולם שכלי רב שימושי מותר להשתמש בו פעם ראשונה ללא טבילה. עוד יבואר שם בפרק רעד האם מותר לו להחזיר יין מהכוס לתוך הבקבוק הלא טבול, עיי"ש.

יג. באגרות משה' חלק ג יורה דעה סי' כב כתב שנראה שאינו מן התורה, אמנם בספר 'טבילת כלים' פרק יא הערה קיג כתב בשם בעל ה'שבט הלוי' שחייבים מן התורה.

יד. כעין דברי הפמ"ג או"ח סי' ט משב"ז סק"ב.

טו. ש"ך סי' קכ ס"ק כו 'שואל ומשיב' מהדו"ק ח"ב סי' עג.

טז. משמעות הש"ך שם שחייב להטבילו בברכה, אמנם ה'שואל ומשיב' שם כתב שלא יברך.

בוודאות שיש שותפות כזו במפעל שייצר את הכלי, יטבילו ללא ברכה, ואם אינו יודע שיש שותף יהודי במפעל, יטביל בברכה ולא יחוש שמא יש למפעל שותף יהודי [שם, ועיין בזה בהרחבה פרק רעג].

טו. גם דוודים וטרמוסים חשמליים שיש להם הכשר לשימוש בשבת, אפילו יש להם הכשר שאינם צריכים הגעלה, חייבים בטבילה, אלא אם כן מצוין עליהם בפירוש שאינם חייבים בטבילה מפני שיוצר על ידי יהודי וכדו' [שם].

חייב טבילת
כלי עם כשרות
לשימוש
בשבת

טז. מעיקר הדין, חובת הטבילה היא רק בכלים שמתקנים ומכינים בהם את האוכל, או שמשתמשים בהם בשעת הסעודה. אבל כלי אחסון, או כלים שאינם מתקנים לגמרי את האוכל והוא טעון לאחריהם תיקון נוסף, כמו כלים שלשים בהם את הבצק, יטבילם ללא ברכה [שם].

טבילת כלי
אחסון

הכנת כלים לטבילה ואופן הטבילה

יז. לפני טבילת כלי חדש, יש לנקותו במים ולשפשפו היטב, עד שלא תישאר עליו שום ממשות של דבר חיצוני או של מדבקת המחיר וכדו'. אבל חציצה שאינה מקפיד עליה, כגון מדבקה עם שם המפעל שהדרך להשאירה, אין צריך להסירה קודם הטבילה [פרק יד].

הכנת כלי
לטבילה

יח. הטבילה צריכה להיעשות על ידי אדם גדול שהגיע למצוות, ואם גדול עומד על גבי הקטן ורואה מעשיו, רשאי הקטן להטבילו. ויכול הקטן גם לברך על הטבילה. ויש שכתב, שאם האב שלח את בנו הקטן למסור את הכלי לאחראי על הטבילה על מנת שהוא יטבילם, יש לקטן נאמנות אם מספר שהאחראי טבל את הכלים ולא הוא. [שם].

מאיזה גיל
אפשר לטבול
כלים

יט. קטן שמלאו לו י"ג שנים, אינו כשר לטבול, אלא אם כן נתמלא זקנו, משום שבדין דאורייתא אין סומכים שהוא 'בחזקת גדול'. אבל בכלי זכוכית שחייב טבילתם הוא מדרבנן, רשאי לטבול משמלאו לו י"ג שנים כ"א [שם].

דיו קטן
שהגדיל ולא
נתמלא זקנו

יז. שו"ע יו"ד סי' קכ סי"ד.

יח. קובץ 'מבית לוי' בשם הגר"ש ואזנר זצ"ל.

יט. שו"ת 'יד נתן' ח"ג סי' לב.

כ. כן כתבו ה'פתחי תשובה' סי' קכ ס"ק י"ד ורעק"א שם, אמנם הגר"ש ואזנר זצ"ל הקל בזה.

כ. יש להטביל את כל הכלי בפעם אחת. ובשעת הטבילה לא יאחז את הכלי בחוזקה, אלא ביד רפויה, כדי שיגיעו המים לכל מקום. אמנם אם הרטיב מעט את ידיו קודם הטבילה, אין היד חוצצת, אך גם אז לא יאחז בחוזקה אלא רק באחיזה בינונית^כ [שם].

אופן הטבילת הכלי

כא. חלקים נסתרים שבכלי שאין המים מגיעים אליהם, כגון צינור פנימי שבתוך הכלי, אם אין עליהם חציצה הדעת נותנת שהטבילה מועילה, כדין בית הסתרים שדי בכך שיהיה ראוי לביאת מים^כ [שם].

חלקים נסתרים שהמים אינם מגיעים אליהם

כב. בין אם טבל כלי אחד ובין אם טבל כלים רבים, מברך: "ברוך אתה ה', אלוקינו מלך העולם, אשר קדשנו במצוותיו, וצונו על טבילת כלים", בלשון רבים^כ [שם].

נוסח ברכת הטבילה

כג. המטביל כמה כלים בתוך רשת מחוררת, צריך להקפיד שמי המקווה יכסו את כל הרשת עד שפתחה יהיה מכוסה במים, ולא יסתפק בכך שהמים מכסים את הכלים שבתוך הרשת^כ [שם].

טבילת כלים בתוך רשת

פרק ד

הכנת המטבח וכליו לפסח

הכנת השיש וקירות המטבח לפסח

א. מאחר שמעיקר הדין הגעלה אינה מועילה לכלי פורצלן, ובכללם לחיפויי קרמיקה^א, ובנוסף לכך עדיין קיים חשש שנדבק שם מעט חמץ בעין, לכן

חשיבות ציפוי השיש אף לאחר ההגעלה

כא. 'פתחי תשובה' שם.

כב. שו"ע יו"ד סי' קכ ס"ב עיי"ש בט"ז ובש"ך, ובסי' קצח ט"ז ס"ק כז.

כג. תוס' חולין עג ומאירי שם, אך הב"י יו"ד סי' קצח סכ"א סובר שבית הסתרים בכלים אף אם יש בהם חציצה אינו חוצץ, וכן משמע מהט"ז סוף סי' רב, ועיין 'שבט הלוי' ח"ב יו"ד סי' צו.

כד. 'ערוך השולחן' סכ"ב, וכן הורה מו' הגר"ש ואזנר זצ"ל בקובץ 'מבית לוי' יו"ד, ועיין שו"ת 'שבט הלוי' ח"ו סי' קס מדוע במזוזה גם כשקובע כמה מזוזות מברך בלשון יחיד.

כה. שו"ע יו"ד סי' רא ס"ט.

א. משנ"ב סי' תנא ס"ק קסג.

אין להסתפק בהגעלת השיש והחיפויים, אלא בנוסף לכך יש לצפות אותם בכיסוי אטום^ב [פרק ו].

ב. אין שיעור לעובי הציפוי, ואף אם ציפה את השיש ב'טפֿט' דק ביותר יצא ידי חובתו, אך צריך להיזהר שהטפט יהיה עשוי מחומר שאינו מועד להיקרע במהלך החג [שם].

שיעור עובי
כיסוי השיש

ג. מאחר שגם לאחר ההגעלה יש לחשוש שיפלט חמץ מהשיש, מי שאינו מצפה את השיש צריך ללבנו באמצעות אבן מלובנת באש^א [שם].

הגעלת שיש
למי שאינו
מצפה בכיסוי

ד. מאחר שמצפים לפני הפסח את השיש וחיפויי קיר המטבח (הסמוכים למקום הנחת הקדירות בשיש) שבבית בכיסוי אטום, מעיקר הדין אין צורך להגעילם, מפני שעיקר טעם ההגעלה נובע מהחשש שיפלט מהשיש במהלך הפסח חמץ הבלוע בו^ד [שם].

פטור מהגעלת
השיש למי
שמצפה אותו
בכיסוי

ה. הנוהגים להגעיל את השיש וחיפויי הקיר שבמטבח קודם הפסח, לכתחילה לא ישתמשו עם חמץ חם בשיש עשירים וארבע שעות לפני הכשרת השיש, וכן ידיחו וינקו את המקומות הללו לפני ההגעלה, כדי שלא תישאר בהם שום ממשות של חמץ, ולאחר ההדחה צריך לייבשם ולבדוק שלא נשאר בהם שום לחלוחית^ה [שם].

הכנת השיש
להגעלה

ו. לאחר שהשיש נקי ויבש, אפשר להגעילו. ההגעלה מתבצעת על ידי שפיכת מים רותחים באופן ישיר ממיחם או קומקום, מיד לאחר רתיחתם. שפיכת המים צריכה להיות בזריזות ומקרוב, ולא ממרחק^ו [שם].

אופן ההגעלה

ב. משנ"ב שם ס"ק קטו.

ג. מהר"י וייל המובא בבאה"ט סי' תנא ס"ק מג ובמשנ"ב ס"ק קיד.

ד. בכל זאת המנהג הוא להגעילם לכתחילה.

ה. משנ"ב סי' תנב ס"ק כ.

ו. משנ"ב שם ס"ק כ, ההכשרה רצוי שתיעשה מלמטה למעלה, דהיינו קודם הכיור, אחר כך השיש ואחר כך החרסינה מהצד והברזים, כדי שלא יצטרכו לנגב בכל פעם את המים שמתקררים בינתיים. ואם מכשיר מלמעלה למטה יצטרך מידי פעם לנגב את המים שלפני שמכשיר – הגרש"ד הכהן גרוס שליט"א מאשדוד.

- ז. יש להקפיד שלא להשתמש בהגעלת המטבח בקומקום שמעוניינים להשתמש בו במהלך חג הפסח^ז [שם, ועיין בזה בהרחבה פרק רעב].
- ח. קודם הגעלת השיש אין צורך להחמיר ולהגעיל את הקומקום שמשמשים בו להגעלה [שם].
- ט. בכדי להכשיר את המטבח, יש להגעיל הן את השיש והן את חיפוי הקרמיקה שבקיר הסמוך אליו, בכל מקום שקדירות חמות יכולות לנגוע כאשר הן מונחות על השיש בסמוך לקיר. כמו כן יש להגעיל גם את חיפוי הקרמיקה הסמוך לכיריים, ולהשתדל להגיע עם המים לכל מקום שידו מגעת.
- אך אם מכסה שם עם נייר כסף וכדו' אינו צריך להגעיל שם, אך יש נוהגים להגעיל אף כשיודע שאחר כך יכסה זאת [שם].
- י. לאחר שעירה על השיש והחיפויים מים רותחים, כדאי לכתחילה לערות מים שפיכת מים קרים לאחר הגעלת השיש עליהם מיד מים צוננים^י [שם].

הגעלת ברזים ושימוש בהם בפסח

- יא. בברזי המטבח מצוי שיש בליעת חמץ, ועל כן צריך להגעילם קודם הפסח [פרק ז].
- יב. עשרים וארבע שעות קודם הגעלת הברזים, אין להשתמש בברז במים חמים. כמו כן, בזמן זה אין להניח בכיור מאכל חמץ רותח המעלה אדים [שם].
- יג. אופן הגעלת הברזים: יש לחמם מים בדוד החשמל [ב'וילער'] ובמקביל להרתיח מים בקומקום, וכאשר שניהם מגיעים לרתיחה, פותחים את ברז המים החמים, ובמקביל לזרימת המים שופכים מים רותחים מהקומקום על הברז מבחוץ [שם].
- יד. בסיום ההגעלה יש לפתוח את ברז המים הקרים, כדי לשטוף את לחלוחית החמץ שנפלטה מן הברז, על מנת שלא תשוב ותיבלע בו [שם].

ז. סי' תמוד, משנ"ב שעה"צ ס"ק ד.

ח. על פי שו"ע סי' תנב ס"ז.

טו. גם לאחר הגעלת הברזים, ראוי להדר ולא להשתמש בפסח במים חמים מהברז, וכן לא להניח בכיור כלים חמים שמעלים הבל על הברז, מחמת כמה טעמים.

טז. בנוסף לכך, נהגו להחליף בפסח את מסננת הברז, או לכל הפחות לכסותה בבד, מחמת החשש שמא חדר חמץ למאגרי המים. ויש מהדרינן להחליף ברז מיוחד לפסח [שם, ועיין פרק ח בהרחבת העניין].

יז. מכשיר לטיהור מים שמשתמשים בו במים רותחים וצוננים ['קולר', 'תמי 4' וכדו'], יש להחמיר שלא להשתמש בברז המים החמים בפסח, שמא עלו עליו אדי חמץ ממאכלי חמץ שהשתמשו בו, אך בברז המים הצוננים מותר להשתמש. ואם הברזים סמוכים זה לזה, או שיש פתח אחד למים החמים והצוננים, יש להחמיר ולא להשתמש בפסח גם במים הצוננים [פרק יא].

הגעלת כיורי חרסינה

יח. כיור העשוי מחרסינה חייב בהגעלה, מכיוון שלעיתים נשפך לתוכו תבשיל חמץ רותח, ומצוי שנבלע בו חמץ [פרק ט].

יט. להגעלת הכיור, יש להדיחו ולשפשפו היטב כדי שלא תישאר עליו ממשות חמץ, לאחר מכן לנגבו היטב, ואחרי כן להגעילו באמצעות העראת מים רותחים^ט. לאחר ההגעלה, רצוי לשטוף את הכיור במים קרים [שם].

כ. לאחר הגעלת הכיור, יש לשפוך חומר חריף [כגון אקונומיקה] למקום יציאת המים מהכיור, כדי שאם נותרו שם שיורי חמץ, חריפות החומר תפסול אותם מאכילת כלב [שם].

כא. גם לאחר הגעלת הכיור, אין להשתמש בו בפסח כמו שהוא, אלא יש להניח בו מעין קערה מיוחדת לפסח, כדי שכלי הפסח לא ייגעו בדפנות הכיור [פרק יו].

ט. קובץ 'מבית לוי' בשם מו' הגר"ש ואזנר זצ"ל.

י. שם נתבאר דין זה לגבי חיפויי קיר המטבח.

כב. מדפים שמעל הכיור, או קולטי אדים וכדו', שבמשך השנה נבלעו בהם אדי חמץ, ראוי לכסותם קודם הפסח, או לכל הפחות להימנע מלהניח תחתיהם בפסח קדירות המעלות אדים, שמא יפלטו המדפים חמץ ויחזרו לתוך הקדירה [פרק ט].

ציפוי מדפים
שמעל הכיור
וקולטי אדים

כיריים

כג. כיריים של גז, הגעלתם נחלקת לשלושה חלקים: את המבערים יש לנקות ולהדליק למשך כמה דקות, וזהו ליבון קל. בענין החצובה נחלקו הפוסקים: יש שהתירו על ידי שיעביר את החצובה לאט על גבי האש, דהיינו ליבון קל, ויש שהצריכו ליבון חמור^א, ומכיון שאי אפשר לעשות לחצובה ליבון חמור^ב, לשיטתם צריך להחליף חצובה אחרת לפסח. והכיסוי שמתחת למבערים, יש לערות עליו מים רותחים ולכסותו בפסח.

כיריים של גז

כד. כיריים חשמליות שמתחממות ומתלהטות בעת פעולתן^א, והקדירות מונחות ישירות על הברזל הלוהט, מותר מן הדין להגעילן לפני פסח על ידי הדלקתן לכמה דקות עד שיתלהטו, וכך להשתמש בהן בפסח. ועל הפח שבצידי הכיריים צריך לערות מים רותחים ולאחר מכן לכסותו בנייר כסף.

כיריים
חשמליות

כה. כיריים חשמליות קרמיות שהקדירות מתבשלות בהן על גבי משטח קרמיקה או זכוכית, לא מועילה הגעלתן לפסח^א.

כיריים קרמיות

כו. כירת אינדוקציה שמשטח הבישול שלה עשוי מזכוכית שאינה מתחממת כלל, וכאשר מניחים עליו קדירה היא מתחממת ומתבשלת מכח שדה

כיריים
אינדוקציה

יא. עיין סי' תנא ס"ד ומשנ"ב ס"ק לד דמשמע דסגי בליבון קל מחמת שהחמץ שנופל עליו מיד נשרף, וכן פוסק ה'אגרות משה' (ח"א סי' קכד) ו'שערים המצויינים בהלכה' (סי' קטז אות ה). אבל מו' הגר"ש ואזנר זצ"ל קובץ 'מבית לוי' פסח טען שחצובות של זמננו שהם מסגרת גדולה שבחלקה רחוקה ממקור האש, לא אמרינן שמה שנופל מיד נשרף, ועוד שהרי בנשפך הרבה אמרינן שנבלע אף שנשפך כנגד האש, כמבואר בשו"ע יו"ד סי' צב ס"ו.

יב. עיין שו"ת יד נתן ח"ב סי' לו.

יג. כיון שהן מתאדמות זהו ממש ליבון חמור שמתיר בכל ענין.

יד. קרמי דינו כחרס, ואף לזכוכית לא מועיל הגעלה לדעת הרמ"א סי' תנא סכ"ו, ועיין שו"ת 'שבט הלוי' חלק ב סימן מג.

מגנטי [על ידי קרני אור, בדומה לאופן הפעולה של מיקרוגל], למרות שהכירה אינה מתחממת כלל^{טז}, מכל מקום מאחר שהכירה עלולה להירטב כתוצאה מגלישת תבשיל או מרטיבות שנוצרת תחת הקדירות, ויש בליעה מהקדירה לזכוכית^{טז}, לכן אי אפשר להגעילה לפסח. אבל אם מכסה לפסח את הכיריים במכסה סליקון דק, יש להתיר^{יז}.

הכנת שולחנות לפסח

כז. בשולחן ערוך^{יח} מבואר, ששולחנות שאוכלים עליהם חמץ, יש לחשוש עטיפת השולחן במפה שמא נבלע בהם חמץ, ויש לערות עליהם מים רותחים קודם הפסח.

אמנם בזמננו, מאחר שאין רגילות להניח על השולחנות קדירות רותחות, ובנוסף לכך נוהגים לעטוף השולחן במפה, גם בפסח די בציפוי השולחן במפה. ויש שנהגו לערות מים חמים על שולחן המטבח [פרק י].

תא הקפאה במקרר

כח. יש מקררים שבתא ההקפאה שלהם קיימת רשת שמאחוריה מצטברים פירורים קטנים בסדקים שאי אפשר להוציאם כמו חמץ שנפל עליו מפולת ואין צריך לבערם, אלא יבטל את החמץ ויכסה את מדף המקפיא בנייר וכדו^{יט}.

וכן בספה שיש בה חור צר שרואים שם פירורי חמץ, מכיון שלא ניתן להגיע אליהם אין חיוב לבערם, אלא יבטל את החמץ ודיו^{יט}.

טו. כל החום שבה הוא רק מחמת הקדירה שעליה, שקרני החום מחממות את הקדירה וממילא מתחממת הכירה מהקדירה החמה שעליה.

טז. על פי הרמ"א א' תנא סכ"ו.

יז. מו' הגרמ"ש קליין שליט"א, וככה ראוי לעשות כל השנה לגבי בשר וחלב, לדוגמא אם משתמש לבשר על משטח האינדוקציה, כשרוצה לבשל חלב יניח תמיד משטח סליקון.

יח. שו"ע סי' תנא ס"כ.

יט. 'מים חיים' גליון 128 בשם הגר"נ קרליץ זצ"ל.

ראוי לציין בזה לדברי ה'משנה ברורה'¹ שפירורים פחות מכזית שהם מאוסים קצת, לכולי עלמא אין צריך לבערם.

פרק ה

עניני שבת הגדול

הלכות סעודת שבת הגדול

א. מי שהתחיל את סעודתו ואכל פת במקום אחד, ואחר כך המשיך את סעודתו במקום אחר, כמו שמצוי בשבת הגדול שאוכלים את החלה מחוץ לבית וממשיכים את הסעודה בתוך הבית כבכל שבת², לכתחילה כדאי לאכול מעט פת בחדר שהמשיך את סעודתו בבית, ואפילו פחות מכזית, ולברך שם ברכת המזון³. ואם לא אכל פת בבית כלל, יחזור למקום שהתחיל את סעודתו ויאכל מעט פת, ויברך שם ברכת המזון.

מי שהתחיל סעודתו במקום אחד והמשיך במקום אחר

ובדיעבד, אם קשה לו לחזור להיכן שהתחיל את הסעודה, אם מצוי באותה הרשות, כגון באותו בית, ורואה את המקום שאכל בו פת, יכול לברך ברכת המזון היכן שנמצא בסיום הסעודה⁴ [פרק טז].

קריאת הגדה של פסח בשבת הגדול

ב. נהגו לקרוא את ההגדה של פסח בשבת הגדול בתפילת מנחה, מתחילת "עבדים היינו" עד "לכפר על כל עוונותינו"⁵. ויש שנהגו שלא לאומרה⁶ [פרק יז].

אמירת ההגדה בשבת הגדול

כ. משנ"ב סי' תמב ס"ק לג.

א. עיין 'בירורי הלכה' פרק טז בהערה מדוע אין זה נחשב לעקירת השולחן.

ב. משנ"ב סי' קפד ס"ק ט.

ג. 'ערוך השולחן' סי' קפד ס"י.

ד. רמ"א סי' תל.

ה. דעת המשנ"ב בביה"ל שם בשם הגר"א.

פרק ו

מכירת חמץ

הלכות מכירת חמץ

א. מקור דין מכירת חמץ הוא בדברי חז"ל, שם מבואר שאם ישראל ונוכרי היו בספינה קודם הפסח, והיה חמץ ביד הישראל ואינו יכול לבערו בערב פסח כדין, אזי הישראל מוכר את החמץ או נותנו במתנה לנוכרי, ונוטל אותו בחזרה לאחר הפסח. ודבריהם אמורים על חמץ בעין [פרק יח].

מקור דין
מכירת חמץ

ב. לא יהא ענין מכירת חמץ אצל האדם כמו מצות אנשים מלומדה, אלא צריך שיגמור בדעתו שהוא מוכרו באמת לגוי מכירה גמורה וחלוטה, ולא ימכור ביוקר מן המחיר הראוי, ולאחר הפסח יבקש מאת הגוי שישלם לו את החוב, וכאשר ישיבהו שאין לו כסף, יבקש ממנו שיחזור וימכור לו את החמץ (עם החדר) בעד כך וכך. ולא יהא הדבר כחוכא בעלמא, אלא כדרך הסוחרים ממש.

מכירה לגוי
כדרך הסוחרים
ובהסכמה
ברורה

ג. מכירת החמץ לנוכרי נעשית באמצעות שטר מכירה וקנינים נוספים שעושים עם הגוי. מלבד ציון המקומות הידועים שבהם נמצא החמץ, יוסיף המוכר ויכתוב בשטר המכירה שהוא מוכר לנוכרי גם את החמץ הנתון בבעלותו "בכל מקום שהוא", ובזה יכלול גם את החמץ שמקום המצאו אינו ידוע לו [פרק רעט]. מעיקר הדין אין צריך להוסיף ולכתוב בשטר שעושים ביום י"ד ניסן את שעת המכירה, והכל יודעים שכוונתו שהמכירה תחול קודם זמן איסור חמץ, כדין 'דברים שבלב' במקום שהכל יודעים כוונתו, אך יש שמהדירים לכתוב את שעת המכירה [פרק רפ].

שטר מכירת
החמץ

ד. מנהג העולם למכור החמץ לגוי בערב פסח – יום י"ד ניסן, ובליל בדיקת חמץ אינם בודקים את המקומות שימכרו למחרת לגוי. ואמנם יש שנהגו למכור חמצם לגוי קודם לכן ביום י"ג ניסן, מחמת החשש שאילו תיעשה

מכירת י"ג או
מכירת י"ד

א. תוספתא פסחים פ"ב ה"ו – ז, מובא בב"י ס"י תמח.

ב. 'קיצור שולחן ערוך' סי' קיד ס"א.

המכירה למחר יצטרכו לבדוק בלילה את המקומות שעדיין לא נמכרו, אך רוב כלל ישראל נהגו שלא לחוש לזה ועושים מכירת י"ד, כמבואר לקמן פרק ז' הלכה כ"ה.^ג

ה. מכיון שרבו ההלכות כיצד לבצע את המכירה לנוכרי, לכן נהגו למנות רב תלמיד חכם כשליח - מיופה כח על מנת שיבצע את מכירת החמץ לנוכרי, וראוי לכתחילה לקבל קנין סודר מהרב שמתחייב לבצע השליחות.^ד

מינוי תלמיד
חכם כשליח
למכור החמץ

ו. רב שמוכר לנוכרי את החמץ בשליחות הקהל, צריך להקנות לנוכרי את החמץ בכסף ובשטר ובמשיכה, אך אם החמץ נמצא בבתים רבים והנוכרי אינו יכול למשוך את כל החמץ שמכרו, אפשר להקנות לו בשאר קניינים המבטאים מכירה לפי מנהג המקום, כמו תקיעת כף וכדו"ה [פרק רפא].

אופן הקנאת
החמץ לנוכרי

ז. נחלקו הפוסקים כמה צריך הנוכרי לשלם על החמץ כדי לקנותו בקנין כסף: יש שכתב שהנוכרי צריך לתת פרוטה עבור כל אחד מהאנשים שמוכרים לו את החמץ, ויש שכתב שאם הרב מקבל מהמוכרים רשות ליטול לעצמו את מעות המכירה, כל המוכרים מצטרפים לפרוטה אחת לצורך הקנין, ועל כן אין הנוכרי צריך לתת יותר מפרוטה אחת,^ה וראוי להחמיר בזה"ה [שם].

אופן התשלום

ח. על פי האמור לעיל [הלכה א], נהגו כל ישראל לסמוך על מכירת חמץ הקיים ברשות האדם קודם הפסח לגוי, ואפילו 'חמץ בעין', כלומר שהוא קיים

מכירת חמץ
בעין

ג. עיין משנ"ב (סי' תלו ס"ק לב) וכ"כ בהליכות שלמה (פ"ה דבר הלכה ו), ועיין מה שכתבתי ב'בירורי הלכה' פרק מב בהערה, דאלו שמוכרים כל הבית לגוי במכירת י"ג יש זלזול במכירה אם נשאר בבית על למחרת, שנוהג בבית המכור כמנהג בעה"ב.

ד. מכיון שבדאורייתא לא אמרינן חזקה שליח עושה שליחותו, לפיכך נהגו לשלם לרב מעות דעל ידי זה נעשה כפועל, ובפרט לדעת המג"א (סי' קפט ס"ק א) דמומר אינו בן ברית ואינו עושה שליח, לפי זה בעונותינו הרבים שיש בעלי חנויות ומפעלים שהבעה"ב אינם שומרי תורה ומצוות, לכן יש לשלם לרב כשעושהו שליח למכור החמץ שלו כדי שיהיה בגדר פועל שלו, אך הרבה אחרונים פליגי על המג"א וס"ל דמהני שליחות - מועדים וזמנים סו"ס רסט.

ה. משנ"ב סי' תמח ס"ק יז, יט.

ו. 'אגרות משה' או"ח ח"א סי' קנ.

ז. 'חלקת יואב' שו"ת קמא או"ח סי' נב.

ח. מו' הגרמ"ש קליין שליט"א, ושכן נהג מו' ה'שבט הלוי' זצ"ל.

וראוי לאכילה, ולא רק שיירי חמץ הדבוקים בכלים, והמעורב בתרופות וכדו' [וראה לקמן הלכה יט דברים נוספים הנחשבים 'חמץ בעין']^ט [פרק יח].

ויש שכתבו, שהמכירה מועילה אפילו אם היהודי בעל החמץ אינו שומר תורה ומצוות, ואפילו אם נכשל ומכר בחנותו חמץ בפסח, רחמנא ליצלין [שם].

ט. למרות האמור בסעיפים הקודמים, התפשט המנהג בקרב רבים מציבור מנהג היראים שלא למכור לנוכרי 'חמץ בעין', אלא במקום הפסד מרובה חמץ בעין בלבד^{יא} [שם].

ולאחר שפשט המנהג ורבים מבני ישראל נמנעים מלמכור חמץ בעין^{יב}, מותר לבער ולאבד כמות רבה של חמץ בערב פסח מחמת מנהג זה, ואין בזה משום איסור 'בל תשחית' [פרק רפד].

אולם הדעת נותנת, שגם מי שנהג שלא למכור חמץ בעין, אם נאלץ למכור חמץ מחמת הפסד מרובה יכול למכור גם את שאר החמץ שבביתו, שהרי בכל מקרה כבר עושה מכירה [פרק יח].

זהירות והרחקה מדברים שנמכרו לגוי

י. קדירות של חמץ, וכן מאכלים שיש בהם חשש ספק חמץ, יש להצניעם בפסח במקום נסתר שאינו רגיל ללכת שם, כדי שלא יבוא להשתמש בהם בטעות. וראוי להכניסם לחדר נעול^{יג}, או להדביק^{יד} את דלת הארון שהם מונחים בו [פרק יט].

ט. חת"ס או"ח סי' קיג.

י. 'אגרות משה' או"ח ח"ב סי' צה, ומעין זה כתב המשנ"ב סי' תמח סוף ס"ק יב.

יא. מנהג כזה הובא ב'אליהו רבה' סי' תמח אות ז, וכן הורה הגרש"ז אויערבך כמובא ב'שלמי מועד' סי' ע.

יב. אך תערובת חמץ, אם אין בה כזית בכדי אכילת פרס אפשר להקל למוכרם לגוי גם לפי המנהג - הגרש"ד הכהן גרוס שליט"א מאשדוד.

יג. שו"ע ריש סי' תנא.

יד. ראוי להדביק היטב, או לכתוב על הנייר דבק - מכור לגוי, בכדי שיהיה לו לזכרון לא להוציא כלי החמץ, כמבואר שם בפרק יט בהערה.

דין מחיצה
בחמץ בעין
בפסח

יא. מי שיש לו בביתו חמץ בעין שנמכר לנוכרי, אם השכיר או מכר לנוכרי את מקום החמץ, צריך מעיקר הדין לעשות לפני החמץ מחיצה בגובה עשרה טפחים^{טו}, וצריך שתהיה מחיצה קבועה, ולא דבר שאפשר להגביהו בנקל, כמו סדין וכדו'^{טז} [שם].

אמנם בזמננו נהגו להסתפק בסימון והדבקת דלת הארון שהחמץ מונח בו^{יז} [שם].

בשעת המכירה
לגוי יהיו כל
המקומות
מסומנים

יב. אותם הכותבים בשטר המכירה שמוכרים את כל המקומות המסומנים בבית, צריכים לוודא שבשעת המכירה (לפני סוף זמן אכילת חמץ) כל אותם מקומות יהיו מסומנים במדבקה וכדו'^{יח} [פרק רבג].

כניסה במהלך
חג הפסח
למקום שנמכר
לגוי

יג. במקום צורך גדול, יש שכתב שמותר במהלך חג הפסח לפתוח המחיצה ולהיכנס למקום החמץ, כדי להוציא דבר מה שנשכח שם^{יט} [פרק יט].

שימוש ולינה
בבית שנמכר
לנוכרי

יד. מי שמעוניין להשתמש או ללון במהלך הפסח בבית רעהו שאינו בדוק מחמץ ונמכר לנוכרי, במקום הדחק^י יכול לסמוך על התנאי הנערך עם הנוכרי במרבית מכירות החמץ, לפיו הנוכרי מתיר להשתמש בדברים המכורים לו, ואפילו שימוש המכלה אותם [ורק אם לאחר הפסח יושלם סכום המכירה יחשבו ביניהם את הדברים שהפסידוהו במהלך החג]. ויש שכתב, שצריך לבקש מהנוכרי רשות להשתמש בדירה^{יא} [פרק כה].

טו. שו"ע סי' תמ ס"ב.

טז. משנ"ב שם ס"ק יב.

יז. שו"ת 'קנין תורה' ח"א סי' קי אות ה.

יח. אמנם בדיעבד יכול לסמוך על הנוסח הכתוב בשטר שמוכר את כל החמץ שיש לו בכל מקום שהוא.

יט. 'דינים והנהגות מהחזו"א' פי"ז סכ"ד.

כ. ואין לחוש שמא ימצא שם חמץ ויבוא לאכלו, שמכיון שהדירה ותכולתה אינם שייכים לו, אפילו בימות השנה הוא בודל עצמו מלאכול שם מאכלים שלא הונחו לפניו משום איסור גזל. אך מכל מקום היתר אינו אמור אלא במקום הדחק.

כא. קובץ 'מוריה' ניסן תשע"ז עמ' רסח אות יד.

אכן לכתחילה כדאי להימנע משימוש בדירה שנמכרה לנוכרי, מפני שזה נראה כזלזול במכירה כב [שם].

קניית החמץ
מהגוי במוצאי
הפסח כשיש
אנשים שלא
הוציאו את
החג

טו. מכירת החמץ נעשית באופן שבעת מכירת החמץ הגוי משלם סכום מסוים, ומתחייב שאם לא ישלים לאחר החג את כל שווי החמץ הנמכר לו, יקנה ממנו הרב בחזרה את החמץ. מיד במוצאי שביעי של פסח שב הגוי ונפגש עם הרב, ובדרך כלל אינו משלים את הסכום, ואז הרב קונה ממנו בחזרה את החמץ.

אולם אם הרב עושה את הקנין מיד בצאת החג, נמצא שאותם המקפידים לשמור על זמן ר"ת, או דרים בחו"ל וחגים יום טוב שני של גלויות, קונים בחזרה את חמצם בשעה שאצלם עדיין נמשך חג הפסח.

לכן ראוי שהרב יהדר ויכוון שאין ברצונו לזכות עבור המוכרים את חמצם אלא בשעה שיסכימו לקבלו. הדברים אמורים בפרט לגבי בני חו"ל שמכרו את חמצם בארץ ישראל, כאשר במוצאי שביעי של פסח עדיין נמשך החג במקום מגוריהם בחו"ל כג.

כב. ולכן יש להעיר על מנהג אותם העושים מכירה לגוי ביום י"ג ניסן ומוכרים את רוב הבית, אך עדיין מסתובבים כבעלי הבית עד למחרת, שיש בזה משום זלזול במכירה. עיין מש"כ לקמן 'בירורי הלכה' פרק מב בהערה.

כג. וכן היה נוהג מו' הגר"ש ואזנר זצ"ל, שהיה מכוון לקנות את החמץ מהגוי רק עבור אלו שבאותה שעה אין אצלם יו"ט, לאפוקי בני חו"ל שעדיין אצלם יו"ט אחרון של פסח. וכן שמעתי ממו' הגרמ"ש קליין שליט"א, שכל רב שעושה קנין בצאת החג בשעה שלפי ר"ת עדיין לא יצא יו"ט, צריך לכוון לקנות רק עבור מי שהוציא את החג (אמנם הגר"ש היה עושה את הקנינים לאחר צאת החג לפי רבינו תם, ולא חשש לכך שאותם הנוהגים כהגאונים החלו להשתמש בחמץ לפני רכישתו מהגוי, משום שהגוי נותן רשות כמבואר לקמן 'בירורי הלכה' פרק כה).

ועיין שו"ת 'אגרות משה' חלק ד סימן צד, שאדם שמכר חמצו בארץ ישראל ונמצא בפסח באמריקה, יאמר בפירוש לרב שמוכר את החמץ שאינו ממנה אותו כשליח לקנות בחזרה את החמץ אחר הפסח עד שיעברו ימי הפסח באמריקה. וכן בשו"ת 'מנחת יצחק' חלק ו סימן מה מסיק להלכה שהקנין שקונים מן הגוי לא חל לגבי מי שאצלו עדיין פסח ואינו חפץ לקנות החמץ.

ראוי להוסיף, שהריידב"ז (ירחון תורת א"י שנה ד' חוברת א – ב עמ' כא) למד שהולכים לפי המקום שבעל החמץ נמצא בו ולא לפי מקום החמץ, מדברי הגמרא (פסחים ז): "תניא, היה יושב בבית המדרש ונזכר שיש חמץ בתוך ביתו - מבטלו בלבד, אחד שבת ואחד יום טוב. בשלמא שבת - משכחת לה, כגון שחל ארבעה עשר להיות בשבת, אלא יום טוב בתר איסורא הוא. אמר רב אחא בר יעקב, הכא

כמו כן המקפידים על זמני ר"ת צריכים לחוש שלא לקנות מאפים שנאפו במוצאי החג בזמן שלשיטת ר"ת עדיין לא יצא החג.

טז. ביקר בפסח בבית שאינו בדוק מחמץ ומוצא בו דבר חמץ, ימהר לכסותו ולהחביאו, או יניח עליו כלי הפוך^{יד} [שם].

מוצא חמץ
בפסח בבית
שאינו בדוק

שימוש אחרי הפסח בחמץ בעין שנמכר לנוכרי

יז. הפוסקים הסתפקו בתוקפה של מכירת חמץ מחמת כמה טעמים, הן מפני שזה נראה כהערמה, מאחר שהוא רגיל לעשות כן בכל שנה, למכור חמץ קודם הפסח ולקנותו בחזרה לאחריו, והן משום שהנוכרי יודע שלבסוף החמץ לא יגיע לידינו, ובפרט כאשר לא מקפידים למסור את מפתחות מקום החמץ לנוכרי^{יח} [פרק כ].

ספקות
הפוסקים בדיון
מכירת חמץ

יח. מחמת ספקות אלו, אף שנקבע להלכה שהמכירה מועילה, בכל זאת במהלך השנים פשט המנהג אצל חלק מציבור היראים שלא לרכוש מוצרי חמץ שעבר עליהם הפסח, למרות שהם נמכרו לנוכרי בהיתר של 'הפסד מרובה'. ומי שאבותיו אחזו במנהג זה, ינהג כן אף בזמננו, ולא ירכוש לאחר הפסח מוצרי חמץ בעין שנאפו קודם הפסח [שם].

מנהג היראים
שלא לסמוך
על מכירת
חמץ בעין

אולם אין צורך להחמיר שלא לרכוש לאחר הפסח מוצרים המכילים גלוטן תעשייתי העשוי מחלבון חיטה ונחשב ל'חמץ נוקשה', כאשר הם נמכרו לנוכרי כדיון, מחמת כמה טעמים [שם].

בתלמיד יושב לפני רבו עסקין, ונזכר שיש עיסה מגולגלת בתוך ביתו, ומתיירא שמא תחמיץ קדים ומבטיל ליה מיקמי דתחמיץ. דיקא נמי, דקתני היה יושב בתוך בית המדרש, שמע מינה". מכך שהגמרא לא העמידה שמדובר בליל יום טוב והחמץ נמצא בביתו במקום רחוק שבו עדיין לא נכנס החג (וכיון שנמצא בבית המדרש ואין לפניו גוי אינו יכול למכור חמץ, שאילו היה גוי לפניו היה מותר למכור לו החמץ בכדי שלא יעבור על בל ימצא) יש להסיק שהולכים אחר המקום בו נמצא בעל החמץ, ומאחר שאצלו כבר נכנס החג חמץ נאסר בהנאה למרות שהחמץ נמצא במקום שעדיין לא נכנס הפסח.

כד. על פי שו"ע סי' תמ ס"ב.

כה. ריטב"א ריש פ"ב דפסחים, 'מחצית השקל' סי' תמו ס"ק ב.

הגדרת חמץ בעין במוצרי יסוד

יט. עמילן חיטה^י, קוואקר^י ושמרי בירה, הרי הם 'חמץ בעין', ועל פי המנהג הנפוץ בקהילות ישראל אין למכרם לכתחילה לנוכריה. אבל קמח הנעשה בזמן הזה^י [שליתת החיטים נמשכת זמן מועט בלבד, והחיטים אינם מתבקעות ומחמיצות במהלכה], גריסים שאינם מבושלים, חיטה חנוטה [לנוי וכדו'], מלח לימון, חומצת לימון, תמציות תה בטעמים ושמרים לאפיה, כל אלו נחשבים ל'ספק חמץ', ומשום כך יש למכרם לנוכרי [פרק כא].

פירוט מוצרי
יסוד העשויים
מחמץ או ספק
חמץ

כ. ממחטות לחות, מאחר שלעיתים מעורב בממחטות אלוהול שעשוי מחמץ, בעיקר בממחטות המיוצרות בחו"ל, אף על פי שהאלוהול נפגם בזמן הכנת הממחטות, ראוי להחמיר להשתמש בפסח רק בממחטות נטולות אלוהול, או עם חותמת כשרות לפסח. ויש שכתבו, שראוי גם להחמיר ולמכרם לנוכרי^ל [שם].

חשש חמץ
בממחטות
לחות

הנחת חמץ בחנות כדי שיימכר לנוכרי עם חמץ החנות

כא. מי שאינו רוצה למכור חמץ בעין, ולכן מבקש להקנות את חמצו לבעל חנות כדי שיכליל את חמצו במכירת החמץ של החנות לגוי, מאחר שבלאו הכי צריך למכור חמצו משום 'הפסד מרובה', צריך לתת את חמצו לבעל החנות במתנה גמורה, ולכתחילה צריך גם להודיעו שהניח חמץ בחנותו, ולאחר הפסח לא ייטול את חמצו מהחנות, אלא יבקש מבעל החנות שייתן לו את החמץ במתנה [ובדיעבד המכירה חלה גם אם לא הודיע לבעל החנות שהניח חמץ

אדם שהניח
את חמצו
בחנות חבירו
כדי שבעל
החנות ימכרנו

כו. אבל אם יש במוצר עמילן ולא פורט איזה עמילן, ודאי אפשר למכרו לגוי, כיון שמצוי הרבה עמילן שאינו חמץ אלא נעשה מקטניות – קורנפלור, ובפרט עמילן הנמצא במוצרים שהם מיוצרים בארץ ישראל.

כז. קוואקר עשוי משעורים, לכן אסור בשריה במים – לתיתה – כלל, ולצורך קילופו משרים אותו במים, מחמת זאת נחשב לחמץ.

כח. כל זמן שאין זה בגדר הפסד.

כט. ואין חילוק בזה בין קמח רגיל לקמח מלא.

ל. שו"ת 'חזון נחום' סי' מ ושו"ת 'דברי מלכאל' ח"ד סי' מב אות ו, סי' מד אות מג.

אצלו במתנה קודם הפסח, ובפרט אם גם המניח מכר בעצמו את החמץ לגוי^א לא [פרק כג].

כב. אם הניח את חמצו בחנות חבירו לאחר זמן שנמכר החמץ של בעל החנות לגוי, לא נכנס החמץ תחת מכירת החנות, ואם המניח לא מכר בעצמו את חמצו, החמץ אסור בהנאה לאחר הפסח [פרק כד].

הניח חמצו בחנות לאחר שבעל החנות מכר את חמצו

מכירת חמץ קודם הפסח ליהודי שאינו שומר תורה ומצוות

כג. מותר למכור קודם הפסח חמץ ליהודי החשוד על אכילת חמץ בפסח, בתנאי שאינו אומר בפירוש שמתכוון לאכלו בפסח^ב [פרק כו].

היתר מכירת חמץ ליהודי החשוד על אכילת חמץ בפסח

האם צריך לקבוע שוב מזוזה לאחר מכירת הבית לגוי

כד. מכר לנוכרי את ביתו או דירתו, אינו צריך לשוב לאחר הפסח ולקבוע בה מזוזה מחדש, אף על פי שבמשך הפסח הבית היה שייך לנוכרי והיה פטור ממזוזה^ג [פרק רפד].

חיוב מזוזה בבית שנמכר לנוכרי

כה. יש המקפידים שלא למכור לגוי בית בארץ ישראל מחמת חשש איסור 'לא תחנם', ולכן נהגו רק להשכיר לגוי את החדרים והארונות שיש בהם חמץ [פרק כה בהערה].

מנהג המקפידים שלא למכור בית לגוי בארץ ישראל

פרק ז

בדיקת חמץ

איסור אכילה ולימוד תורה קודם בדיקת חמץ

א. בהגיע ליל י"ד בניסן, חובה על כל בעל בית בישראל לבדוק את ביתו והמקומות שבבעלותו מחמץ הקיים שם, והבדיקה תיעשה לאור הנר^א [פרק כז].

מצות בדיקת חמץ

לא. על פי שו"ת 'צמח צדק' לובאוויטש או"ח - בשם רבנו - סימן ד.

לב. כן נראה מדברי הפוסקים, ועיין 'מנחת שלמה' ח"א סי' מד אות ג שהסתפק בזה.

לג. ספר 'שערי הלכה' ח"א להגר"ש אפרתי ז"ל על פי שיטת ה'ארבעה טורי אבן'.

א. פסחים ב. וכתב השו"ע סימן תלג סעיף ב: "אין בודקין לאור האבוקה אלא לאור הנר, ולא בנר

ב. כל מי שצריך לבדוק חמץ בביתו, אסור לו לאכול קודם הבדיקה, האסורים
באכילה קודם
הבדיקה מחמת החשש שמא יתעכב וישכח לבדוק. אך שאר בני הבית מותרים
באכילה² [שם].

ג. בתוך חצי שעה הסמוכה לבדיקה לא יאכל יותר משיעור כביצה פת, שמא
הבדוק אסור
באכילה קודם
הבדיקה יגרר לאכול עוד. אולם הפרי מגדים כתב³, שדין זה נאמר דווקא בעוגה
ושאר תבשילים העשויים מחמשת מיני דגן, אבל בשאר מאכלים, כמו פירות
וכדומה, מותר לאכול אף יותר מכך, שאף באכילה מרובה עדיין הם בכלל
טעימה בלבד.

אבל כשהגיע זמן הבדיקה, דהיינו צאת הכוכבים⁴, לא יאכל כלום. ואם רוצה
לטעום מעט פירות מותר, ובלבד שלא ישהה הרבה⁵ [שם].

ד. לאחר שהגיע זמן בדיקת חמץ, אסור ללמוד תורה קודם שיבדוק, ונראה
קודם בדיקת
חמץ שאסור לעסוק אפילו בהלכות פסח, אמנם בהלכות בדיקת חמץ מותר
לעסוק. [פרק כח].

ה. גם אם יש לו זמן קבוע ללימודו, צריך להפסיק מלימודו כדי לקיים מצות
הפסקת לימוד
קבוע לצורך
הבדיקה בדיקת חמץ⁶ [שם].

של חלב, ולא של שומן, ולא של שמן, אלא בנר של שעוה⁷. ואכן יש שהידרו לערוך את הבדיקה
דווקא עם נר שעוה, כפי שכתב ב'עבודת ישראל' שבת הגדול ד"ה בשולחן ערוך, עיי"ש.

ב. שו"ע סי' תלא ס"ב.

ג. פמ"ג סי' תלא, 'אשל אברהם' ס"ק ד.

ד. 'משנה ברורה' סי' תלא ס"ק א.

ה. 'משנה ברורה' סי' תלא ס"ב ביה"ל ד"ה ולא יאכל אף שיש להעיר, שקודם קריאת המגילה אסור
לכתחילה לטעום כלום ורק בצורך גדול התירו טעימה, וכבר העיר כן ה'מגן אברהם' בסוף סימן תרצב
(מעניין לציין שב'מגן אברהם' שם משמע שקריאת המגילה אורכת זמן רב יותר מאשר בדיקת חמץ, ויתכן שבזמנם
הבתים היו יותר קטנים), אולם ב'אליהו רבא' שם ביאר, שמאחר שקריאת המגילה נערכת לאחר תענית
אסתר, לכן החמירו ביותר שלא לאכול קודם הקריאה, מחמת החשש שאדם יגרר אחר מאכלו וישכח
לקרוא את המגילה. עיין 'נזר ים' פורים (פרק עז).

ו. שו"ע סי' תלא סעיפים א – ב.

אמנם בתוך חצי שעה קודם זמן הבדיקה, הביא ה'משנה ברורה'¹ מחלוקת הפוסקים אם חייב לפסוק מלימודו לצורך הבדיקה, והכריע שמותר ללמוד אם הניח שומר שיזכיר לו לבדוק את החמץ [שם].

ו. אם יש בבית הכנסת שיעור קבוע בהלכות פסוקות, מותר לקיים את השיעור בליל י"ד בניסן, אפילו אם על ידי זה יתעכבו השומעים מעט מבדיקת החמץ² [שם].

קיום שיעור קבוע שמעכב מעט את בדיקת החמץ

ז. התחיל ללמוד יותר מחצי שעה לפני זמן בדיקת חמץ, אינו צריך להפסיק את לימודו עד צאת הכוכבים³ [שם].

מי שהתחיל את לימודו קודם זמן האיסור

ערבית ובדיקת חמץ – מה קודם

ח. זמן בדיקת חמץ הוא בתחילת צאת הכוכבים. ולעניין קדימות תפילת ערבית ובדיקת חמץ, נתבארו בזה כמה חילוקים [פרק כט]:

מה קודם – ערבית או בדיקת חמץ

(א) מי שרגיל להתפלל ערבית במנין בשעת צאת הכוכבים, יקדים ויתפלל קודם הבדיקה, ואפילו מתכוון להתפלל בליל בדיקת חמץ ביחידות, יתפלל קודם בדיקת חמץ. וכתב המג"א⁴, שאם יכול למנות שליח שיבדוק בזמן, יעשה כן, ולא נהגו כדבריו [פרק לח].

(ב) מי שרגיל להתפלל ערבית ביחידות⁵, נחלקו בזה האחרונים: יש שכתב שיקדים בדיקת חמץ ויתפלל ערבית לאחר מכן⁶, ויש שכתב שיקדים תפילת ערבית, מאחר שהיא תדירה וחיוב קריאת שמע הוא מדאורייתא⁷. ובשולחן ערוך הרב⁸ הכריע מחלוקתם, שבדיקת חמץ

ז. שם ס"ק ז.

ח. 'שו"ע הרב' ס"ט.

ט. משנ"ב שם סוף ס"ק יא.

י. מג"א שם ס"ק ו.

יא. כגון שגר בכפר שאין בו מנין תפלה בימות החול.

יב. מג"א שם.

יג. 'חוק יעקב' אות ז.

יד. קונטרס אחרון א.

קודמת, מאחר שהיא מצוה עוברת^ט, בעוד שתפילת ערבית^י זמנה לכתחילה עד חצות הלילה. ובכדי שלא להיכנס למחלוקת זו, אפשר להתחיל לבדוק החמץ שלש עשרה דקות ומחצה אחר השקיעה, שהוא זמן צאת הכוכבים לענין מצוות מדרבנן, כמו בדיקת חמץ^י, וטרם הגיע זמן קריאת שמע של ערבית שהוא מדאורייתא, ולאחר שהתחיל לבדוק בוודאי אינו צריך להפסיק כדי להתפלל ערבית^י.

ג) מי שרגיל להתפלל ערבית במנין קבוע בשעה מאוחרת, לא נתבאר בפוסקים דינו, אולם הדעת נותנת שלכולי עלמא יקדים הבדיקה, שאין בו החשש שמא ישכח.

ד) מי שרגיל להתפלל ערבית בזמן קבוע במנין, אך בליל בדיקת חמץ משתנים סדריו והוא מתכוון להתפלל במנין אחר, מסתבר שיקדים להתפלל, שמחמת השינוי בסדר יומו יש חשש שישכח התפילה^י.

מי שאינו מתפלל ערבית בשעה קבועה אלא מתפלל בכל יום בשעה אחרת, מאחר שהוא רגיל להתפלל בכל ערב ואינו שוכח, אין לחשוש שישכח התפילה מחמת הבדיקה, ולכאורה דינו כחילוק הב' הנזכר, שנחלקו האחרונים אם יקדים התפילה או הבדיקה [פרק כט].

טעם תקנות ביעור חמץ וביטול חמץ

ט. תיקנו חכמים שצריך לפנות את הבית מחמץ, ולבדוק שלא נשאר בו חמץ^י. טעם תקנת ביעור החמץ בנוסף לביטול ואף על פי שלאחר הבדיקה חוזרים ומבטלים את החמץ בפה, ובכך מפקירים

טו. שלכתחילה צריך לבדוק בתחילת הלילה ממש, בצאת הכוכבים, כלשון השו"ע (סי' תלא ס"א) "בתחלת ליל י"ד בניסן בודקים את החמץ", וכלשון חז"ל "אור לארבעה עשר", דהיינו כשעדיין יש מעט אור, שהרי הלילה מחשיך והולך עד חצות, ובתחילת הלילה עדיין יש מעט אור.

טז. דהיינו קריאת שמע של ערבית.

יז. על פי י"ד אפרים' המודפס על גליון השו"ע יו"ד סי' סט ס"ו.

יח. על פי מג"א שם ס"ק ו.

יט. על פי דברי המג"א בחילוק הראשון.

כ. פסחים ב.

אותו ונפטרים מאיסורי 'בל יראה' ו'בל ימצא', חששו חכמים שמא ימצא בביתו חמץ במהלך הפסח, ומתוך שהוא רגיל לאוכלו כל השנה יבוא לאוכלו, ולכן מלבד הביטול צריך לוודא שלא נותר בבית חמץ^{כא} [פרק ל].

עוד חששו, שמא יתחרט האדם ויחזור בו מביטולו והפקרו, ואז תשוב חצרו ותקנה את החמץ שנותר ברשותו^{כב} [שם].

י. אמנם על אף שבדק וקיבץ את כל החמץ שמצא, עליו לשוב ולבטל את חמצו, מחמת החשש שמא לא בדק טוב וימצא חמץ בפסח ולא ימהר לבערו, ובכך יעבור ב'בל יראה'^{כג}. ועוד טעם למה הצריכוהו לבטל ולהפקיר, מחמת החשש שמא ישכח ולא יבער את החמץ שהשאיר למאכלו לאחר הבדיקה^{כד} [פרק לא].

טעם תקנת
ביטול החמץ
לאחר הבדיקה
והביעור

לפיכך בלילה מיד אחר הבדיקה יאמר "כל חמירא וכו' דלא חזיתיה" וכו' שמבטל את כל החמץ שלא ראה בבדיקה, אבל את מה שראה והשאיר למאכלו אינו מבטלו, ולאחר שריפת החמץ^{כה} ביום יחזור לומר "כל חמירא וכו' דחזיתיה ודלא חזיתיה, דבערתי^{כו} ודלא בערתי^{כז}" וכו', דאז מבטל את כל החמץ אף מה שראה, שעכשיו מפקיר הכל כי אינו משאיר לו למאכלו, כיון שזה כבר סוף זמן אכילת חמץ^{כח}.

כא. תוס' שם.

כב. פמ"ג סי' תמח א"א ס"ק ח, משנ"ב סי' תלא ס"ק ב.

כג. משנ"ב (סי' תלד ס"ק ו), אבל לאחר שביטל והפקיר את חמצו אינו עובר ב'בל יראה', מכיון שהחמץ אינו שלו.

כד. 'מחנה ישראל' פרק י.

כה. דווקא אחרי השריפה, כדי שבעת השריפה החמץ יהיה ברשותו ויקיים מצוות שריפה בחמץ ששייך לו – רמ"א סי' תלד ס"ב.

כו. המהרש"ם ב'דעת תורה' סי' תלד ס"ג ביאר בשם ה'דעת קדושים', שהטעם שצריך להפקיר את מה שביער למרות שמה שמבוער אינו קיים כבר בעולם, הוא מחמת החשש שמא החמץ שהכניס לביעור לא נשרף יפה ונשאר קיים.

כז. שו"ע סי' תלד סעיפים ב - ג.

זמן בדיקת חמץ

יא. עיקר זמן בדיקת חמץ הוא בליל י"ד בניסן, והבדיקה צריכה להיעשות בלילה ולאור הנר^כ [פרק מז].

יב. אם לא בדק את החמץ בלילה, יבדקנו ביום, ואסור עד שיבדוק בכל הדברים שאסור בהם בלילה^{כט} [שם].

ולעניין תפילת שחרית, אם רגיל להתפלל בשעה מסוימת ויכול לבדוק חמצו קודם לכן, יקדים ויבדוק החמץ, ואם אין לו קביעות לתפילתו יקדים ויתפלל תפילת שחרית, ומיד לאחר מכן ימהר ויבדוק החמץ [שם].

יג. עיקר דין בדיקת חמץ הוא דווקא לאור הנר, ולא לאור הלבנה או לאור החמה, אמנם במקום שאורו רב, כגון אכסדרה מוארת, אם בדק לאור החמה יצא ידי חובתו, וכן בחלון שאין בו זכויות^ל [פרק מו].

אולם בזמננו שאיכות הזכויות השתפרה, והחלונות השקופים אינם מטשטשים את אור החמה, אף אם בדק את החמץ כנגד חלון של זכויות, יצא ידי חובתו [שם].

שיעור החמץ שצריך לחפש בבדיקת חמץ

יד. נחלקו הפוסקים בשיעור החמץ שיש לחפש בשעת בדיקת החמץ: יש שכתבו שצריך לחפש אף חתיכות חמץ קטנות משיעור כזית, מפני שגם בהן קיים החשש שלא יבטלן בלבם, או שיבוא לאוכלן^{לב}. ויש שכתבולג שאין צריך לחפש חמץ פחות מכזית^{לד} [פרק לב].

כה. שו"ע סי' תלא ס"א.

כט. משנ"ב סי' תלא ס"ק ה.

ל. שו"ע סי' תלג ס"א.

לא. משנ"ב ס"ק ז.

לב. 'חיי אדם' כלל קיט ס"ו, משמעות לשון המשנ"ב סי' תלג ס"ק יח, וכן פסק החזו"א סי' קטז אותיות יד, יח.

לג. 'זרע אמת' מובא בשע"ת סוף סי' תלג, 'שפת אמת' פסחים ו: .

להלכה יש לכתחילה להחמיר ולחפש אף חמץ פחות מכזית, כדעת רוב הפוסקים^{לה} [שם].

הנחת פתיתי חמץ קודם הבדיקה

טו. נהגו רוב ישראל להניח קודם בדיקת החמץ פתיתי חמץ בבית במקום שימצאם הבודק, כדי שברכת הבודק לא תהיה לבטלה. אמנם אין זה מעכב, שעיקר דעת הבודק בברכתו היא לחפש חמץ, גם אם לא ימצא חמץ בבדיקה כלל^{לו} [פרק לג].

מנהג ישראל להניח פתיתי חמץ קודם הבדיקה

ויש שהוסיף וכתב טעם נוסף, שהברכה אינה לבטלה מפני שהיא אינה על הבדיקה בלבד, אלא על תהליך ביעור החמץ שמסתיים למחרת בשריפת החמץ^{לי} [שם].

אולם אם ניקו היטב את הבית מחמץ קודם הבדיקה, יש שכתב שצריך מעיקר הדין להניח בו פתיתי חמץ קודם הבדיקה, מפני שבמקרה זה יש לחוש שברכת הבודק היא ברכה לבטלה^{לז}. לכן בזמן הזה שמנהג העולם לנקות בתיהם היטב, וקרוב לודאי שהבדק לא ימצא חמץ, עיקר הבדיקה היא מחמת הפתיתים, ורק מחמתם יכול הבודק לברך על הבדיקה [שם].

טז. מספר פתיתי החמץ שנהגו להטמין בבית קודם בדיקת החמץ, הוא עשרה פתיתים^{לט} [פרק לה].

מספר הפתיתים שנהגו להטמין

יז. גודלו של כל פתית לא יעלה על שיעור כזית, כדי שאם יאבד אחד מהם לא יצטרך לחזור ולבדוק^ל. ויש שכתב, שבצירוף כל הפתיתים צריך להיות שיעור כזית, כי על פחות מכזית אין חיוב ביעור לדעת רבים מהפוסקים^{לא}.

גודל פתיתי החמץ

לד. אף לדעת הסוברים שצריך לבער מן העולם גם פחות מכזית, מ"מ לדעה זו אין צריך לחפש אחריו.

לה. עיין שו"ת 'מן השמים' סימן עא, כל המאריך בדקדוקיהם מאריכין לו ימיו ושנותיו.

לו. רמ"א סוף סי' תלב.

לז. ט"ז ס"ק ד.

לח. שעה"צ ס"ק יב בשם 'פתחי תשובה'.

לט. אריז"ל, 'פרי עץ חיים' שער כא סוף פ"ה.

מ. 'שערי תשובה' סוף סי' תלב בשם שו"ת 'זרע אמת'.

אך מכיון שיש מהפוסקים שכתבו שאין חובת בדיקה בפחות מכזית^{יב}, ובזמננו שהבתים נקיים לפסח והפתיתים הם מעיקר חובת הבדיקה, בודאי אין תועלת בהנחת פתיתים קטנים שכאלו^{יג}.

לכן המנהג הראוי ביותר, שלכל הפחות פתית אחד מתוך העשרה יהיה בגודל כזית [ולא די בכך שהפתיתים המפוזרים מצטרפים יחד לשיעור כזית], כדי שמצד אחד יתחייב בבדיקה לכל הדעות, ומאידך אם שאר הפתיתים יאבדו לא יתחייב לחזור ולבדוק כדי למוצאם.

והרוצה להניח עשרה פתיתים בשיעור כזית, כדאי שיכתוב היכן הניחם, כדי שלא ישכחם ויאבדו [שם].

מי מטמין את הפתיתים

יח. מהטעמים שכתבו הפוסקים להנחת פתיתי החמץ, אנו למדים כי המנהג הראוי הוא שאנשים אחרים יטמינו את פתיתי החמץ עבור הבודק, כדי שיתאמץ למוצאם בבדיקתו, וכך יבדוק את ביתו היטב מחמץ. וכן הוא מנהג העולם, שבני הבית מטמינים את פתיתי החמץ^{יד} [פרק לד].

אולם היו מגדולי ישראל שנהגו להניח בעצמם את הפתיתים, ולאחר מכן לאוספם, וכן כתב השל"ה^{יז}. ולפי מנהג זה, מכיון שהבית נקי מחמץ והבודק יודע היכן הפתיתים, יש להתחיל את הבדיקה מן הפתיתים, שהם עיקר הבדיקה. גם אין לדבר עד שהתחיל לאסוף הפתיתים, שזו תחילת הבדיקה [שם].

המשך הבדיקה לאחר מציאת פתיתי החמץ

יט. גם לאחר מציאת כל פתיתי החמץ, אין להפסיק את בדיקת החמץ, אלא יש להמשיך ולבדוק את כל הבית^{יח}. אולם יתכן שבמקום שהפתיתים היו מוחבאים היטב, די במציאת הפתיתים כדי לסיים הבדיקה [פרק לה].

מא. 'מעדני שמואל' סי' קיא ס"ק ל.

מב. 'זרע אמת' ו'שפת אמת' שם.

מג. ועוד שלפי שיטות הפוסקים הנזכרים לעיל 'חיי אדם', משנ"ב וחזו"א, המובאים לעיל הלכה יד שחובה לבדוק אף בפחות מכזית, אין כל תועלת בכך שהפתיתים קטנים, שכן גם הם חייבים בבדיקה, ואם יאבדו יצטרך לטרוח ולבדוק שוב היטב עד שימצאם, לכן לדבריהם אין חילוק בין אם הפתיתים בגודל כזית או פחות מזה.

מד. 'חק יעקב' סוף סי' תלב.

מה. פסחים פרק 'תורה אור'.

מו. 'קיצור שולחן ערוך' סי' קיא ס"ח.

כ. המנהג להטמין פתיתי חמץ קודם הבדיקה קיים רק כאשר הבדיקה נערכת בליל בדיקת חמץ, אבל היוצא מביתו לפני זמן הבדיקה, שבדק החמץ בלילה האחרון קודם יציאתו, אינו צריך לפזר פתיתים לפני הבדיקה^{מז}.
הטמנת פתיתים בבדיקת חמץ לפני אור לארבעה עשר

דיני בדיקת החמץ בבית שהוא נקי לפסח

כא. יש לכבד ולנקות את הבית לפני בדיקת חמץ^{מח}. ומנהג העולם שגם אם כבר ניקו הבית קודם לכן, שוטפים את הבית פעם נוספת לפני הבדיקה^{מט}. ואם הגיע זמן הבדיקה ועדיין לא סיים לנקות את הבית בשנית, יכול לבדוק בזמן ואין צריך להמתין [פרק לז].
ניקוי הבית קודם בדיקת חמץ

כב. אם הגיע זמן הבדיקה ולא סיים לנקות את הבית בראשונה, מעיקר הדין צריך להתחיל לבדוק בזמן, אך מאחר שרוב בני האדם אינם מדקדקים בבדיקה היטב, וכמו כן יש מהפוסקים הסוברים שהניקוי עצמו נחשב כבדיקה, לכן ידחה את הבדיקה עד לסיום הניקיון [שם].
מי שלא ניקה את ביתו קודם בדיקת חמץ

כג. גם מי שניקה את ביתו באופן יסודי, לא יזלזל מחמת כן בהלכות בדיקת חמץ, אלא ידקדק לבדוק את ביתו בליל י"ד בניסן באופן יסודי^{נא} [פרק לג].
 אמנם מנהג העולם שלא לחשוש לכך, ולערוך בדיקת חמץ בהעברה בעלמא תוך הסתמכות על הניקיון שנעשה קודם לכן^{נב}. וטעם הדבר – מפני שכאשר יודע שניקה היטב את ביתו, בטל עיקר הטעם לתקנת הבדיקה, ובאופן זה חיוב הבדיקה נועד רק בכדי שלא לבטל התקנה מישראל, ומשכך אפשר להקל ולבדוק באופן שטחיי^{נז} [שם].
הקלה בבדיקת חמץ מחמת ניקיון הבית קודם לכן

מז. שו"ת 'מנחת יצחק' ח"ח סי' לה עוד כתב – גם אינו צריך לקחת עמו את הפרורים שימצא בבדיקתו לשרפם ערב פסח.

מח. שו"ע סוף סי' תלג.

מט. וכן משמעות לשון המשנ"ב סי' תלג ס"ק מז.

נ. שו"ע סוף סימן תלג, 'תרומת הדשן' סי' קלג.

נא. 'שערי תשובה' סוף סי' תלג.

נב. 'דעת תורה' סי' תלג בשם 'דעת קדושים', ועיין 'הליכות שלמה' פ"ה סעיף א.

טעם נוסף להקל בבדיקת חמץ בימינו, מאחר שכיום נהוג לנקות הבית עם חומרי ניקוי חריפים הפוגמים את החמץ ופוסלים אותו מאכילת כלב, וכבר נפסק שחמץ פגום פחות מכזית אין צריך לבערו^ג [שם].

דין מי שאינו מחויב לבדוק

כד. מי שאין לו בית, אין צריך לקנות בית כדי להתחייב בו בבדיקת חמץ, שלא תיקנו חז"ל בדיקת חמץ אלא למי שיש לו בית שאינו בדוק^ד. לכן מי שמתארח בבית אחר אינו צריך לקנות בו חדר כדי לערוך בו בדיקת חמץ, אלא בעל הבית הבודק את ביתו יהיה שלוחו למצוה זו^ה [פרק מא].

כה. המוכר את ביתו לנוכרי ביום י"ג ניסן, פטור מבדיקת חמץ. ואם כוונתו למכור את ביתו ביום י"ד בניסן, נחלקו האחרונים אם חייב בבדיקת חמץ בליל י"ד: יש שכתבו שחייב לבדוק מאחר שעדיין לא מכר את חמצו^ו. ויש שכתבו שמכיוון שהוא עתיד למכור למחרת את חמצו לנוכרי אינו חייב לבדוק, וכן המנהג^ז [שם].

כו. בחורים שאין להם בית לבדוק, יוצאים בבדיקת חמץ של אביהם, ואין ראוי להקנות להם חדר בבית כדי שיתחייבו לבודקו בעצמם [שם].

כז. מי שמוכר את ביתו לנוכרי ובכך נפטר מבדיקת חמץ, צריך לשייר חדר אחד בבעלותו כדי שלא להפקיע לגמרי את מצות הבדיקה^ח. ונראה שבזמננו דרכי התחיבות בבדיקה למי שמכר את ביתו לנוכרי

נג. על פי דברי המשנ"ב סי' תמב ס"ק לג.

נד. 'מסורת משה' או"ח אות רפח על פי דברי השו"ע סי' תלו ס"ג והמשנ"ב שם ס"ק כה.

נה. גם לפעמים יש בזה ממשול שאינם עושים את הקנינים כדין, ויש בזה משום חשש ברכה לבטלה כמבואר שם בפרק מא.

נו. 'מקור חיים' ו'חיי אדם', מובא במשנ"ב סי' תלו ס"ק ב.

נז. 'בנין עולם' ו'תשובות חת"ס', מובא שם, ויש מהדרין מחמת זאת לעשות מכירת י"ג, ודעת מו' הגר"ש ואזנר זצ"ל שאין צורך בזה.

נח. חת"ס מובא שם.

אפשר להסתפק בהנחת פתיתי החמץ ובאמצעותם להתחייב בבדיקה, מפני שיש אומדנא ברורה שלא התכוון למכור לגוי את הפתיתים האלו^ט [פרק מב].

דיני ברכת בדיקת חמץ

כת. רצוי לקחת נר שעוה עבור בדיקת חמץ^ס, וידליק הנר קודם הברכה^{סא}. ברכת בדיקת חמץ

כט. קודם תחילת בדיקת החמץ בביתו, יטול ידי^{סב}, ויברך: "ברוך אתה ה'... אשר קדשנו במצוותיו, וצונו על ביעור חמץ", ואסור לדבר בין הברכה לתחילת הבדיקה [פרק רעו]^{סג}.

וראוי לכתחילה שלא לדבר עד סיום הבדיקה, כדי שישים לבו לבדוק היטב^{סד}. ויש שכתב שאף מעיקר הדין אסור לדבר עד סיום הבדיקה^{סה}. אך לכל הדעות מותר לדבר לצורך הבדיקה לאחר שהתחיל לבדוק [שם].

ל. סיים לבדוק החמץ בביתו ושכח לברך^{סו} על הבדיקה, מעיקר הדין אינו חייב לברך, אלא יסמוך על הברכה שיאמר למחרת בעת השריפה. ויש שכתבו שיברך בעת השריפה ברכת "על ביעור חמץ" בלא שם ומלכות, ויחשוב בלבו שם ה' בלא להוציא^{סז} בפיו^{סח}, וכן יש לנהוג. והרוצה לברך עם שם ומלכות אין מוחין בידו^{סח} [פרק מח]. שכח לברך על הבדיקה

נט. על פי דברי ה'שער הציון' סוף סי' תלב שיש בהם חיוב בדיקה מעיקר הדין.

ס. אין בודקין לאור האבוקה וכו' אלא בנר של שעוה – שו"ע סי' תלג ס"ב. ובספר 'עבודת ישראל' ויקרא – שבת הגדול ד"ה בשולחן ערוך, ביאר טעם מדוע ראוי להעדיף דווקא שעוה.

סא. כדי שלא יהיה הפסק בין הברכה לבדיקה אלא מיד יהיה עובר לעשייתו, וכן בחנוכה מדליק נר השמש קודם הברכה.

סב. 'שו"ע הרב' סי' תלב סעיף יב ומשנ"ב ס"ק ד' בשם המהרש"ל, וביאר 'שו"ע הרב' כיון שהיא באה לטהרת הרגל היא מצוה חשובה וראויה להעשות בנקיות יתירה.

סג. שו"ע סי' תלב ס"א.

סד. שו"ע שם.

סה. ט"ז שם ס"ק ג.

סו. אבל אם נזכר קודם שסיים הבדיקה, יברך מיד – רמ"א סי' תלב ס"א בשם ה'כל בו'.

סז. שו"ת 'כתב סופר' או"ח סי' יב, ויועיל למאן דאמר הרהור כדבור דמי.

סח. משנ"ב סי' תלב ס"ק ד.

לא. אין מברכים על בדיקת חמץ רק בליל ארבעה עשר בניסן, ואם בודק בלילות הקודמים לא יברך, לכן לכתחילה אין לבדוק לפני ליל ארבעה עשר כי מפסיד את הברכה^ט.

לב. מי שבדק חמץ לפני ליל ארבעה עשר (ללא ברכה) ויש לו חמץ השייך לו שרוצה לשרוף למחרת בעת שריפת החמץ, ובליל ארבעה עשר נמצא בבית שבודקים בו חמץ בברכה, יצא מבעל הבית בברכה ולא ימתין לזמן שריפת חמץ כדי לברך^י.

וכן בחור ישיבה שבדק חמצו בישיבה, ושב לביתו, ויש לו חמץ השייך לו ומתכוון לשרוף אותו למחרת בעת שריפת החמץ, יאזין לברכת אביו ויצא בה ידי חובתו^{יא}, ולא ימתין לשריפת החמץ למחרת כדי לברך בשריפת חמץ [שם]. וכן מי שנוסע להתארח לחג ובדק חמצו קודם הזמן, יצא ידי חובת הברכה מהמארח, וישרוף למחרת את חמצו ללא ברכה.

לג. הטעם שאין מברכים ברכת "שהחיינו" על מצות בדיקת חמץ, הוא מחמת שעיקר המצוה אינו בעשיה אלא במניעה, דהיינו שבדוק לראות שאין לו חמץ בביתו, וכן מחמת שאין זה כמצוה הבאה מזמן לזמן, שהרי מעיקר הדין יכול לבדוק מראש השנה ובלבד שיהיה ביתו נקי מחמץ בפסח^{יב}.

ט. רמ"א בס' תלו ס"א עיי"ש במשנ"ב ביה"ל ד"ה ולא יברך שיש בזה פלוגתא. עוד כתב המשנ"ב שער הציון סימן תלג ס"ק ה, שבספר 'חק יוסף' פקפק על זה, דאף דמצד הבדיקה אין קפידא בזה מכל מקום יש למנוע מזה, דיפסיד אז הברכה, לפי מה דקיימא לן כהרמ"א בסימן תל"ו דהבודק קודם הזמן לא יוכל לברך, והוי דומיא דקיימא לן דערום לא יתרום משום שאינו יכול אז לברך. ועיין לקמן 'פסקי הלכות' פרק ח' סעיף ד.

ע. כפי שנתבאר לעיל הלכה ל, שלמעשה אין מברכים על השריפה בלבד.

עא. רצוי שיסייע לאביו מעט בבדיקה כדי שהברכה תחול גם עליו, אבל מעיקר הדין אינו חייב לסייע, כי ממילא הברכה חלה גם עליו שהרי הוא נמצא בבית הזה, ואילו אב הבית – בעל הבית לא היה בודק היה חל חובת הבדיקה על האורח או על הבחור שבא מהישיבה, וממילא יש להם שייכות לבדיקה, והברכה ששמעו תועיל להם בכדי לשרוף החמץ למחר, שיש דעות כמוכא במשנ"ב ס' תלב ס"ק ד שאם לא ברך על הבדיקה יברך על השריפה.

עב. ספר 'המנהיג' הלכות פסח אות סד.

טעם שאין
מברכים
"שהחיינו" על
בדיקת חמץ

הברכה היא רק
על הבדיקה
בליל ארבעה
עשר בניסן

בדק החמץ
קודם הזמן
ויש לו חמץ
לשרוף בערב
פסח

לד. בעל בית שבדוק בעצמו את ביתו ומינה שליח לבדוק את אחד החדרים, לא יברך השליח על הבדיקה, אלא יצא ידי חובתו בברכת בעל הבית^{ע"י}. ואם בעל הבית אינו בודק בעצמו כלל אלא ממנה כמה שליחים שיבדקו, אחד מהם מברך ומוציא את השאר ידי חובתם^{ע"י} [פרק מג].

ברכת שליח
לבדיקת חדר
אחד

לה. יש לו כמה בתים או חנויות, מברך פעם אחת ובודק את החמץ בכולם, ואם רוצה יכול להוציא בברכתו את בני ביתו, וילכו הם ויבדקו בשאר הבתים^{ע"י}. וכן רשאי למנות שליח שיבדוק בשאר הבתים, והשליח יברך שם קודם שיברך בעל הבית בביתו [פרק מד, ושם בהערה].

בדיקת חמץ
בכמה בתים

הליכה מחדר לחדר באותו בית אינה הפסק בין הברכה לבדיקה^{ע"י}. ויש שכתב, שהבודק בבית נוסף או בחנות המצויים במקום מרוחק שודאי יש בדרך לשם היסח הדעת, צריך לחזור ולברך, וכן מסתבר להורות למעשה^{ע"י}. וכדי לצאת מידי ספק אם ההליכה נחשבת כהפסק או לא, ראוי לכוון בפירוש בברכה לצאת רק ידי חובת הבדיקה בבית, ולא ידי חובת הבדיקה בחנות ושאר הנכסים, ואז יוכל לברך שוב בחנות [שם, ועיי' בהערה].

לו. נחלקו הפוסקים במי שבירך על מנת לבדוק דירה אחת, ולאחר מכן נזכר שצריך לבדוק דירה נוספת המצויה בבעלותו, אם צריך לשוב ולברך על בדיקת הדירה השניה, ולמעשה משמע מדברי הפוסקים שלא יברך^{ע"י} [פרק רעז].

לא זכר בעת
הברכה שיש
לו ב' דירות
לבדוק

לז. הפסיק באמצע בדיקתו מחמת אונס, אם לא יצא מביתו באותו זמן, אף אם שהה כדי לגמור את כל הבדיקה, אין צריך לחזור ולברך [פרק רעז].

הפסקה
באמצע
הבדיקה

עג. שו"ע סי' תלב ס"ב.

עד. 'שו"ע הרב' סי' ריג ס"ז.

עה. שו"ע סי' תלב ס"ב, ויאזינו לברכתו כדי שיצאו בברכתו ויענו אמן על ברכתו – משנ"ב ס"ק ט.

עו. משנ"ב ס"ק ז.

עז. 'חיי אדם', וכן נראה בדברי ה'חק יוסף' וה'מאמר מרדכי'.

עח. בשו"ת 'רב פעלים' או"ח ח"ב סי' נ בשם 'מחוקק יהודה' כתב שצריך לברך, אולם מדברי ה'חק יעקב' סי' תלד ס"א וה'שו"ע הרב' סי' תמו סעיפים א-ב נראה שאין צריך לברך.

לח. סיים לבדוק את ביתו מחמץ, ולאחר הבדיקה הבחין בעכבר הנוטל בפיו חתיכת חמץ, יחזור ויבדוק את ביתו בלא ברכה^{עט} [פרק רעז].

מי שראה
לאחר בדיקת
חמץ עכבר
ובפיו חמץ

לט. נמצא בחנותו בהגיע עת בדיקת חמץ, ורב עליו הטורח ללכת לביתו לצורך הבדיקה ואחר כך לשוב אל החנות לבדוק שם^פ, אם ביתו מצוי בקרבת מקום לחנות, יכול לבדוק את חנותו בברכה ולכוון גם על הבדיקה בביתו, ולאחר הבדיקה ימהר לביתו ויבדוק שם מבלי להסיח את דעתו. אמנם ראוי לפזר פתיתי חמץ בחנות קודם הבדיקה, כדי שיתחייב בבדיקה מדאורייתא בלא פקפוק [שם].

אדם שנמצא
בחנותו בזמן
בדיקת חמץ

מ. אם בודק את ביתו, ולאחר מכן צריך לבדוק את בית חבירו בשליחותו, ראוי שיכוון בשעת ברכתו הראשונה שאין כוונתו על בית חבירו, ואז בוודאי יכול לחזור ולברך על בדיקת בית חבירו^{פא}. ובדיעבד אף אם לא כיוון יחזור ויברך, מכיוון שבדיקת בית חבירו היא מצוה נפרדת שאינה בכלל המצוה הראשונה^{פב} [שם].

ברכת אדם
שבודק את
ביתו ואת בית
חבירו

מא. אף על פי שבעל הבית צריך לכתחילה לבדוק ולבטל את החמץ בעצמו, אינו צריך לשרפו בעצמו, ומותר לכתחילה לשלוח אדם אחר שישרוף את החמץ בעבורו^{פג} [פרק מה].

אם הבודק את
החמץ צריך גם
לשרפו

בדיקת חמץ בכיסי הבגדים

מב. נהגו לבדוק את כיסי הבגדים בשעת שריפת החמץ, ונכון לבדקם כבר בשעת בדיקת חמץ בליל י"ד בניסן^{פד}. ויש שכתב לבדוק דווקא בשעת

בדיקת וניעור
כיסי הבגדים

עט. שו"ע סי' תלד ס"א, משנ"ב ס"ק ג בשם ה'חק יעקב'.

פ. דהיינו שיש לו קושי וטורח ללכת לביתו להתחיל הבדיקה ואחר כך לחזור לחנותו לבדוק שם, ולכן מעדיף להקדים לבדוק את החנות שבה הוא נמצא באותה שעה.

פא. 'חכמת שלמה'.

פב. קובץ 'מבית לוי' ניסן עמוד כד.

פג. אך עדיין יש הידור של מצוה בו יותר מבשלוחו.

פד. משנ"ב סי' תלג ס"ק מז.

השריפה, משום שאם יעשה כן קודם לכן, עלול הוא לחזור ולהכניס שם חמץ^{פה}.
ויש שכתב שדי בניעור הכיסים ואין צריך לבדקם^{פו} [פרק מד].

אמנם בזמננו יש שהקלו בבדיקת הכיסים, מאחר שאין לחשוש שמצוי בכיסים חמץ בשיעור גדול מכזית, וחומרי הכביסה פוגמים את החמץ שבכיסים מאכילת כלב, ולכן אם הבגד מכובס די שיבדוק בידו בכיסיו האם לא נשאר בו שקית עם מאכל חמץ, וליותר מכך אין צריך, כי אפילו נשאר בכיס פיזור חמץ, ודאי נתבטל ונתקלקל מחומרי הכיבוס^{פי} [שם].

מג. אין מברכים על בדיקת החמץ בכיסי הבגדים, משום שאינם 'בית', ובתורה נאמר^{פה} "תשביתו שאור מבתיכם"^{פט}. אמנם יש שכתב שצריך לברך^צ, ומי שאין לו בית יכול לסמוך על שיטה זו ולברך על בדיקת כיסיו, ודווקא אם אינם מכובסים^{צא} [שם].

ברכה על
בדיקת כיסי
הבגדים

בדיקת חמץ על ידי נשים וקטנים

מד. אין לסמוך על בדיקת חמץ שעושים נשים וילדים קטנים^{צב}. אמנם בזמננו שהנשים מקפידות על ניקוי החמץ יותר מהאנשים, אפשר לסמוך על בדיקתן^{צג} [פרק לג].

בדיקת חמץ
של נשים
וקטנים

פה. 'שו"ע הרב' סי' תלג סמשנ"ב.

פו. 'אוצר הלכות' סי' תלג הערה קנ.

פז. על פי דברי המג"א סי' תמב ס"ק י ושיטות הפוסקים הנ"ל סעיף יג, שלא הטריחו לבדוק על חשש פחות מכזית.

פח. שמות יב, טו.

פט. 'חיי אדם' כלל קיט סי"ח, ומקור דבריו מה'חך יעקב' סי' תלו ס"ק יז.

צ. שו"ת 'יגל יעקב' או"ח בסופו בהגהות לשו"ע סי' תלג.

צא. ובתנאי שלפעמים מכניס שם כזית חמץ כמבואר בפרק מד שם בהערה.

צב. משנ"ב שם ס"ק ח.

צג. 'שדי חמד' מערכת חמץ ומצה סי' ה אות א.

בדיקת חמץ במכונת

מה. מכונת שעברה ניקוי יסודי לקראת פסח בעזרת חומרי ניקוי חריפים הפוגמים את החמץ ופוסלים אותו מאכילת כלב, אין צריך לבדוקה ביסודיות, מחמת כמה טעמים, ואם רוצה להדר יבדקנה לאור פנס [פרק צז].

פרק ח

דיני בדיקת חמץ קודם זמנה

מי שלא נמצא בביתו בזמן הבדיקה

א. הנוסע מביתו בתוך שלושים יום קודם הפסח ואינו מתכוון לשוב לביתו עד הפסח, עומדות בפניו שתי אפשרויות: א. שיבדוק את החמץ בביתו ללא ברכה. ב. שימנה שליח שיבדוק החמץ בביתו בעתו ובזמנו בברכה^א. וכל אדם ינהג בזה כהוראת רבותיו [פרק לד].

באופן שקיים חשש שהשליח יבדוק באופן פחות יסודי מבעל הבית, בוודאי עדיף שבעל הבית יבדוק בעצמו קודם הזמן בלא ברכה^ב [שם].

ב. היוצא לדרך קודם זמן הבדיקה ומתכוון למכור לנוכרי את החמץ שבביתו, נחלקו האחרונים אם נפטר מבדיקת חמץ מחמת המכירה העתידית^ג. ומנהג העולם להקל ולהימנע מבדיקה, ולסמוך על כך שהוא עתיד למכור את החמץ. ויש שהחמירו להצריך בדיקה.

אולם אם בעל הבית עתיד להגיע למקום נסיעתו בסמוך לחג, ועלול להתעכב ולשכוח למכור את חמצו, הדעת נותנת שצריך לבדוק את ביתו קודם יציאתו, ולא לסמוך על כך שימכור את החמץ לנוכרי [פרק מ].

א. שו"ע, ורמ"א סי' תלו ס"א.

ב. שו"ת 'שבט הלוי' חלק יא סימן קז.

ג. מובא במשנ"ב סי' תלו ס"ק לב.

שעת בדיקת
החמץ בבדיקה
קודם זמנה

ג. היוצא לדרך קודם ליל ארבעה עשר בניסן, ורוצה לבדוק את החמץ בביתו בעצמו^ז, יבדוק בלילה האחרון קודם ליציאתו. וזמן הבדיקה לכתחילה בתחילת הלילה כדין בדיקה בזמנה, אך אינו חייב לדחות מצוה אחרת בשביל להקדים בדיקה זו לתחילת הלילה [פרק לט].

אם לא בדק בלילה האחרון שקודם היציאה, יכול לבדוק גם ביום, לפני נסיעתו^י [שם].

דיני בדיקת
חמץ קודם
זמנה

ד. הבדוק את החמץ קודם אור לארבעה עשר לא יברך על הבדיקה, ולאחר הבדיקה יוציא מהבית את החמץ שנצרך לו עד ליציאתו או יניחנו במקום משומר, ואינו מצווה לשרפו^י.

ביטול חמץ
לאחר הבדיקה

ה. גם בבדיקת חמץ קודם זמנה צריך הבדוק למהר לבטל את חמצו מיד לאחר הבדיקה, אבל יאמר בעת הביטול "כל חמירא וחמיעא דאיכא בביתא הדין" וכו'^י [שם].

אכילה קודם
הבדיקה
והטמנת
פתיתים

ו. מי שצריך לבדוק את החמץ באחד הלילות שלפני י"ד ניסן, רשאי לאכול קודם הבדיקה לאחר צאת הכוכבים, בתנאי שמינה שומר שיזכיר לו לבדוק לאחר מכן [שם].

וכן אינו צריך להטמין פתיתים לפני הבדיקה, ואינו צריך ליטול עמו חמץ מהבדיקה ולשמרו לשריפת חמץ [כנ"ל פרק ז הלכה ב].

דיני יוצא לדרך לפני שלושים יום שקודם הפסח

אדם שעוזב
את ביתו יותר
משלושים יום
קודם הפסח

ז. היוצא לדרך ועוזב את ביתו יותר משלושים יום קודם הפסח, וכוונתו שלא לשוב לביתו קודם הפסח, אינו צריך לבדוק את החמץ קודם יציאתו. ואם

ד. ולא ע"י שליח באור לארבעה עשר.

ה. רמ"א סי' תלו ס"א, ומשנ"ב שם.

ו. רמ"א סימן תלו ס"א, 'משנה ברורה' ס"ק ד' ועיי"ש ס"ק ה'.

ז. פמ"ג, 'אשל אברהם' סי' תלו ס"ק א, 'משנה ברורה' בשעה"צ סי' תלו ס"ק ה.

דעתו לשוב אל ביתו קודם הפסח, צריך לבדוק חמץ לפני יציאתו, שמא יחזור לביתו בערב פסח בין השמשות ולא יספיק לבער החמץ מביתו" [פרק מ].

אמנם הדברים אמורים רק במקום שכוונת הנוסע לשוב לביתו סמוך לחג, וקיים חשש שיתעכב בדרכו ויגיע סמוך לפסח, אבל אם כוונתו לחזור מספר ימים או יותר קודם הפסח, שבוודאי תהיה בידו שהות לבדוק חמץ מביתו לאחר שובו אף אם יתעכב, הדעת נותנת שאין צריך לבדוק קודם יציאתו" [שם].

ח. היוצא לדרך קודם שלושים יום שלפני הפסח ודעתו לשוב לביתו סמוך לפסח, ומתכוון למכור את חמצו לנוכרי כאשר ישוב, אינו נפטר מחמת כן מבדיקת חמץ קודם יציאתו לדרך, שיש לחוש שמא ישכח למכור את חמצו לנוכרי מחמת טרדות הדרך [שם].

יוצא לדרך
המתכוון
למכור חמצו
לנוכרי

ט. בחור ישיבה שיש לו בישיבה חדר וארון העומדים לשימוש, חלה עליו חובת בדיקה, ועליו לבדוק בלילה האחרון לפני שיוצא מהישיבה לביתו את כל המקומות שהכניס בהם חמץ, כדין שוכר ושואל.

בדיקת חמץ
בישיבה

ואם יש לו ארון נעול שלעיתים מכניס שם חמץ, ולהנהלת הישיבה אין מפתח לארון זה, אם בודקו באור לארבעה עשר יברך על הבדיקה'.

ח. שו"ע סי' תלו ס"א, אולם ב'פרי מגדים' אשל אברהם סי' תלו ס"ק ב כתב שבאופן זה אינו צריך לבטל החמץ אחר הבדיקה ולומר "כל חמירא" וכו'.

ט. על פי דברי ה'מאירי' פסחים ו. ועוד.

י. עיין שו"ע סי' תלז ס"א שהשוכר או השואל חייב בבדיקה, אך לענין בחורי ישיבה שחוזרים לבתיהם ואינם נמצאים בישיבה בימות הפסח, יש לדון האם עדיין הם נחשבים לשואל או שוכר באור לארבעה עשר, או שבימים הללו שהישיבה סגורה רק המנהל או ראש הישיבה הם בעלי הישיבה, ועליהם מוטלת חובת הבדיקה, ומכיון שדרכם למכור (מכירת חמץ) או להשכיר לימי הפסח את הישיבה לגוי, לכן אף אם הבחור בא לישיבה באור לארבעה עשר לבדוק, יבדוק ללא ברכה.

ואם יש לו ארון נעול שאף לרבני ומנהלי הישיבה אין מפתח לזה, מסתבר שיכול לבדוק שם בברכה באור לארבעה עשר, כי ארון זה ודאי מוגדר כשואל או שוכר לו אף בימים הללו, ובתנאי שזה מקום שמכניסים שם חמץ. וכן הוא בספר 'דינים והנהגות מהחזו"א' (פרק יח אות יח) שהורה לבחור ישיבה שבאר לארבעה עשר יבדוק עם ברכה אף שלא יהיה בישיבה בפסח, ואם קשה לו יבדוק באחד הלילות שלפני זה ללא ברכה.

ביטול חמץ על ידי אחר

י. אם הוא אינו נמצא בביתו, ואינו מבטל את החמץ גם במקום שנמצא, בשעת הדחק יכולה אשתו לבטל את החמץ אף מבלי שציווה אותה על כך, ובכך לפטור את בעלה מחובת הביטול, מאחר שבדיקת חמץ היא 'חובת הבית', ובחובות אלו 'אשתו כגופו'^א [פרק מט].

דין 'אשתו כגופו' בביטול חמץ

יא. חולה השוכב ללא הכרה ואינו יכול לבטל את חמצו, אם יש לו אשה תבטל היא ותמכור את חמצו, ואם אין לו אשה, יש שכתב שהמתעסק בצרכיו נחשב כ'אפוסטרופוס' על נכסיו ויכול למכור לגוי את חמצו מדין 'זכין לאדם שלא בפניו'^ב [שם].

ביטול ומכירת חמצו של חולה בלי הכרה

פרק ט

דיני ערב פסח ושריפת חמץ

אכילת חמץ בערב פסח

א. יש שכתב, שבאכילת חמץ בערב פסח קודם זמן הביעור, מקיים האדם מצות "תשביתו שאור מבתיכם"^א [פרק נ].

ב. אם יש לו מת לקבור בערב פסח בבוקר, ועד שיקברנו יעבור זמן אכילת חמץ, מוטב שיאכל קודם שיעסוק בצורכי הקבורה, כדי שלא יבוא לידו מכשול שיאכל לאחר מכן חמץ בזמן האיסור, וכן כדי שלא יהיה רעב לאחר מכן, שלא כל אדם יכול להסתפק באכילת פירות ומיני תרגימא בצהרים^ב [שם].

קיום מצות "תשביתו שאור מבתיכם" באכילת חמץ בערב פסח

קבורת מת ואכילת חמץ בערב פסח

יא. שו"ע סי' תלד ס"ה, על פי פירוש הביה"ל ד"ה אשתו.

יב. 'הליכות שלמה' פסח פ"ו ס"ב, וכעין זה כתבו החת"ס אהע"ז ח"א סי"א והחזו"א אהע"ז סי' מט אות יא.

א. רז"ה בעל המאור פסחים ה. בגליון הרי"ף.

ב. משנ"ב סי' תמג ס"ק ו ושעה"צ שם ס"ק ט.

דיני שריפת חמץ

ג. מצוה לבער את החמץ בערב פסח בשריפה, שיש לחוש לשיטת רבי יהודה ש"אין ביעור חמץ אלא בשריפה"^א [פרק נא].
 דין שריפת חמץ

לכתחילה ישרוף י' פתיתים דווקא, לכן נהגו לשרוף את עשרת הפתיתים שאסף בעת הבדיקה [פרקים לג לה בהערה].

ד. זמן שריפת החמץ בערב פסח הוא מהנץ החמה ועד תחילת השעה החמישית [בשעות זמניות] [שם]^ב. אמנם יש שכתב שאין לשרוף את החמץ הראוי לאכילה קודם השעה החמישית, מחמת האיסור להשחית ולאבד אוכלים הראויים למאכל אדם^ג [פרק נג].
 זמן שריפת חמץ

ה. הפוסקים נחלקו אם צריך לבער גם חמץ בשיעור פחות מכזית. ולהלכה יש להחמיר ולבער גם חמץ פחות מכזית^ד [פרק נא].
 ביעור חמץ בשיעור פחות מכזית

ו. לכתחילה יש להותיר לכל הפחות כזית חמץ לערב פסח, כדי לקיים בו את מצות ביעור חמץ בשריפה כתיקונה^ה [שם].
 השארת כזית חמץ לשריפה בערב פסח

ז. שריפת החמץ צריכה להיות מוחלטת, עד שהחמץ יהפוך לפחם^ו, על כן יש להיזהר שלא לבטל את החמץ באמירת "כל חמירא" וכו' קודם שקיים מצות ביעור חמץ, כלומר שלכל הפחות כזית מהחמץ הפך לפחם [שם].
 שיעור כלוי החמץ בשריפה

ח. יש להיזהר שלא לשפוך על החמץ לפני כלויו בשריפה חומרי בעירה [כמו נפט וכדו'], כדי שלא יפסל מאכילת כלב טרם שריפתו, ועל ידי כך לא יקיים מצות ביעור חמץ בשריפה כדין [שם].
 שפיכת חומרי בעירה על החמץ לפני שריפתו

ג. רמ"א ריש סי' תמה.

ד. רמ"א שם ו'מקור חיים'.

ה. 'פסקי תשובות' סי' תמה אות ג בשם הגדה של פסח 'מועדים וזמנים'.

ו. משנ"ב סי' תמב ס"ק לג.

ז. משנ"ב שם ס"ק י בשם ה'בית מאיר', ועיין 'שו"ע הרב' שלא הזכיר דין זה.

ח. 'שו"ע הרב' ומשנ"ב ריש סימן תמה.

קיום מצות
שריפת חמץ
לאחר מכירת
החמץ לנוכרי

ט. אף על פי שמכר את כל החמץ לנוכרי לפני י"ד בניסן, יכול לקיים מצות ביעור חמץ בשריפתו, שבוודאי היה בדעתו בעת המכירה לשייר לעצמו מעט חמץ בבעלותו כדי לקיים בו את מצות שריפת חמץ^ט. ובפרט מי שנוהג שלא למכור לנוכרי חמץ בעין, בוודאי התכוון לשרוף את החמץ בעין שנותר בידו.

אמנם מי שנוהג למכור לנוכרי גם חמץ בעין, צריך לעשות היכר על הדברים שמתכוון לשרוף ולא למכור לנוכרי, כדי שלא יעבור בשריפת החמץ על 'בל תשחית' ו'גזל עכו"ם'^י [פרק נג].

איסור 'בל
תשחית'
בשריפת ספק
חמץ

י. מעיקר הדין אין לחשוש בשריפת חמץ לאיסור 'בל תשחית'^{יא}, משום שהיא מצוה.

ספק חמץ, כגון קמח חיטה בזמננו, אם חפץ לשרפו כדי לקיים בו מצות שריפת חמץ, רשאי לעשות כן ואינו עובר ב'בל תשחית'^{יב} [פרק נד].

ומן הדין ראוי שימכור ספק חמץ זה לנוכרי, מפני שגם הנוהגים שלא למכור לנוכרי חמץ בעין, בודאי רשאים למכור ספק חמץ^{יג} [שם].

חלוקת חמץ
לאחרים
ולנצרכים קודם
הפסח

יא. מנהג טוב נהגו ישראל לתת לאחרים את החמץ קודם זמן הביעור, כדי שיאכלוהו בזמן המותר, או לתרום את מוצרי החמץ לארגוני צדקה שמוכרים אותם לנוכרים במכירת חמץ, ומחלקים לנצרכים לאחר הפסח. והוא מנהג טוב מאשר להותירם ברשותו ולשרפם בשריפת חמץ. לכן על האדם לשייר בביתו אך מעט חמץ לשריפה, ואת המותר יעביר לארגוני חסד [פרק נו].

ט. 'פסקי ומנהגי החת"ס' להגרש"א שטרן.

י. אולם כיום הרבה רבנים עושים תנאי מפורש לגוי בעת המכירה, שיוכלו להשתמש ולכלות ואח"כ יעשו עמו חשבון על זה בעת שישלם את תשלום הקניה במוצאי יו"ט, ממילא אין בזה משום גזל עכו"ם כלל, וכמבואר שם בפרק כה.

עוד יש לציין שאת האריזה של עשרת הפתיתים שאסף בעת הבדיקה וודאי לא נתכוון למוכרה, ויכול לשרפה בכל ענין.

יא. חוץ ממה שמכר לגוי, כמו שנכתב בסעיף הקודם.

יב. שו"ת 'דובב מישרים' ח"ב סי' טז.

יג. ובפרט לפי משמעות שו"ת מוהרא"ל צינץ סי' ה.

איסור הנאה
מאפר שריפת
החמץ לאחר
שעה שישית

יב. חמץ שנשרף לאחר תחילת שעה שישית, שכבר נאסר בהנאה קודם לכן, אסור ליהנות אף מהאש והפחמים והאפר^{יד}. לכן יש להזהיר את הילדים שהגיעו לגיל חינוך שלא ישחקו וייהנו מהאש לאחר זמן זה [שם].

אמנם לענין קיום מצוה, כגון כיסוי הדם, כתבו האחרונים שמותר לקיים מצוה עם אפר זה^{טז}. ומותר להשתמש באש זו אף לשאר מצוות, כמו שריפת בצק של הפרשת חלה וכדו'^{טז} [שם].

פרק י

תענית בכורות

דיני תענית בכורות

א. בנים בכורים צריכים להתענות בערב פסח, בין בכור מאב ובין בכור מאם, מקור תענית בכורות
זכר לנס שניצלו בכורות ישראל ממכת בכורות^א [פרק סב].

ב. נהגו שהאב מתענה עבור בנו הבכור בשנות ילדותו^ב, ונחלקו הפוסקים באופן שהאב עצמו בכור האם תעניתו עולה גם עבור בנו הבכור, ויש אומרים שבאופן כזה האם תצום עבור בנה^ג, אך למעשה לא נהגו שאם מתענה עבור בנה^ד.

יד. שו"ע סי' תמה ס"ב.

טו. משנ"ב שם ס"ק יד.

טז. או לשרוף במדורה זו את הצפרניים לאחר קציצתן.

א. מס' סופרים פרק בתרא ה"ג, ובשו"ע סי' תע ס"א.

ב. רמ"א סי' תע ס"ב.

ג. עיין משנ"ב סי' תע ס"ק ט.

ד. המשנ"ב ס"ק ט התיר במצטערת מחמת התענית. ובס"ק ב כתב שאין לבכור להתענות אם מחמת התענית לא יוכל לקיים מצוות הלילה כתיקונם. כיום שנחלשו הדורות ודאי הנשים אינן יכולות להתענות ואחר כך לקיים מצוות הלילה כתיקונם. ועיין 'ערוך השולחן' סי' תע ס"ד שכתב שבזמננו לא נהגו שההורים מתענים עבור בנם, ואפשר לצרף דעתו עכ"פ לענין נשים.

תענית בכורות
כשערב פסח
הל להיות
בשבת

ג. ערב פסח שחל להיות בשבת, יש שכתב להקדים תענית הבכורות ליום שישיה, ויש שכתב להקדימה ליום חמישי, ויש שכתב שאין להתענות כל עיקר, וכיוון שנדחה נדחה. להלכה הכריע הרמ"א שיש להתענות ביום חמישי [פרק סד].

יש שכתב, שבתענית מוקדמת זו יכול אב להקל שלא להתענות בעבור בנו בכורו" [שם].

פטור מהתענית על ידי סעודת מצוה

פרטי פטור
סעודת מצוה

ד. אפשר להיפטר מן התענית על ידי אכילה בסעודת מצוה, כגון סיום מסכת^ט. ולאחר שאכל הבכור בסעודת מצוה, הוא רשאי להמשיך ולאכול גם לאחר מכן [פרק סב].

גם השתתפות בסעודת סיום מסכת של בכור אחר פוטרת את הבכור מן התענית, אולם באופן כזה יש שכתב שהבכור צריך לשמוע בעצמו את סיום המסכת. ובמקום הצורך אפשר להקל שאף אם הבכור לא היה נוכח בעצמו בסיום, אם סייע בהכנת סעודת הסיום הוא נפטר בכך מן הצום^א [שם].

אמנם קודם סעודת המצוה אסור לבכור לאכול^ב [שם].

ה. 'ברכי יוסף'.

ו. 'תרומת הדשן' ח"א סי' קנו, מהרי"ל הלכות ערב פסח.

ז. מהרי"ל בשם אביו.

ח. 'כף החיים' סי' תע אות כג.

ט. משנ"ב סי' תע ס"ק י.

י. משנ"ב שם.

יא. שו"ת 'מנחת יצחק' ח"ט סי' מה.

יב. בין אם הבכור מתכוון לעשות בעצמו סיום לאחר מכן, ובין אם דעתו רק לשמוע ולהשתתף בסעודת סיום, לא יטעם כלום כל עוד לא נערך הסיום.

ראוי לאכול בסעודת המצוה לפחות כזית מזונות כדי להיפטר מן התענית^י,
אך מעיקר הדין מספיקה טעימה בעלמא^{יז} [פרק סב].

בכור שאכל
בטעות בזמן
התענית

ה. בכור ששכח להתענות ואכל כזית אחרי עלות השחר ללא שמיעת סיום
מסכת, נפטר על ידי כך מתעניתו ויכול להמשיך לאכול לאחר מכן^{יח}, אולם
אם שתה פחות מרביעית או אכל פחות מכזית, יתכן שראוי לו להחמיר לדעת
הסוברים שבכך עדיין לא נפטר מתעניתו^{יט} [פרק סג].

פרק יא

ביעור מעשרות

הלכות ביעור מעשרות בזמן הזה

מצות ביעור
מעשרות

א. נצטוונו בתורה^א לבער את המעשרות מהבתים ולתת אותם לראוי להם,
כהנים, לויים או עניים. את מצות הביעור יש לקיים שתי פעמים במשך
שנות השמיטה: בפסח של שנת השמיטה, ובפסח של השנה הרביעית לשנת
השמיטה [פרק רמז].

ונחלקו הראשונים מהו זמן ביעור מעשרות: יש שכתב שזמן הביעור בערב יום
טוב הראשון של פסח^ב, ויש שכתב שזמנו בערב שביעי של פסח^ג. והמנהג
כדעה הראשונה, להחמיר ולבער בערב יום טוב הראשון [שם].

יג. על פי שיטת רבינו יחיאל המובאת בב"י סי' תע.

יד. אכן ה'דבר יהושע' ח"ב סי' פא הקל בזה ביותר, שמאחר שתענית זו אינה אלא מנהג, יש להתיר
לבכור לאכול לאחר מכן אף אם לא טעם כלום בסעודת הסיום.

טו. על פי דברי שו"ת 'ארץ צבי' ח"א סי' עט.

טז. לפי שיטת רבינו יחיאל הנ"ל.

א. דברים כו, יב.

ב. וכן פסק 'שו"ע הרב' סי' תל ס"ג.

ג. וכן הכריע השו"ע יו"ד סי' שלא סעיף קמד.

אופן הביעור
בזמן הזה

ב. אם שיש לו בביתו 'טבל', דהיינו פירות וירקות^ד שלא הופרשו מהם תרומות ומעשרות, או עיסה שלא הופרשה ממנה חלה, צריך להפריש תרומות ומעשרות ואחר כך לבערם מביתו, באופנים הבאים [פרק רמז]:

אם יש לו מעשר עני, יתנו לעני או לגבאי צדקה.

אם הפריש חלה מעיסה או מצה, צריך לאבדה ולשרפה^ה.

אם יש לו בביתו מטבע שבמשך השנים חילל עליו מעשר שני או נטע רבעי, צריך לאבדו על ידי שחיקה ופיזור לרוח או לנהר, או להשליכו לים אף מבלי לשוחקו^ו.

יש מתירים לחלל את המטבע על פרי' שווה פרוטה, להכניסו לשקית ולקברו באדמה^ז, אך יש שכתב שבזמן הזה ראוי להחמיר שלא לחלל המטבע על מאכל^ח.

מצות וידוי
מעשרות

ג. לאחר הביעור יש לקיים מצות 'וידוי מעשרות', על ידי אמירת הנוסח הכתוב בתורה (דברים כו, יג – טו): "בערתי הקודש מן הבית" וכו'. וזמן אמירת הוידוי הוא ביום טוב אחרון של פסח^ט, ונחלקו הראשונים אם מצוה זו נוהגת גם בזמן הזה^י [פרק רמח].

ד. דוקא טבל של פירות שחנטו קודם ט"ו בשבט של שנה רביעית, שאז הם נחשבים לגידולי השנה השלישית וחייבים בביעור, אך אלו שחנטו אחר ט"ו בשבט של רביעית נחשבים לגידולי השנה הרביעית וזמן ביעורם הוא בשנה השביעית.

ולענין ירקות אלו שנלקטו בשלישית ועודם טבל זמן ביעורם בפסח של רביעית, אך אלו שנלקטו ברביעית זמן ביעורם בשביעית – שו"ע יו"ד ס' קלא סעיף קכ"ו.

ה. עיין 'משפטי ארץ' תרו"מ פ"כ ס"ח, ועיין פרטי ההלכות בזה ב'בירורי הלכה' פרק רמז.

ו. שו"ע ס' רצד ס"ו.

ז. או על סוכר בשיעור שווה פרוטה, וימס הסוכר במים ויקברנו, אבל לא ישליכו לבור הביוב משום בזיון קדושת המעשרות, עיין 'בירורי הלכה' פרק סב.

ח. וה'מנחת יצחק' ח"ה ס' סו הוסיף שאם קשה לו לקברו יכול להכניס השקית לאשפה.

ט. שיטת החזו"א דמאי ג אות י מחמת דעת הירושלמי, שאסור לחלל מעשר שני על פירות בזמן שאסור להעלות המעשר שני לירושלים.

י. מעשר שני פרק ה משנה י.

יא. הרמב"ם פ"א מהל' מעשר שני ה"א סבר שנוהגת אף בזמן הזה, והראב"ד והחינוך נקטו שהמצוה נוהגת רק בפני הבית.

גם לדעת הסוברים שמצות הוידי נהגת גם בזמן הזה, אם עבר על אחד מהדינים הכתובים בפסוקים אלו אינו מתוודה, כגון אם לא נתן ללוי מעשר ראשון מטבל ודאי [שם].

עוד יש שכתב, שאין לומר את הוידי בזמן הזה משום שאי אפשר לאכול את המעשר שני בירושלים, ואינו יכול לומר "ככל מצוותך" י"ב [שם].

ולענין הלכה למעשה, אם יודע בוודאות שקיים את דיני תרומות ומעשרות במשך שלוש השנים הקודמות, דינו תלוי במחלוקת הראשונים הנ"ל, וינהג כעצת רבותיו. ומכל מקום אף אם אינו אומר את נוסח הוידי, יתבונן בשעה זו אם הוא מקיים את מצות תרומות ומעשרות כתיקונם"י [שם].

פרק יב

בליעת חמץ בסתימות ושיניים תותבות

הכנת כתרים, סתימות ושיניים תותבות לפסח

א. מי שיש לו כתרים בשיניים או שיניים תותבות, צריך לחוש שנבלע בהם חמץ במהלך השנה, בשלושה אופנים: א. עירוי נוזלים רותחים מכלי ראשון של מאכל חמץ לתוך הפה. ב. אכילת גוש מוצק של חמץ חם, שדינו ככלי ראשון. ג. אכילת מאכל חמץ חריף [פרק סה].

אופני בליעת
החמץ
בסתימות
ובשיניים
תותבות

ב. הפוסקים דנו בשלשת האופנים המנויים בהלכה הקודמת:

שלושת
חששות בליעת
החמץ ופתרונם

מאחר שהחשש הראשון הוא חשש שאינו מצוי, שעל פי רוב נהוג לשנות מכלי שני ולא מכלי ראשון שרתח בעצמו, ובנוסף לכך הנוזל הרוחח עובר בחלל פה במהירות כדרך העברה ונבלע מיד, היה מקום להקל בזה, אך יש שכתב שמכל מקום אנו חוששים שמא נבלע חמץ בין השיניים, ועל כן צריך להגעיל את אותם דברים באמצעות עירוי רותחים מכלי ראשון"א [שם].

יב. חזו"א, מובא ב'משפטי ארץ' תרו"מ פכ"א סי"ב.

יג. פירוש הרלב"ג פרשת כי תבוא.

א. שו"ת מהרש"ם ח"א סי' קצז. ואופן ההגעה הראויה הוא על ידי הכנסת הכוס לדוד רותח והוצאת מים חמים ובאמצעותם להדיח הפה. ואף שנחלקו הפוסקים, עיין ט"ז יו"ד סו"ס צב ומשנ"ב סי'

החשש השני הוא חשש הרבה יותר נפוץ, וגם החמץ מתמהמה בתוך הפה בזמן הלעיסה ואינו נבלע מיד, לכן לעניין פסח צריך להחמיר ולערוך על השניים מים רותחים מכלי ראשון כדי להכשירו². אמנם יש שכתב שגם בנדון זה אפשר להקל מחמת כמה טעמים³ [שם].

ובענין החשש השלישי, לדעת רוב הפוסקים ששיניים נחשבות כ'דוחקא דסכינא', ובלעו בתוכם את חריפות מאכלי החמץ⁴, יש לבעלי שיניים תותבות וכתרים להחמיר ולהימנע בפסח מאכילת מאכלים חריפים שעלולים להפליט את חריפות החמץ הבלוע בשיניים. אמנם לפי מי שכתב שלשיניים אין דין 'דוחקא דסכינא'⁵, יש לומר שהשיניים לא בלעו את חריפות המאכלים [שם].

ג. על פי המבואר, יש לנהוג כך: מי שיש בשיניו סתימות, כתרים, גשרים, קוביות או שתלים, ראוי שלא יאכל מאכלי חמץ רותחים או חריפים עשירים וארבע שעות קודם סוף זמן אכילת חמץ, ובערב פסח בסוף זמן אכילת חמץ יצחצח את שיניו היטב וידיח את פיו במים חמים במידת החום שדרכו לשתות בדרך כלל⁶ [שם].

ניקוי תותבות
השיניים
למעשה

שיח ס"ק מה פז, אם כהאי גוונא נחשב לכלי ראשון, מכל מקום לענין הגעלה יש להקל בזה מחמת כל הצירופים שיש להתיר.

ב. על פי דברי המהרש"ם ח"ב סי' כ, 'מנחת יצחק' ח"ח סי' צז.

ג. 'משנה הלכות' ח"ד סי' צג.

ד. ט"ז יו"ד סי' צו ס"ג.

ה. 'חוות דעת' סי' סט, יו"ד ביאורים ס"ק ג.

ו. וכן ראוי לכל אדם לנקות היטב את שיניו לקראת סוף זמן אכילת חמץ (אך שטיפה במים חמים אין צריך אלא מי שיש לו סתימות וכתרים בשיניים), וזה לשון 'בן איש חי' (שנה ראשונה פרשת צו סעיף ח): "ואחר אכילתו ינקה שיניו בחתיכת עץ דקה שיכניסנה בחורין ובסדקין שבשיניים כדי שלא ישאר חמץ דבוק שם, ואחר נקוי ירחץ וידיח פיו היטב במים וישפשף שיניו באצבעו היטב, דחמץ בפסח במשהו. מעשה באחד שהיה נזהר הרבה בשמירת המצה בלישה ואפיה ובכל הלכות פסח, והנה בליל פסח אחר שישן חלם דאמר לו אדם אחד אוי לו שאכל חמץ משהו, ויקץ ויתמרמר מאד ויבך בכי גדול וחזר וישן מתוך בכייתו, ויחלום והנה איש מדבר עמו ואומר לו זה החמץ שאכלת הוא שנשאר בין השיניים פירור קטן חמץ מאכילה שאכל בערב פסח בבוקר, ובעת שהיה אוכל ולועס המצה בלילה נפרד אותו פירור מבין השיניים ונדבק במצה ואכלו עם המצה. על כן כמה וכמה צריך האדם לשום לבו בדבר זה ולהזהר בנקוי שיניו היטב".

ז. וראוי שיכניס את הכוס לתוך הדוד להוציא ממנו מים חמים ובהם ידיח את פיו, כמו שנתבאר

ומי שיש לו שיניים תותבות, יזהר כנ"ל מאכילת מאכלי חמץ רותחים או חריפים, ולאחר מכן ינקה את השיניים היטב ויערה עליהם מים רותחים מכלי ראשון. ואם חושש שהשיניים תיהרסנה על ידי העירוי, יכול להכשירן בעירוי רותחים מכלי שני. ויש מהדרין לעשות שיניים מיוחדות לפסח [שם, ועיי' בהערה].

פרק יג

איסור עשיית מלאכה בערב פסח אחר חצות

מלאכות המותרות והאסורות בערב פסח אחר חצות היום

א. אסור לעשות מלאכה בערב פסח אחר חצות, כשם שאסור לעשות מלאכה בחול המועד. אמנם חומרת עשיית מלאכה בערב פסח פחותה מעשיית מלאכה בחול המועד^א, ולקמן נבוא ונבאר פרטי הלכות העולים מדין זה [פרק סו].

איסור עשיית
מלאכה בערב
פסח אחר
חצות

ב. אסור לכבס בגדים בערב פסח אחר חצות, אבל מותר לתתם לכובסת נוכרית^ב. ואם שכח לכבס את בגדי בניו הקטנים, אם אינו יכול לכבסם על ידי נוכרי, בשעת הדחק עדיף לכבסם בערב יום טוב מאשר לכבסם בחול המועד^ג. ובזמן הזה שהכיבוס נעשה בפעולה אחת של לחיצת כפתור, הדעת נותנת שכאשר אדם מכבס בגדי ילדיו באופן המותר מחמת שעת הדחק, מותר להוסיף למכונה גם בגדי גדולים, באופן שאינם מוסיפים על פעולת המכונה, אמנם ראוי לבקש מקטן שיפעיל את המכונה [פרק סו].

כיבוס בגדים
בערב פסח
אחר חצות

ג. מותר לגהץ בערב פסח לאחר חצות לצורך המועד, כשם שמותר בחול המועד^ד, ומטעם זה מותר גם להכניס כביסה רטובה למכונת יבוש בזמן זה [פרק סו].

גיהוץ הבגדים

בהערה לעיל, אך מובן שאינו צריך לגרום לעצמו כווייה, אלא ישתמש במים חמים באותה מידה שדרכו לשתות.

א. שו"ע סי' תסח.

ב. ובזמן הזה מותר לומר לגוי שיפעיל את מכונת הכביסה.

ג. ועיי' זה ב'שמירת שבת כהלכתה' פס"ו הע' רג-רגנד.

ד. על פי שו"ע סי' תקמא ס"ג מלבד במקום שהיה יכול לכבס לפני המועד ודחה את הגיהוץ למועד, דאז אסור מדין כוון מלאכתו למועד. וכשם שבחול המועד אסור לעשות קיפולים חדשים על ידי הגיהוץ, כך אסור גם בערב פסח - על פי משנ"ב סי' תקמא ס"ק ט.

ד. מותר לתקן בגד לצורך המועד בערב פסח אחר חצות^ה, אך לא לתפור בגדים חדשים^ו [שם].

תיקון ותפירת בגדים

ה. לכתחילה צריך לגזוז את הציפורניים לפני חצות היום, אך בדיעבד מותר לגזוז אותם גם לאחר חצות^ז [שם].

גזיזת ציפורניים

ו. אסור להסתפר בערב פסח אחר חצות, משום שהיא מלאכה גמורה^ח, ואם הסתפר קודם לכן וגילה שלא גילחו את שערותיו כראוי, יכול להשלים תספורתו משום כבוד הבריות^ט [שם].

תספורת לכתחילה ותיקון תספורת

ז. מותר לצחצח נעליים לאחר חצות היום, כשם שמותר מעיקר הדין לצחצחם בחול המועד, ואף הנוהגים שלא לצחצח נעליים בחול המועד לא יחמירו בערב פסח [שם].

צחצוח נעליים

ח. אמירה לעכו"ם מותרת בערב פסח אחר חצות, ולכן יכול לומר לגוי שיעשה עבורו את כל המלאכות האסורות בערב פסח, ואפילו להסתפר על ידי גוי מותר [שם].

אמירה לגוי בערב פסח

ט. מותר לקשור ציצית לטלית בערב פסח אחר חצות היום, גם עבור השתמשות לאחר המועד, ואף על פי שיש לו ציצית אחרת^י [שם].

קשירת ציציות

י. בשנת ביעור מעשרות, מותר לשבור מטבע של פדיון מעשר שני בערב פסח לאחר חצות, מפני שזה קלוקל ולא תיקון, ובפרט שזוהי מלאכת מצוה [שם].

שבירת מטבע של פדיון מעשר שני

ה. משנ"ב שם ס"ק ח.

ו. שו"ע סי' תסח ס"ב.

ז. משנ"ב שם ס"ק ה.

ח. משנ"ב שם.

ט. על פי הכרעת מו' הגרי"מ שטרן שליט"א.

י. על פי דברי השו"ע סי' תקמה ס"ג לגבי חול המועד.

הקפדה על חומרות הפסח בערב פסח

יא. בני עדת אשכנז הנוהגים שלא לאכול קטניות בפסח^א, לא יאכלו קטניות
מחצות היום של ערב פסח^ב.

ולענין שאר מאכלים הכשרים לפסח, אשר יש שנהגו שלא לאוכלם מחמת
חומרות הנהוגות בקהילותיהם או במשפחתם, ודאי אפשר להקל בערב
פסח, מפני שעיקר החומרות הנהוגות בחג הפסח יסודם באיסורי 'משהו' וכת
שחלים דווקא בליל יום טוב לאחר כניסת החג [פרק נט].

פרק יד

פרטי איסור אכילת קטניות

איסור אכילת קטניות בפסח

א. בגמרא^א נפסק להלכה שרק חמשת מיני דגן בלבד מחמיצים, אבל אורז
אינו מחמיץ.

אולם מנהג אשכנז להחמיר ולא לאכול קטניות בפסח, ואין לשנות המנהג^ב
[פרק נז].

ב. ביסוד המנהג שלא לאכול קטניות בפסח, נאמרו כמה טעמים [שם]:

יא. ולענין מצה עשירה עיין לקמן 'פסקי הלכות' פרק טו הלכה ז.

יב. כמו שכתב ב'חק יעקב' (סי' תעא ס"ק ב) ודלא כהפמ"ג (סי' תמד א"א ס"ק ב), ובשו"ת 'שבט
הלוי' (ח"ג סי' לא) כתב שבזמננו זה בכלל פורץ גדר, כי מנהג רבותינו בערב פסח לאכול רק פירות
ובשר וכיו"ב.

א. פסחים לה.

ב. 'טור', ב"י ורמ"א סי' תנג ס"א.

(א) מאחר שלפעמים מיני חיטים מתערבים בהם^ג.

(ב) מפני שרגילים להכין מחמשת מיני דגן את אותם מאכלים שמכינים מהקטניות, כמו מעשה קדירה ופת, ויש לחוש שעמי הארצות יתבלבלו בין מיני הדגן לחמץ^ד.

(ג) כאשר יורדים מעט גשמים, יש חיטים הדומים לקטניות, ומחמת דמיון זה גזרו לאסור תמיד קטניות^ה.

ג. קטניות הם גרעיני זרע שמצמיחים לאחר זריעתם גרעינים כמותם – אשר הם עצמם המאכל, ולא נוסף עליהם בשר פרי^ו [פרק נח].

הגדרת קטניות ומיני הדגן שבכללן

גם חרדל נכלל באיסור קטניות, מחמת כמה טעמים^ז, וכן שמן קנולה, מאחר שגדילתו דומה לגדילת החרדל^ח [שם].

אולם יש שכתב שאין להוסיף בגזירות יותר ממה שהתפרש בפוסקים, ודי בדברים שהתקבלו כאסורים מדור לדור, ולכן התיר לאכול בוטנים במקום שנהגו כן^ט [שם].

גרעיני דלעת ושאר גרעינים שאינם עיקר המאכל אלא עומדים להצמיח פרי או ירק, אינם בכלל איסור קטניות^י. ויש שנהגו שלא לאוכלם [שם].

ד. על פי המתבאר בהלכה הקודמת, תירס נחשב כקטניות, ועל כן יש להיזהר לשטוף את הידיים מיד לאחר השימוש בכפפות חד פעמיות מסוג 'לאטקס', אשר יש בתוכם אבקה העשויה מעמילן תירס. אמנם עצם השימוש בכפפות

כפפות 'לאטקס'

ג. 'טור' סי' תנג.

ד. סמ"ק והג"מ, הובא בב"י.

ה. ביה"ל בשם רבינו מנוח.

ו. רמב"ם פ"א מהל' כלאיים ה"ח, על פי ביאור 'סדר פסח כהלכתו' פט"ז הל' ג.

ז. 'הגהות מיימוני', הובא בב"י סי' תנג, ט"ז ס"ק א.

ח. שו"ת 'אבני נזר' סי' שעג.

ט. 'אגרות משה' ח"ג סי' סג.

י. 'מורשת משה' ב' אות קצא.

אלו מותר, ואין לחוש שמא תיפול האבקה מתוכם לתבשיל, אולם מחמת חומרות והידורי הפסח ראוי לקנות כפפות מיוחדות כשרות לפסח^{יא} [שם].

ה. קמח קטניות דינו חמור מן הקטניות^{יב} [שם]. קמח קטניות

ו. אף שהקטניות נאסרו באכילה בפסח, ההנאה מהם לא נאסרה, ועל כן מותר להדליק נרות משמן קטניות, ואפילו על גבי השולחן שאוכל עליו^{יג} [שם]. הנאה מקטניות

ז. אם נפלו זרעי קטניות לתבשיל בפסח, התבשיל מותר באכילה, משום שהקטניות בטלות ברוב^{יד} [שם]. תערובת קטניות בפסח

ח. קטן וחולה שאין בהם סכנה הזקוקים לאכילת קטניות, מותרים, ולכן מותר להכין לתינוקות דייסה העשויה מקטניות. אמנם במידת האפשר ראוי שלא להשתמש באורז ודוחן וכוסמת, ובדייסות העשויות מהן, מפני שהם דומים ביותר לחמשת מיני דגן^{טו} [שם]. אכילת קטניות בקטן וחולה

גם בקרב קהילות יוצאי ספרד שנהגו לאכול קטניות, יש קהילות שהקפידו לא לאכול אורז^{טז} [שם].

פרק טז

דיני אכילת מצה עשירה

אכילת מצה עשירה בפסח ובערב פסח

א. נחלקו הפוסקים אם מותר לאכול בפסח מצה עשירה, שהיא עשויה מקמח שנילוש במי פירות, השו"ע התיר^א, והרמ"א כתב שלא נהגו כן. ואף לדעת המתירים, אין יוצאים בה ידי חובת מצת מצוה בליל הסדר^ב [פרקים נט, רצג]. אכילת מצה עשירה בפסח

יא. וטעם הדבר מחמת שאבקת הקטניות בטלה ברוב, וכדלקמן סעיף ז.

יב. 'חכמת שלמה' על גליון השו"ע סי' תסג.

יג. רמ"א סי' תנג ס"א.

יד. רמ"א סי' תנג ס"א.

טו. משנ"ב סי' תנג ס"ק ז.

טז. 'ילקוט יוסף' מועדים עמוד שנג.

א. סי' תמד ס"א.

ולדעת הסוברים שיש מצוה בכל כזית מצה שאוכלים בליל הסדר, ראוי להימנע גם בסעודת ליל הסדר מאכילת מצה עשירה [פרק רצד].

ב. מצה עשירה המותרת באכילה בפסח למנהג עדות המזרח, היא מצה שנילושה אך ורק במי פירות, אבל אין ללוש עיסה במים ומי פירות יחדיו, מפני שעיסה כזו ממהרת להחמיץ יותר מעיסה רגילה. ואם לש, ימהר לאפותה קודם שתחמיץ¹ [פרקים רצה, רשא].

הגדרת מצה עשירה

עיסה שנילושה במים מרובים שנתערבו בהם מעט מי פירות [אחד מששים], מי הפירות איבדו את כוחם להחמיץ², ועל כן יש שהקלו לנהוג עם העיסה כעיסה שנילושה במים בלבד. ויש שהחמירו לנהוג עם העיסה כעיסה שהתערבה עם מים ומי פירות, אשר ממהרת להחמיץ [פרק שב].

לעומת זאת בעיסה שנילושה במי פירות שנתערבו בהם מעט מים, לכתחילה יש לחשוש שהעיסה ממהרת להחמיץ ולמהר לאפותה³. ואם לא מיהר לאפות העיסה אלא נהג בה כעיסה שנילושה במים בלבד ושמר עליה שמונה עשרה דקות, נחלקו הפוסקים אם מותר לאוכלה בפסח, ולמעשה אין להקל אלא בחולה בלבד [פרק שב].

ויש שכתב, שאם מעט המים התערבו במי הפירות קודם הכנסתם לקמח, בטל כוחם של המים, והעיסה נידונת כעיסה שנילושה במי פירות בלבד שאינם מחמיצים כללי [שם].

אולם ביין – שהוא מי פירות – מותר ללוש את העיסה⁴, אף על פי שהתערבו בו מים בזמן תסיסתו, מפני שכל זמן שיש עליו שם יין המים בטלים בו⁵ [פרק רצו].

ב. שו"ע סי' תסב ס"א, רמב"ן 'מלחמות ה' פסחים לו. ועיין 'שו"ע הרב' ס"א.

ג. שו"ע שם ס"ב.

ד. המג"א הסתפק בזה, ורעק"א ציין לדברי המהרש"א שנקט כן.

ה. מג"א סי' תסב ס"ק ו, וכן הורה ה'שו"ע הרב' סעיפים ד-ה, וכן הכריעו המשנ"ב ס"ק י והחזו"א סי' קכא אות כ.

ו. חתנו של המג"א על גיליון המג"א שם, וכן כתב הביה"ל שם ד"ה הואיל.

ז. לאלו מעדות המזרח הנוהגים להתיר מצה עשירה כנ"ל.

ג. לדעת האוסרים ללוש בפסח עיסה במי פירות, נחלקו התנאים אם מותר 'לקטף' – דהיינו למשוך – במי פירות עיסה שנילושה במים^ט. ולמעשה יש להחמיר בזה, ואין להתיר אלא בשעת הדחק, כגון בזקן או חולה^י [פרק רצה].

ד. גם לדעת החוששים להחמצת מי פירות, אם נפל גרגר חיטה לתוך מי פירות, אין לחשוש שהחמיץ^{יא} [פרק ש].

ה. הלש עיסה במי פירות עבור אפיית מצה, טוב לעשותה פחותה משיעור עשורון, כדי שלא תתחייב בהפרשת חלה^{יב} [פרקים רחצ, רצט].

ו. ערב פסח שחל להיות בשבת, למנהג עדות המזרח שהתירו לאכול בפסח מצה עשירה, מותר לאוכלה גם בסעודה שלישית [שזמנה לאחר חצות]^{יג} [פרקים נט, רלא].

ז. אף לשיטות הפוסקים האוסרים לאכול מצה עשירה בפסח, מותר לאכול מצה עשירה בערב פסח עד חצות, ויש מחמירים לאסור משעה חמישית^{יד}, ובמקום שיש קצת צורך התירו אף במשך כל היום^{טו} [פרק נט].

ח. שו"ע שם ס"ג על פי ביאור המשנ"ב ס"ק י ושעה"צ ס"ק יא. מובן שכל זה רק לאלו שאוכלים מצה עשירה בפסח, אבל האשכנזים החמירו בזה שלא לאכול כלל מצה עשירה בפסח.

ט. ענין זה נתון במחלוקת תנאים בגמ' פסחים לו. ודנו בזה המג"א סי' תסב ס"ק א, 'שו"ע הרב' ס"ד, משנ"ב ביה"ל ד"ה בהם.

י. רמ"א ס"ד.

יא. 'שו"ע הרב' סי' תסב ס"י, משנ"ב ס"ק כג.

יב. שו"ע סי' תסב ס"ה, ובטעמי העניין עיין בהרחבה 'בירורי הלכה' פרקים רחצ רצט.

יג. אך יאכל הסעודה קודם שעה עשירית, כדי שיאכל בלילה סעודת יום טוב לתאבון – שו"ע סי' תמד ס"א. ולשיטות חכמי אשכנז שאסרו לאכול בפסח מצה עשירה, יאכל מיני פירות או בשר ודגים כדי לקיים מצוות סעודה שלישית, ועיין לקמן 'פסקי הלכות' פרק כו סעיף כא.

יד. דהיינו שאין לאכול מצה עשירה מסוף זמן אכילת חמץ, כך פסק 'שו"ע הרב' סי' תמד ס"ג.

טו. 'נודע ביהודה' מהדו"ק סי' כא.

פרק טז

מנהגי אכילת מצה שרויה בפסח

דיני מצה שרויה בפסח וטעמי המחמירים בה

א. מעיקר הדין מותר לשרות את המצות במים או לבשלם לאחר אפייתם, שאין חימוץ לאחר אפיה. אמנם אנשי מעשה החמירו על עצמם שלא לשרות את המצות במים כלל^א. ובקהילות החסידים נהגו הקפדה יתירה בחומרא זו שלא לאכול מצה שרויה, וקבלה היא בידם בשם המגיד ממזריטש [פרק ט].

אכילת מצה שרויה בפסח

ב. ביסוד החומרא שלא לאכול מצה שרויה בפסח, עומדים ב' חששות [שם]:

טעמי החומרא שלא לאכול מצה שרויה

(א) משום 'מראית העין', מאחר שעמי הארצות שאינם מבדילים בין קמח שנטחן ממצה אפויה לקמח רגיל, עלולים לטעות ולבשל במים קמח רגיל, ולהיכשל באיסור חמץ דאורייתא^ב.

(ב) שיש לחוש שהמצה לא נאפתה לגמרי, ונשתייר בתוכה מעט קמח שיכול להחמיץ על ידי השרייתו במים. ובחשש זה נחלקו הפוסקים אם הוא מצוי רק במצות עבות^ג [שלא הרבו ברידודן ולישתן], או שאדרבה הוא מצוי בעיקר במצות הדקות, משום שלשים אותן במהירות ולעיתים נותר קמח על גבי המצה^ה.

ג. מצה שהוקפאה או הונחה במקרר וספגה לחות, אין להחמיר בה משום מצה שרויה, משום שאויר קר אינו מחמיץ, אך לאחר שמוציאה יראה לאוכלה מיד [שם בהערה].

מצה שספגה לחות בהקפאה

א. 'שערי תשובה' סי' תס, משנ"ב סי' תנח ס"ק ד.

ב. 'כנסת הגדולה', הובא ב'שערי תשובה' סי' תס.

ג. או על גבי המצה.

ד. משנ"ב סי' תנח ס"ק ד.

ה. 'שו"ע הרב' שו"ת סי' ו.

ד. אף על פי שמי פירות אינם מחמיצים, יש שכתב להחמיר שלא לאכול אף מצה שהושרתה במי פירות¹. אך בנדון זה רבו המתירים על האוסרים², ולכן כל אדם ישמור מנהג אבותיו [פרק סא].

מצה שרויה
במי פירות

ה. לשיטות המקלים לאכול מצה שרויה במי פירות, מותר להשרות את המצה גם בביצה חיה [להכנת מאכל 'מצה ברייט'] או בחלב וחמאה, באופן שידוע שאין מעורב בהם מים [שם].

שריית המצה
בביצה חיה
ובמאכלי חלב

ישנן גבינות שאין מערבים בהם מים, ולכן מותר להשרות בהן את המצה, ויש לברר לגבי כל גבינה אם מעורב בה מים. אמנם בגבינות קוטג' המחלבות מערבות בהן מים, ועל כן הנוהגים שלא לאכול מצה שרויה, לא ישרו בהן את המצה [שם].

ו. גם המחמירים שלא לאכול מצה שרויה, בזקנים וקטנים יש להקל אף בשרויה במים³ [שם].

אכילת שרויה
בזקנים וקטנים

ז. יש להיזהר שלא תטפטף זיעה לתוך עיסת בצק, ובדיעבד אם נטפה זיעה לא נאסרה העיסה⁴.

זיעת אדם
שטפטפה לתוך
העיסה

ח. מצוי בעת האכילה שמעט פירורי מצה נופלים לתוך התבשיל, ואם אוכלם מיד ובזריזות אין לחוש בזה למצה שרויה [שם].

פירורי מצה
שנפלו לתבשיל

ט. יש שנהגו להדיח לאחר סעודת יום טוב את כלי הסעודה, מחמת חששם שנפל פירור מצה לכלי והוא עלול להחמיץ את הכלי, ולדעה זו יש בזה חשש שרויה

הדחת כלי
סעודה ביום
טוב מחמת
חשש שרויה

1. 'מעדני שמואל' כלל קי.

2. ובראשם 'שו"ע הרב' שו"ת סי' ו.

3. משנ"ב סי' תסא ס"ק יז, וכן העיד האדמו"ר בעל 'פני מנחם' על תקופת ילדותו, כמובא בספר 'פסח כהלכה', וב'מועדים לשמחה' (ניסן סי' יג) הביא שככה נהג הרה"ק בעל ה'אוהב ישראל' מאפטה זי"ע לעת זקנותו לאכול שרויה, והגיד מחמת ששרויה היא חומרא דרבנן, ושמחה במועד היא מצות עשה מדאורייתא. וכן הוא בספר 'בית קוצק' (ח"ב פ"ד), שהרה"ק הר"ר בונם מפשיסחא זי"ע נאלץ לאכול שרויה לעת זקנותו.

4. המשנ"ב סי' תסו ס"ק ג הביא פלוגתא בזה האם זיעת אדם דינה כמי פירות ונוטה להקל בזה, וכן בסי' תסג סוף ס"ק ה נוטה להקל, עיי"ש.

צורך יום טוב ואין בזה הכנה לחול. אמנם ראוי להחמיר שלא להדיח, אלא די בקינוח עם מפית נייר וכדומה"א [פרק רצב].

פרק יז

איסור ייחוד מאכלים ל'פסח'

אמירת "מאכל זה לפסח"

א. אסור לומר על בהמה העומדת להישחט "בהמה זו לפסח", או לומר לחבירו על נתח בשר "צלה לי נתח זה לפסח", מפני שהדבר נראה כאילו הקדיש הבשר לקרבן פסח, ונמצא אוכל קדשים בחוץ"א [פרק סח].

ייעוד והקדשת
בהמה או נתח
בשר ל'פסח'

ב. יש שכתב, שאפילו על בשר תרנגולי אסור לומר שהוא מיועד לפסח, וכן על כל דבר שצריך שחיטה. אמנם על דגים מותר, ויש שכתב שאפילו על דגים אסור לומר שהם מיועדים לפסח, משום שיש לחשוש שמא כוונתו להקדיש את שוויים ולקנות בדמיהם בהמה לקרבן פסח, ולפי דבריו יש להחמיר שלא לומר על נתח בשר אפילו 'בשל לי נתח זה לפסח', ואף על פי שאסור לבשל את קרבן הפסח [שם].

ייעוד עופות
ודגים ושאר
מינים לפסח

אמנם בחיטים ושעורים לכל הדעות מותר לומר שהם נועדו לפסח, מאחר שהם צריכים שימור מיוחד לפסח, ולכך כוונתו באמירתו.

- י. וכן נהג האדמו"ר רבי יואל מסאטמר זצ"ל, כמוכא במחזור לפסח עם ליקוטי 'דברי יואל'.
- יא. על פי דברי המשנ"ב סי' תמד ס"ק יג, שאין להדיח הכלים בשבת ואפילו לצורך חמץ ממש.
- א. שו"ע סי' תסט, משנ"ב ס"ק ב.
- ב. אף שתרגולים אינם ראויים להקרבה בביהמ"ק.
- ג. מהרי"ל, על פי ביאור המג"א ס"ק א.
- ד. 'אליה רבה' ס"ק ג.
- ה. 'אליה רבה' שם.

ולעניין הלכה, לכתחילה יש להחמיר בכל האופנים ובכל הנוסחאות שלא להתייחס לחג הפסח, אלא לומר שהבשר נועד לחג וכדו', אך בדיעבד אף אם שגה ודיבר באופנים האסורים, מותר לאכול את הבשרי [שם].

ג. מותר לכתוב ולחתום על כל סוגי המוצרים שהם כשרים לפסח, ואפילו על בשר בהמה, מפני שהכל יודעים שכוונת הכותב לכשרות המוצר מחמץ ולא לקרבן פסח [שם].

פרק יח

אפיית מצות

תפילת מנחה ואמירת קרבן פסח והלל

א. יש שדקדקו להתפלל תפילת מנחה בערב פסח בזמן 'מנחה גדולה', קודם אפיית המצות, כדי שמלאכת המצות תיעשה לאחר תפילת המנחה שנתקנה לזכר תמיד של בן ערביים^א. אולם ברוב קהילות ישראל נהגו להתפלל סמוך לשקיעת החמה, כרגילותם בערבי כל שבתות השנה והחגים [פרק פד].

ב. נכון לעסוק בדיני קרבן פסח בערב פסח אחרי תפילת המנחה, לזכר הקרבת קרבן פסח שנעשתה אחרי הקרבת תמיד של בין הערביים^ב [פרק פד].

ובמקומות שנהגו להתפלל מנחה של ערב פסח סמוך לשקיעה, ואחרי התפילה לא נותר זמן לקרוא ולעסוק בדיני קרבן פסח קודם השקיעה, אפשר לעסוק בקרבן פסח קודם המנחה^ג, מפני שדיני וסדר הקרבנות אינם מעכבים לאמירה זו שנועדה בעיקרה עבור "ונשלמה פרים שפתינו"^ד [שם].

1. משנ"ב ס"ק א בשם ה'חק יעקב'.

א. 'ברכי יוסף' או"ח סי' תנח ס"ק ב, שהרי קרבן פסח היו מקריבים אחר תמיד של בין הערביים.

ב. משנ"ב סוף סי' תעא.

ג. ובפרט ביום טוב של פסח שחל בשבת שנהגו לשוור "לכה דודי" וכו' לאחר תפילת מנחה, והשעה עלולה להתאחר עד אחרי השקיעה.

ד. 'שו"ע הרב' מהדו"ב סי' א ס"ט.

ג. מנהג קדום מזמן חז"ל, לומר הלל בבית הכנסת בערב פסח לאחר תפילת המנחה, זכר לבית המקדש שהיו ישראל קוראים בו את פרקי ההלל בעת שחיטת הפסח^ה. ואף על פי שכיום אין מנהג זה נפוץ כל כך, מכל מקום יש להתבונן באותו הזמן בגודל וחשיבות השעה, ולכל הפחות לעסוק בדיני קרבן פסח [פרק פד].

אמירת הלל
בזמן הקרבת
קרבן פסח

פרטי דין 'מים שלנו'

ד. אין משתמשים לאפיית המצות אלא במים שנשאבו ביום האתמול בין השמשות, ולנו לילה שלם בכלי. אבל מים שלא נשאבו בין השמשות ולא עבר עליהם הלילה כשהם בכלי, אינם כשרים ל'מים שלנו' אפילו אם הם צוננים^ו [פרקים עד - עה].

דין 'מים שלנו'

ה. הרוצה לאפות מצות ביום ראשון, יכין מים לאפיה כבר ביום חמישי בין השמשות, ולא בערב שבת [פרק עד].

שאיבת מים
שלנו בערב
שבת ובשבת

ו. יש שכתב שראוי להחמיר שלא להשתמש לאפיית מצות במים שמעורב בהם כלור^ז [פרק עה].

מים שמעורב
בהם כלור

אפיית מצות על ידי קטן ומי שלא נתמלא זקנו

ז. קטן שעושה אחת ממלאכות אפיית מצות, וגדול עומד על גביו ומשגיח שהוא אופה לשם מצת מצוה, נחלקו הפוסקים אם המצות כשרות למצת מצוה של ליל הסדר, וראוי להחמיר ולא לעשות כן, אלא בני אדם גדולים בלבד יעסקו באפיה^ח [פרק עו].

אפיית מצות על
ידי קטן

ה. ספר 'המכתם' לרבינו דוד ב"ר לוי מנארבונה פסחים קטז, וכן הביא ה'מאירי' שם קיז. מדברי הירושלמי.

ו. שו"ע סי' תנא ס"א.

ז. שו"ת 'חתם סופר' אהע"ז סי' קנג.

ח. 'מועדים וזמנים' ח"ג סי' רסא.

ט. משנ"ב סי' תס ס"ק ג.

ח. נחלקו הפוסקים אם חובת שימור מצת מצוה הנאכלת בליל הסדר שלא תחמיץ היא מן התורה או מדרבנן. ונפסק להלכה, שהעוסקים באפיית מצות יהיו כולם גדולים ממש, ואין לסמוך לכתחילה על נערים בני י"ג שנה שלא הביאו ב' שערות במלאכות הנצרכות לאפיית מצה, כגון לישת העיסה, חיתוך הבצק והכנסה לתנור^ז [פרק עז].

אמנם בנתינת המים על גבי הקמח, הדעת נותנת להקל על ידי נער בן י"ג שנים ויום אחד, שנחלקו התנאים^א אם היא ממלאכות הלישה. אולם בקטן לפני בר מצוה יש להחמיר כשיטת הסוברים שנתנית המים היא הלישה^ב [שם].

אמנם נער שהגיע לגיל מצוות יכול לעשות את כל מלאכות האפייה, ואפילו עדיין לא נתמלא זקנו, אם גדול עומד על גבו ורואה מעשיו^ג [פרק עז].

ט. לאחר חיתוך הבצק לחתיכות שעוביין פחות מטפח, מותר לנערים שלא נתמלא זקנם לעסוק בהמשך הרידוד, מפני שרידוד זה אינו אלא המשך הפעולה הקודמת, והמצה כבר ראויה להיכנס לתנור^ד. אבל קטן מתחת לגיל בר מצוה לא יעסוק גם במלאכה זו^ה [פרק עז].

גם מלאכת ניקור המצה ושימת הקמח מותרות לכתחילה בנערים שלא נתמלא זקנם, ויש שכתב שניקור המצה כשר אף בקטן^ו [שם].
אך יש שהחמירו שכל המלאכות כולם בלי יוצא מן הכלל יהיו ע"י בני י"ג שנים ושיש להם כבר חתימת זקן [פרק עז בהערה].

י. פמ"ג סי' תס משב"ז א, ביה"ל שם ד"ה אין לשין. וב'ירורי הלכה' פרק עז הובאו כמה סברות להקל בזה.

יא. שבת קנה: .

יב. משנ"ב שם ס"ק ד.

יג. מדברי הביה"ל סי' יא ד"ה טוואן נכרי.

יד. על פי שו"ת 'ארץ צבי' ח"ב סי' לה בשם המו"ץ של וורשא, 'מועדים וזמנים' ח"ז סי' קעא.

טו. שו"ת 'ארץ צבי' שם.

טז. משנ"ב ת"ס ס"ק א.

אפיית מצת
מצוה על ידי בן
י"ג שנה

מלאכות
המותרות
בנערים שלא
נתמלא זקנם

י. כל האמור בסעיפים הקודמים הוא על מצת מצוה הנאכלת בליל א' דפסח, אבל מצות הנאכלות בשאר הימים כשרות לכתחילה אף אם נאפו על ידי גדול שלא נתמלא זקנו [שם].

מצות שאין של מצוה שנאפו על ידי בן י"ג

יא. הרא"ש היה משתדל במצות מצה ועומד על עשייתה, ומזרז העוסקים ומסייע בהן בעריכתן, וכן ראוי לכל אדם לעשות, להטפל הוא בעצמו במצוה". עכ"ל.

חשיבות אפיית המצות והטורח בהם

יב. ראוי להטריח עצמו באפיית מצות מצוה עד שיתחמם גופו ויזיע, ויש בזה תיקון גדול לעון החמור"י.

זיעת מצוה

לישת בצק למצות בזמן איסור חמץ

יג. הלש בצק לאפיית מצות בערב פסח לאחר זמן איסור חמץ, עליו לבטל לפני הלישה, בפיו ובלבו, את כל הפירורים העתידים ליפול מהעיסה, בכדי שיתבטלו קודם חימוצם"ט [פרק עה].

ביטול פירורי הבצק הנושרים מן העיסה

יז. שו"ע סי' תס ס"ב. וביאר המג"א (ס"ק א) הטעם, דאמרינן בקידושין (מא, א) מצוה בו יותר מבשלוחו. וב'טורי זהב' (ס"ק ב) הביא את דברי האר"י שכתב שיטריח עצמו במצת מצוה עד כי יתחמם ויזיע, ובזה ישברו הקליפות שנולדו מש"ז לבטלה, עכ"ד.

ובשו"ת 'משנה שכיר' (או"ח סימן קסד) הרחיב בזה, שראוי לאדם שיהדר בעצמו להיות בעת האפיה, והביא את מה שכתב ה'חידושי הרי"מ' זי"ע על לשון הרמ"א (סי' תכט ס"א), "ומנהג לקנות חטים לחלקן לעניים לצורך הפסח", שהרמ"א דקדק בלשונו לכתוב לחלק דווקא חטים ולא לתת מצה אפוייה, אף דבכל השנה נותנים לעניים פת אפוי, ולמה לא נתן להם גם כעת מצה אפוייה, ולמה להטריח אותם בטרחת האפיה, אלא דהיא הנותנת, כדי לזכות אותם במצות השימור דכתבה התורה אצל מצה, ואם כן הרי שלך לפניך בפירוש דהצריך רבינו הרמ"א שכל אחד יקיים בעצמו מצות השימור.

וכן הוא בשו"ת 'אבני נזר' (או"ח סימן שעב): "שמעתי שנפרץ מאוד באיזה עיירות אשר אינם אופים מצות כל בעל הבית לעצמו, רק אחד אופה למכור, ורע עלי המעשה מאוד וכו', מדוע נמנע במצוה חביבה מאוד פעם אחת בשנה ויקנה מצות מן השוק כחוטף מצוה מן השוק", עיי' שם.

אולם כיום השתנה הדבר. מחמת שבזמנים הקדומים עברה מסורת מדור לדור בקרב כל משפחה איך לאפות מצות באופן המהודר ביותר, ולכן הפוסקים כתבו שראוי שכל אדם יאפה לבד ולא יסמוך על מפעל אפיית מצות שכל מטרתו להרויח. אך בזמן הזה שהתקבל בקרב הציבור מושג של מערכות כשרות מרבנים הבקאים בטיב הדינים ובמציאות המשתנה, ונוצר מצב שלרוב העולם אין מסורת כלל בענינים אלו, טוב ורואי שמי שאינו בקיא כל כך לא יאפה לבד.

יח. משנ"ב סי' תס ס"ק ז.

יט. שו"ע סי' תס ס"ג.

ואף על פי שביטל את הפירורים, בסיום האפייה ידיח את הכלים וינקה את הבית וישרוף החמץ שנותר, אמנם אם מכר את המאפיה לנוכריא, אינו צריך לשרוף החמץ. וכן המנהג למכור את מקום האפיה לנוכרי [שם].

חום תנור אפיית המצות

יד. בעניין החום הדרוש לתנור אפיית המצות, נחלקו הפוסקים: יש שכתב שהתנור צריך להיות חם מאודי, יש שכתב שדי בחום מועט ובלבד שתהיה היד סולדת בו, ויש שכתב שחום התנור צריך להיות ברמה כזאת שאם יעמוד שם קש – הוא ישרף. ולדעה זו על התנור להיות סגור מצדדיו ומלמעלה, מפני שאם לא יהיה סגור, האוויר החודר מהצד הפתוח מקרר את התנור^{יד} [פרק עט].

דרגת האפייה הנדרשת במצה

טו. מצה שקרמו פניה כולה, אפילו רק מצדה האחד^{טו}, הרי היא מצה אפויה ואין בה חשש חמץ, אפילו היא רכה או שידוע שלא נאפתה כל צרכה, שמאחר שקרמו פניה שוב אינה מחמיצה [פרק פ].

אמנם אם המצה גם לא נאפתה יפה וגם יש ספק האם קרמו פניה או לא, הרי היא אסורה באכילה אף בדיעבד^{טז} [שם].

טז. יכול אדם לבדוק בנקל אם מצה נאפתה כראוי, על ידי שמטלטל את המצה בעודה חמה ואוחז באחד מקצותיה ואינה נשברת^{טז}. ובמצות שלנו שהם

בדיקת מצה
אפויה על ידי
טלטולה

כ. ט"ז ומג"א שם.

כא. מחמת שהם הפקר ואינם ברשות היהודי, כי המקום מכור לגוי.

כב. 'חיי אדם' כלל קכח סכ"ז.

כג. חזו"א או"ח סי' קכ אות יז.

כד. 'אגרות משה' ח"א סי' קנג.

כה. שו"ת 'שבט הלוי' ח"ו סי' נה.

כו. משנ"ב סימן תסא ס"ק טו.

כז. שעה"צ ס"ק יט.

דקות וגדולות, וכאשר מוציאים אותן מהתנור במרדה ומטלטלים ומשליכים אותן מהמרדה על השולחן אינן נשברות, ודאי בכך נבחנות המצות שהן אפויות היטב^{יז}. אולם אם דרגת האפיה של המצה אינה שווה, ובעוד שחלקה נאפה והתקשה חלקה האחר נותר רך, אין בבדיקה זו כל תועלת, מפני שיתכן שאחז בחלק האפוי וטלטל על ידו את כל המצה, ולכן המצה לא נשברה^{יט}.

^{יז}. יש חילוק מעשי בין שתי הבדיקות הנזכרות, והוא שקרימת פני המצה ניתנת לבדיקה אפילו כאשר המצה צוננת, ואילו טלטול המצה ובדיקתה שאינה נשברת מהווה ראיה לדרגת האפיה רק כאשר המצה עודנה חמה.

חילוק מעשי בין אופני הבדיקה

דין מצה כפולה

^{יח}. מצה שהוכפלה בעודה בתנור, שנדבקו שני צדדיה זה לזה עד שאין האש יכולה להיכנס ולאפות את המצה במקום הכפילות, החלק הכפול אסור באכילה בפסח. ואם האפייה נעשתה קודם הפסח, יש להסיר את הכפילות ומעט יותר - כרוחב אצבע ('בכדי נטילה')^ל. ואם האפייה נעשתה במהלך חג הפסח, כל המצה אסורה באכילה לא [פרק פא].

אולם יש שכתב שבמצות שלנו, שהן דקות ונאפות היטב, אין חשש של מצה כפולה^{לב}. אך מאחר שסתימת הפוסקים אינה כן, אין לסמוך על דבריו למעשה אלא בצירוף קולא נוספת [שם].

^{יט}. דין זה האמור בסעיף הקודם, הוא דווקא באופן שחלקי המצה נדבקו זה לזה באופן שהם יכולים להיפרד בקלות זה מזה מבלי שצד אחד יתלוש

הגדרת מצה כפולה

כח. חזו"א סי' קכ אות יז.

כט. 'ספר מצות' מצוה פ"ט הע' מט, עיי"ש.

ל. שו"ע סי' תסא ס"ה, שעה"צ ס"ק נה. ושיעורו כרוחב אצבע, כפי שכתב השו"ע יו"ד סי' קה ס"ד, וביארו הפמ"ג יו"ד סי' כב ס"ק ג וה'שו"ע הרב' סי' תסא ס"ט^ז והמשנ"ב שם ס"ק כד, דהיינו רוחב אצבע אגודל של אדם בינוני, שלדעת הגרא"ח נאה שיעורו כ-2 סנטימטר, ולדעת החזו"א כ-2.4 סנטימטר.

לא. רמ"א שם.

לב. רדב"ז, מובא ב'דעת תורה' למהרש"ם.

עמו מעט מהצד השני, אבל אם אינם דבוקים כלל אלא מונחים זה על זה באופן שאין ביניהם אוויר, אינו נדון כמצה כפולה והמצה כולה מותרת, בתנאי שקרמו פניה של המצה במקום הכפלי^ל. ויש שכתב שגם אופן זה נדון כמצה כפולה^ל [שם].

ובאופן ששני הצדדים נדבקו לגמרי עד שאי אפשר להפרידם מבלי שצד אחד יתלוש עמו מעט מהצד השני, מעיקר הדין המצה מותרת, אך למעשה יש לחשוש שלא היו דבוקים היטב, ולכן אין לסמוך על כך מבלי צירוף של סיבה נוספת להקל^ל [שם].

כ. אם מצה חמה שאינה כפולה נגעה במקום הכפל של מצה אחרת, צריך להסיר מאותה מצה את מקום הנגיעה כשיעור עובי אצבע^ל. אולם אם יש ספק איזו מצה נגעה במצה הכפולה, בזמן הזה [שנהוג לאפות מצות דקות] אפשר להקל בדיעבד ולהתיר את המצות [שם].

מצה חמה
שנגעה במצה
כפולה

כא. לאחר הסרת החלק הכפול מהמצה (באופנים שיש לעשות כן, כמבואר לעיל) לא די בהשלכתו לאשפה וכדו', אלא צריך לשורפה ממש^ל. אמנם מנהג ישראל בזמן הזה לשמור את המצה הכפולה בשקית עד לאחר הפסח. ואולי יסוד המנהג בשיטה הנזכרת לעיל, שבזמן הזה אין חשש של מצה כפולה מחמת דקות המצות, בצירוף לכך שכיום נהוג למכור את כל החמץ בכל מקום שהוא, ולכן אין צורך לשרוף חמץ שנמצא בחג הפסח משום שהוא כלול במכירה [שם].

ביעור המצה
הכפולה לאחר
הסרתה

לג. שעה"צ ס"ק מג.

לד. 'שו"ע הרב' סי"ט.

לה. משנ"ב סי' תסא, ביה"ל ד"ה זו על זו.

לו. משנ"ב שם שעה"צ ס"ק מח.

לז. ביה"ל שם ד"ה אין לאסור.

הפרשת חלה באפיית מצות חבורה

כב. עיסת בצק שנועדה להכנת מצות חבורה ואין בה שיעור המחייב בהפרשת חלה^{צירוף עיסות להפרשת חלה באפיית מצות}, מותר להניחה על שולחן אחדליט, ואין העיסה מתחייבת בחלה על ידי כך^{מחמת כמה טעמים [פרק פב]}.

אמנם יש מי שכתב^{מי}, שמן הראוי לצרף לאחר האפיה את כל המצות לכלי עם דפנות, ולהפריש חלה בלי ברכה, אך מכל מקום מעיקר הדין במצות חבורה אין צריך להפריש ואין צריך לעשות צירוף סל^[שם].

פרק יט

חומרות הפסח ומנהגיו

חשיבות ההקפדה על חומרות ומנהגים בחג הפסח

א. רבותינו הקדמונים האריכו בספריהם לבאר חשיבות שמירת המנהגים שעברו בקרב בני ישראל מדורות הקדמונים^{מעלת החומרות בחג הפסח}, ובפרט הפריזו בשבחם של חומרות חג הפסח, שבו נתונה מעלה מיוחדת לצדיקים המוסיפים לדקדק בחומרותיו^[פרק סט].

מטעם זה יש להישמר שמירה יתירה בענייני חג הפסח שלא לשנות כמלוא נימא ממנהגי אבותינו, ולא להקל בחומרות המסורות בידינו מהדורות הקודמים,

לח. כיום מקובל להורות להפריש חלה מעיסה שיש בה 1.2 ק"ג קמח ללא ברכה, וכשיש בה 1.68 ק"ג קמח מפרישים עם ברכה לדעת הגרא"ח נאה, ולדעת החזו"א אין מפרישים עם ברכה רק כאשר יש 2.25 ק"ג קמח.

לט. שולחן רגיל שטוח שאין לו גדר או מסגרת עם עיסות אחרות.

מ. הדברים אמורים באופן שהעיסה עשויה להתחלק, כגון במצות חבורה הנאפות בערב פסח שכל אחד עתיד לקבל פחות משיעור חיוב הפרשת חלה.

מא. שו"ת 'מנחת יצחק' ח"ח סי' מב.

א. מנחות לב. מהרי"ק שו"ת סימן ט, ועוד.

ב. שו"ת 'מן השמים' שאלה ע, 'משנת חסידים' מסכת ניסן אות ד, 'מועד לכל חי' סי' ב אות יז ועוד.

לכן אף שלקמן יובאו אופנים שאפשר להקל ע"י התרת נדרים, בכל זאת אין זה דבר הרצוי לשנות מנהגי אבות [שם].

הבדלי מנהגים בין משפחות בעל ואשה

- ב. אשה נשואה שמנהגי משפחתה שונים ממנהגי משפחת בעלה, צריכה לנהוג כמנהגי משפחת בעלה, בין לקולא ובין לחומרא^א [פרק ע].
- ג. מי שהוא אורח בפסח בבית חמיו והוא נוהג מנהגים שונים ממנו, כגון שאוכל מצות שנאפו מקמח שנטחן ברחיים של יד וחמיו אוכל מרחיים של מכונה וכדו', ישתדל לנהוג כמנהגי חמיו, כדי שלא ליצור טרפוניה וחוסר נעימות^ב [פרק עא].
- אולם אם הוא מבני אשכנז המתארח אצל חמיו מבני עדות המזרח, לא יאכל בביתו קטניות, אבל מותר לו לאכול מאכלים שנתבשלו בקדירות שבישלו בהן קטניות [שם].

התרת נדרים בשינוי מנהג אבות

- ד. הורגל לנהוג במנהג מבית אביו כאשר היה סמוך על שולחנו, אם רוצה לשנות מנהגו אינו צריך התרת נדרים^ה.
- אכן אם המשיך במנהגו שלוש פעמים לאחר שעמד על דעתו, או שנהג כן אפילו רק פעם אחת אך חשב להמשיך במנהג זה כל ימיו, צריך התרה בכדי לשנות את מנהגו^ו [פרק עב]. אולם אם אחז במנהג רק בכדי לקיים את מצות אביו, ולא ידע שמנהג זה הונהג משום גדר וסייג למצוות, אינו צריך התרת נדרים לעולם^ז [שם].

ג. 'אגרות משה' או"ח ח"א סי' קנח, שו"ת 'מנחת יצחק' ח"ד סי' פג-פד.

ד. שו"ת 'שבט הלוי' חלק יא סימן קז.

ה. שו"ת 'מהר"ם שיק' או"ח סי' רמט, שו"ת 'זכרון יוסף' יו"ד סי' יד.

ו. דהיינו לאחר נישואיו, כאשר אינו סמוך על שולחן אביו ויכול לנהל את ביתו כפי דעתו ורצונו.

ז. על פי שו"ת 'כתונת יוסף' סי' יט.

ח. שו"ת 'זרע אמת' ח"ג סי' קכא.

ה. נהג לאכול מצה שמורה משעת קצירה בכל ימי הפסח, וטעה לחשוב שאין זה סייג והרחקה אלא היא מצוה מעיקר הדין, יכול לשנות ללא התרת נדרים^ט [שם].

מי שאחז בחומרות וטעה בדין מצה שמורה

מחמת טעם זה, כל מי שאחז בידי בילדותו חומרות שונות בדיני פסח מבית אבותיו, וטעה לחשוב שהם איסור ברור, יכול כשיגדל לשנות את מנהגו ללא התרת נדרים. אבל אם ידע מתחילה שזו חומרא בלבד, צריך התרת נדרים [שם].

ו. מנהג שהונהג בקרב משפחה מסוימת, אפשר להתירו בהתרת נדרים, אבל מנהג שנקבע בקרב עיר^ז או קהילה שלמה, אסור להתירו בהתרת נדרים, ואפילו אין לו טעם, משום שעל ידי זה עלולים לבוא להתיר כל המשמרות שנעשו לתורה על ידי אבותינו^ז [שם].

התרת מנהג שנקבע בקרב משפחה או עיר

אמנם, למרות שמן הדין מותר לבטל מנהג שהתקבל בקרב משפחה, ראוי להיזהר שלא לבטל מנהגים קדומים שעברו מדור לדור במשפחות ישראל, ובפרט בענייני פסח, כפי שהתבאר [שם].

מאכלים הדומים לחמץ

ז. מאכלים הדומים למאכלי חמץ, אין ראוי לאוכלם בפסח^ח [פרק עג].

מטעם זה, אין ראוי להכין עוגות ולחמניות כשרים לפסח [כגון מקמח תפוחי אדמה] באופן שייראו כמו מאכלי חמץ [שם].

מאכלים דומים למאכלי חמץ

חשי חמץ בעופות

ח. קנה לצורך הפסח עוף מוכשר שהומלח, ישטוף וישפשף היטב את חלקיו הפנימיים, ואם מוצא דבר שנראה כשאריות מפסולת הזפק, יסירו ויקלף

ניקיון קיבת העופות מחמץ

ט. 'פרי חדש' סי' תצו בדין הראשון, ביאור 'אמרי יעקב' על 'חיי אדם' הל' א"י פ"א סכ"ה, עמ' סו. י. והמשיך בה אחר נישואיו, כנ"ל סעיף ד'. יא. ואם עבר לעיר אחרת על דעת להשתקע שם יכול לבטל מנהגו, וכמו שכתב בשו"ת 'אגרות משה' ח"ג סי' סד.

יב. שו"ת 'יכין ובעז' חלק ב סימן מג.

יג. ראב"ן, מובא ב'ברכי יוסף' סי' תסג.

מעט מהבשר כשיעור קליפת החיטה, ואם לא מוצא כלום אינו צריך לחשוש לדבר י"ד [פרק רפח].

וראוי להאכיל את העופות הנשחטים לצורך חג הפסח במאכלי קטניות ביום הקודם לשחיטתם [שם].

חשש חמץ במוצרי נייר

א. נייר המעורב בו עמילן חיטה, ראוי להחמיר שלא יבוא במגע עם דברי מאכל לחים בפסח ט, ויש שכתב להחמיר כן אף בעמילן קטניות טז [פרק רפט].

שימוש בפסח
בנייר שיש בו
עמילן

פרק כ

תפילת ערבית של ליל יום טוב ראשון

הזכרת שבת בתפילות יום טוב

א. יום טוב שחל בשבת, מזכירים בברכה האמצעית שבתפלת העמידה את השבת, אבל אין מזכירים את השבת בתפילת "יעלה ויבוא", כיון שבפסוק "וביום שמחתכם ובמועדיכם ובראשי חדשיכם וגו' לזכרון לפני אלוהיכם" וגו' (במדבר י י) לא הוזכרה שבת, לכן ב"יעלה ויבוא" שהוא להזכירנו אצל השי"ת שאומרים "זכרנו ה' אלוהינו בו לטובה" וכו' אין מזכירים שבת א [פרק פה].

הזכרת שבת
בתפילת "יעלה
ויבוא"

יד. עיין ב'בירורי הלכה' פרק רפח, שם נתבארו בהרחבה טעמי דין זה ויסודות חשש החמץ בפסולת הזפק.

טו. שו"ת 'תשובות והנהגות' ח"ה סי' קכה על פי דברי שו"ת 'מהר"ם שיק' סי' רמב, ועיין 'בירורי הלכה' פרק רפט.

עוד עיין בזה בספר 'מבי מדרשא' (ח"א סי' מח) שהרחיב בחקר ענין זה, והסיק בדבריו שכיון שכל החשש הוא רק כאשר הנייר נרטב, לכן מדפים שמניחים בהם מוצרים יבשים אפשר לכסות בכל נייר, אבל מקומות שיש בהם רטיבות רצוי להיזהר לא להניח שם נייר שאינו כשר לפסח, כדי שהרטיבות לא תגיע לפיו או למאכל.

עוד כתב שם, שרוב העמילנים המעורבים בנייר אינם חמץ.

טז. 'רוח חיים' המובא ב'שדי חמד' מערכת חו"מ סי' א אות ג, אמנם ה'שדי חמד' נחלק על שיטתו.

א. משנ"ב סי' תפז ס"ק טו.

כמו כן בתפילה ובקידוש של יום טוב מוסיפים ואומרים "אתה בחרתנו מכל העמים" וכו', ואין אומרים נוסח זה בשבתות השנה, מחמת שעיקר השבח על הבחירה שבחר בנו ניכרת ביו"ט, שיש מצוה עיקרית של שמחה^ז [שם].

אמירת הלל בתפילת ערבית בליל הסדר

ב. נחלקו הפוסקים אם צריך לקרוא את ההלל בציבור בתפילת ערבית של ליל הסדר^א [שם].

אמירת הלל
בציבור
בתפילת ערבית

בזמן הזה מנהג עדות המזרח והחסידיים לומר הלל שלם בברכה בבית הכנסת, ושאר הקהילות יש שנהגו שלא לומר את ההלל בבית הכנסת, או לומר את ההלל בלא ברכה, או לצאת מברכת הש"ץ [פרק פו].

ג. גם לשיטת הפוסקים שאין קוראים את ההלל בבית הכנסת, אין מברכים קודם אמירת ההלל בסדר ההגדה של פסח^ב [פרק פז].

ברכה על
אמירת הלל
שבהגדה

ד. אם התפלל בבית כנסת שאין קוראים בו את ההלל בערבית של ליל הסדר, או שהתפלל ביחידות בביתו מחמת מחלה או אונס וכדו"ה, והוא מבני הקהילות שנוהגים לומר הלל בברכה בבית הכנסת, יאמר את ההלל ביחידות בברכה^א [פרק פח].

אמירת הלל
ביחידות

ה. מחזור ויטרי - ליל שבת.

א. שו"ע ורמ"א סי' תפז ס"ד, ויסוד מחלוקתם בדברי חז"ל במסכת סופרים פ"כ ברייתא ז שטעם אמירת הלל בביהכנ"ס הוא לקיים "ונרוממה שמו יחדיו", ולכן אף בזמננו לא די באמירת ההלל בביתו בסדר ההגדה, וזהו המקור למנהג ספרד והחסידיים, אך בתוספתא פ"י דפסחים ברייתא ה מובא הטעם לאמירת הלל בביהכנ"ס מחמת אלו שאינם בקיאים לומר ההלל בביתם, וזה לא מצוי בזמננו, לכן מנהג אשכנז שלא לומר בביהכנ"ס בליל פסח, ועיין 'שואל ומשיב' מהדורא תניינא סי' קלה.

ב. וטעם הדבר, או מפני שכבר בירכו בבית הכנסת, או מחמת הפסק הסעודה שבין חלקי ההלל בליל הסדר, או מחמת שההלל בהגדה אינו בגדר חובת קריאה אלא בגדר שירה, והוא ממצוות הלב, כפי שכתב המהר"ל 'גבורת ה' פס"ב בשם רב האי גאון המובא בר"ן על הרי"ף פסחים כו: .

ה. והוא מהנהגים לומר הלל בליל פסח אחר תפלת מעריב.

ו. הגדה של פסח להריטב"א, 'ברכי יוסף' סי' תפז אותיות ז-י בשם רמ"ע מפאנו, וכן נהג ה'נודע ביהודה', וכן כתב ה'כף החיים' סי' תפז אות לו.

על כן, גם הנשים המתפללות בביתן ביחידות יקראו את ההלל בליל הפסח עם ברכה^ה, אך אלו הנשים שאינם אומרות הלל לפני הסדר יש להם על מי לסמוך^ט.

ה. המתפלל ערבית של ליל הסדר מבעוד יום [לאחר פלג המנחה], יכול לקרוא את ההלל^י [פרק פט].

אמירת הלל
טרם שקיעת
החמה

פרק כא

הכנה לליל הסדר

עריכת השולחן

א. יערוך שולחן הסדר בכלים נאים ומהודרים כפי כחו, ויכין מקום ישיבתו כראוי לישיבת הסיבה בדרך חירות^א.

ב. מצוה לנהוג שררה בליל פסח, ובזה יכופר מה שנהג שררה וגאווה כל השנה^ב. כפרה על גאווה

הכנת החרוסת

ג. החרוסת עשויה מפירות שנמשלו בהם ישראל, כמו תפוחים, תאנים, אגוזים, רימונים ושקדים, וצריך להכין אותה בצורה סמיכה ועבה, זכר לטיט שעבדו בו בני ישראל במצרים, ואחר כך מוסיפים בה מעט חומץ או יין אדום זכר

סדר הכנת
החרוסת

ז. כשהם מבני הקהילות הנוהגים לומר הלל בביהכנ"ס אחר מעריב.

ח. שו"ת 'מהר"ש אנגיל' ח"ז סי' קנט, שו"ת 'יחזקאל' חלק ה סימן לד.

ט. שו"ת 'דברי יציב' או"ח סימן רז, אך יש מחמירים באופן כזה לקרוא בלי ברכה, עיין 'בירורי הלכה' פרק פט בהערה.

י. על פי שיטת הרדב"ז שאמירת ההלל בערבית היא תקנה נפרדת, ומחמת הספק בשיטת שאר הפוסקים האם זמן אמירת ההלל בהגדה נמשך לאורך כל הלילה, או מסתיים בחצות בזמן אכילת קרבן פסח.

יא. שו"ע סימן תעב ס"ב.

יב. 'ארחות יושר' ממהר"י מולכו פרק יא.

לדם, ומוסיפים בה תבלין כמו קינמון או זנגוויל, מפני שהם דומים לתבן שהיו מגבילים בו את הטיט^י [פרק פג].

ד. זמן הכנת החרוסת הוא בערב יום טוב, ואם שכח מותר לעשותה גם ביום טוב, אך יטחן בשינוי, וכגון שירסק את הפירות והאגוזים על גבי השיש או השולחן ולא על צלחת^ז [שם].

זמן הכנת
החרוסת

קערת ליל הסדר

ה. על גבי הקערה^ה שבתוכה מונחים שלוש מצות המצוה, יש להניח את סימני ליל הסדר מעל הקערה

ליל הסדר^י [פרק צב].

טעם הנחתם על השולחן מיד בתחילת הסדר: מצה ומרור וחרוסת - כדי שאמירת ההגדה תהיה בשעה שמצה ומרור וחרוסת מונחים לפניך, וכרפס - מחמת שצריכים אותו לתחילת הסדר. ומה שמניחים גם ביצה וזרוע, הכל מחמת סודות המרומזים בזה.

ו. בתוך קערת ליל הסדר מניחים שלוש מצות, העליונה כנגד כהן, האמצעית כנגד לוי והתחתונה כנגד ישראל, ויש שנהגו להפריד בין המצות באמצעות מטפחות וכדו' מחמת כמה טעמים^ז, ויש שכתב שזהו מנהג בורות^ז [פרק צג].

סדר הנחת
המצות בקערה

ג. רמ"א סי' תע"ג ס"ב.

ד. משנ"ב שם ס"ק מז בשם הח"י בשם ה'רוקח', ואם חל פסח בשבת עיין לקמן 'פסקי הלכות' פרק כז הלכה ד' והלכה ו'.

ה. ויראה להניח המצות והסימנים על גבי קערה, כדאי' ב'פרי עץ חיים' (שער חג המצות פ"ה) שהקערה עצמה היא חלק מהרמזים, ששלוש המצות הן כנגד חב"ד, הזרוע, הביצה והמרור כנגד חג"ת, וחרוסת, כרפס וחרוסת כנגד נה"י, והקערה כנגד מלכות. ובאמת מלשוננו נראה שיש להניח המצות על הקערה ומעל המצות להניח את הסימנים, אך המנהג הרווח הוא להניח על המצות קערה נוספת ועליה להניח את הסימנים, או להניח על המצות קעריות קטנות לכל מין בפני עצמו, ועיין 'בירורי הלכה' פרק צב בהערה.

ו. משמעות ה'טור' סי' תעג, וכן כתב המשנ"ב שם ס"ק ס. לעומת זאת לדעת הרמ"א שם ס"ד (מובא להקמן סעיף ז) מניחים את המצות ושאר הקערה אחד לצד השני כמין שורה לפי סדר השימוש בליל הסדר, באופן שהדברים שמשמשים בהם מוקדם יהיו קרובים יותר, וכן כתב במשנ"ב ס"ק כה.

ז. ספר 'נוהג כצאן יוסף', וכן הביא ה'פסקי תשובות' סי' תעג אות יא בשם כמה מקובלים.

ח. 'חיי אדם' כלל קל.

ז. הרמ"א^ט כתב שיש לסדר את הסימנים על גבי הקערה באופן שלא יעבור על המצוות וידלג במהלך ליל הסדר על אחד הסימנים בשעה שישתמש בסימן אחר. אמנם האריז"ל סידר את קערתו בצורה אחרת ולא חשש ל'אין מעבירין על המצוות' מחמת כמה טעמים [פרק צה].

ח. הנוהגים כמנהגי האריז"ל מניחים בקערת ליל הסדר גם מרור וגם חזרת, מרור וחזרת בקערת ליל הסדר. נהגו העולם להניח חסה במקום המרור ו'חריין' במקום החזרת [פרק צד].

ט. מדברי הפוסקים בכמה מקומות משמע שבמהלך ליל הסדר אוכלים את הסימנים המונחים על הקערה.^ט

אמנם יש שכתב, שיש עניין על פי סוד להשאיר מעט כרפס בקערה עד לאחר אכילת המצה והמרור ב'כורך'^י. ויש שנהגו להותיר מכל הסימנים בקערה עד לסיום ליל הסדר מחמת הרמזים הטמונים בהם^י. ויש שנהגו לא להשתמש כלל בסימנים המונחים על הקערה^י [פרק צה].

מצת מצוה גזולה או שאולה

י. אין אדם יוצא ידי חובתו במצה גזולה, ואם שאל מצה יצא, שעל מנת כן ניתנה המצה, שיאכלנה ויחזיר תחתיה מעות או מצה אחרת^י [פרק צ].

ט. סי' תעג ס"ד.

י. מג"א ס"ק ה, של"ה ד"ה בערב פסח, משנ"ב סי' תעג ס"ק כד.

יא. 'בן איש חי' פ' צו, וכפי שביאר בקונטרס 'מדרכי הפסח' פרק י בשם הגרש"ד גרוס שליט"א שהכוונה עד אחרי 'כורך'.

יב. 'דרכי חיים ושלום' אות תקפו.

יג. מנהג ה'אמרי אמת' מגור ובניו זי"ע, כמובא ב'ויגד משה'. וטעם מנהגם נראה כי סידרו הקערה כמנהג האריז"ל, וכיון שלפי הרמ"א יש בזה משום אין מעבירין על המצוות, לכן לא לקחו מהקערה כלל.

יד. שו"ע סי' תנד ס"ד.

יא. אורח שהניח לפניו בעל הבית מצה בליל הסדר, לכתחילה ראוי שיתן לו בעל הבית המצה במתנה, ולא יסתפק בכך שמרשה לו לאוכלה^{טז}, אך העולם אינם נזהרים בזה מחמת כמה טעמים^{יז} [שם].

אורח שהניח לפניו בעל הבית מצה

יב. כמה אנשים שאפו מצותיהם בתנור אחד, וקיים חשש שהתערבו המצות, יאמר כל אחד מהאנשים: "כל מי שיגיע מצתי לידו, יהיה לו במתנה"^{יח}, ובדיעבד אם לא אמר כן, יש שכתב שיש בזה חשש מצה גזולה. ולהלכה למעשה, אם טעה אדם ואכל מצה שאינה שלו [מחמת שהתחלף שלו בשל חבירו] יצא ידי חובתו, אבל ראוי שיאכל לכל הפחות שיעור 'כזית' ממצה שלו^{יח} [פרק צא].

חשש עירוב מצות של כמה אנשים

ישיבה בהסיבה

יג. בעת שתיית ארבעת הכוסות ואכילת מצות המצוה בליל הסדר, צריך לשבת בהסיבה לצד שמאל כמנהג בני מלכים, ולהטות הגוף והראש לצד שמאל ולהשעינו על גבי המיטה או הספסל^{יט} [פרק צו]. ומצוה מן המובחר להשעין הגוף בהסיבה על כרים וכסתות^כ [שם].

אופן ההסיבה

יד. ההסיבה יכולה להיעשות בשני אופנים: או בישיבה, כאשר הרגליים מונחות על גבי הקרקע והגוף נשען על צדו השמאלי, או בשכיבה על גבי מיטה מוצעת. ובהסיבה שבשכיבה, צריך מעיקר הדין להגביה הראש עם כר, שאם לא כן ההסיבה אינה ניכרת כלל [שם].

הסיבה בשכיבה או בישיבה

טו. 'שפת אמת' סוכה לה: ויסוד דבריו בסברת הראשונים שהמצה אינה קנויה לאורח מחמת כך שבעל הבית מתיר לו לאוכלה.

טז. הגרי"מ בידרמן זצ"ל סמך המנהג על סברת הרא"ש שמוותר לקדש בטבעת שאולה, שלא אכפת לנו שהמצה אינה קנויה לו, ויתכן שאפשר לסמוך על שיטת שאר הראשונים שהמצה קנויה לאורח מחמת שהיא ניתנה לו על מנת שיאכלה.

יז. מג"א סי' תנד ס"ק ה בשם הב"י שהביא מה'רוקח'.

יח. משנ"ב שם ס"ק טו.

יט. משנ"ב סי' תעב ס"ק ז.

כ. 'שו"ע הרב' שם ס"ח.

טו. נחלקו פוסקי זמננו אם צריך שכל הגוף ייסמך על הכר, או די בכך שרק הראש נשען עליו, ולמעשה נראה שדי בזה שרק הראש נשען על הכר^א. ואולם אדם המיסב על צידו אינו חייב להשעין גם את ראשו על הכר, ודי בזה שצידו נשען על הכר, אך אם מיסב בשכיבה על מיטה ודאי הכר צריך להיות תחת ראשו ממש [שם].

טז. לכתחילה לא ירחיק עצמו הרבה מהשולחן בעת ההסיבה [שם].
יז. גם איטר יד ימינו (שכותב ומשתמש בידו השמאלית) מסב על צד שמאל, ואין חילוק בינו לאדם אחר^ב. ואם הוא רגיל לאכול ביד שמאל, רשאי לאכול כהרגלו אף כשהוא מיסב על צד שמאלו [פרק צז].

יח. במקום שאין אפשרות אחרת, מותר להסב על ידי השענת הראש על ירך חבירו, אך לא ישען על ירך עצמו, שנראה כאילו הוא טרוד או דואג ואין זה דרך חירות^ג.

יט. ראוי לכל אדם לענג נפשו וגופו בליל הסדר ולהראות חירות בעצמו, וירחיק מעליו כל דאגה וצער שטורדים את שלוותו, ובדאי יש להיזהר לנהוג בדרך שלום ונחת, ולא לעורר בליל הסדר שום צער, דאגה או מריבה^ד.

כ. אלו הם המקומות החייבים בהסיבה:
 באכילת כזית מצה הראשון – לכתחילה יש לאכול ב' כזיתים אחר ברכת אכילת מצה, וצריך להסב בשניהם^ה. אולם להלכה אין ההסבה מעכבת אלא בכזית אחד^ו.

כא. כפי שמעיד ה'לקט יושר' על בעל 'תרומת הדשן'.

כב. רמ"א סי' תעב ס"ג.

כג. אמרו בגמ' (פסחים קה): "תא שמע, דאמר אביי: כי הוין בי מר זגין אבירי דהדדי", ופירש רשב"ם: "כל אחד נשען על ברכי חבירו". ומבאר המשנ"ב סי' תעב ס"ק ח, שמשמע שזה היתר רק לשעת הדחק, ומה שכתב שלא ישען על ברך עצמו כך כתב מהרי"ל, והביאו המג"א ס"ק ג.

כד. ספר 'סדר היום' – סדר ההגדה וכוונתה.

כה. כמבואר ב'שו"ע הרב' סי' תעה ס"ט שיש ספק האם יוצא ידי אכילת מצה בכזית מהמצה העליונה או מהמצה האמצעית, ועיין לקמן 'בירורי הלכה' פרק קסז האם גם המסובים צריכים ב' כזיתים.

כו. כמו שכתב ה'משנה ברורה' סי' תעב ביה"ל ד"ה לא יצא.

באכילת 'כורך' – אמנם בדיעבד אין ההסיבה מעכבת ב'כורך'י.

באכילת האפיקומן^{יח}.

בשתיית ארבעת הכוסות^{יט}.

כא. שכח ואכל את הכזית מצה הראשונה בלא הסיבה, או שתה את אחת מארבע הכוסות בלא הסיבה, לא יצא^ל. ויש אומרים, שבזמן הזה שאין דרך העולם להסב בכל ימות השנה, אפשר בדיעבד לסמוך על שיטת הראב"ה הסובר שבזמן הזה פטורים מהסיבה^{לא} [פרק צח].

שכח ואכל או שתה בלא הסיבה

(א) לכן בשתי הכוסות הראשונות אם שכח להסב, יחזור וישתה בהסיבה ללא ברכה, אבל בשתי הכוסות האחרונות לא יחזור וישתה, שבאותו הזמן אסורה שתיה שאינה לצורך מצוה, והרי לדעת הראב"ה אין מצוה בשתיה חוזרת זולב^{שם}].

אמנם בזמן הזה שנהגו שלא לשתות גם בין הכוסות הראשונות, יש להתנות קודם שמברך על הכוס הראשון שדעתו לחזור ולשתות בין הכוסות, ואז אם ישכח ולא יסב יוכל לשתות כוס אחרת בלי ברכה^{לג}, ואפשר לעשות תנאי זה גם כמה ימים קודם הפסח [פרק צט].

(ב) אם שכח ואכל המצות בלא הסיבה, אם כבר סיים הסעודה ובירך ברכת המזון, לפי הדעה הראשונה צריך לחזור ולברך ברכת "המוציא" ו"על אכילת מצה" ולאכול כזית בהסיבה, אולם לדעת הראב"ה אינו צריך לחזור ולאכול, ולהלכה יטול ידיו ויאכל שוב עם ברכת "המוציא", אך לא יחזור לברך ברכת "על אכילת מצה" [פרק צח].

כז. 'שו"ע הרב' סי' תעה ס"כ, וטעמו מכיון שיש דעות שאין להסב ב'כורך'.

כח. ולענין דיעבד עיין לקמן סעיף כא.

כט. ולענין דיעבד עיין לקמן סעיף כא.

ל. 'שו"ע סי' תעב ס"ז.

לא. רמ"א שם.

לב. רמ"א שם.

לג. משנ"ב ס"ק כא.

אבל אם נזכר באמצע הסעודה שאכל מצה בלא הסבה, לכל הדעות אינו צריך לחזור ולברך, מפני שעדיין לא הסיח דעתו מהברכות, אלא יאכל בשעה שנזכר כזית בהסיבה [שם].

ג) אם הסב בעת אכילת כזית הראשון אך רק בזמן אכילת האפיקומן שכח להסב, אם בירך ברכת המזון לא יחזור ויאכלל^י, שאסור לאכול אחר האפיקומן, ואם לא בירך צריך לחזור ולאכול, מפני שנראה כהמשך אכילת האפיקומן, שכן אין שיעור לאפיקומן. אמנם אם קשה עליו האכילה, אינו צריך לחזור ולאכול^ל [פרק ק].

אמירת הברכה
בלא הסיבה

כב. אין מסבים בעת הברכה על המצה והכוסות, מחמת שני טעמים:

א) חיוב ההסיבה הוא רק בעת אכילת המצה ושתי ארבע כוסות, כדרך שמסיבים באכילה ושתייה^ל.

ב) אין ראוי להסב בעת שמברך לה', משום כבוד שמים, כמו שכתב השל"ה^ל שאין לומר ההגדה בהסיבה^ל.

שיעור מילוי
הכוס

כג. למרות שהכוס צריכה להיות מלאה, אין צריך למלאה לגמרי עד שתעלה על גדותיה, כדי שלא ישפך היין בעת שמטה עצמו להסיבה [פרק קצו].

פרק כב

ארבע כוסות

מצות ארבע כוסות

ארבע כוסות
כנגד ארבע
לשונות של
גאולה

א. נצטוונו לשותות בליל הסדר ארבע כוסות של יין, כנגד ארבע לשונות של גאולה: "והוצאתי", "והצלתי", "וגאלתי", "ולקחתי". ובעת שתיית כל כוס לכתחילה יש לכוון את כוונת לשון הגאולה שכנגד אותה כוס^א [פרק קז].

לד. משנ"ב סי' תעב ס"ק כב.

לה. 'אגרות משה' ח"ג סי' סז, 'שבט הלוי' ח"ה סי' ס.

לו. כמו שכתב הרב 'בית דוד' בסי' רנ.

לז. 'אליהו רבא' הביא דבריו בסימן תע"ג אות לד.

לח. הגדה של פסח 'שבח פסח' (מהג"ר ישמעאל הכהן בעל ה'זרע אמת' – קדש אות יד).

א. ספר 'כלבו' סי' נ.

שתיית ארבע
כוסות על סדר
ההגדה

ב. סדר ארבע כוסות נתקן על סדר ההגדה, ובכל אחת מהכוסות מקיימים מצוה בפני עצמה: בכוס ראשון מקיימים מצות קידוש היום, כוס שני אומרים עליו את ההלל, כוס שלישי מברך עליו ברכת המזון ועל כוס רביעי גומרים את ההלל. ואם שינה ושתאן שלא על הסדר, לא יצא² [פרק קט].

ונחלקו הראשונים, האם מי ששתה את הכוסות ברציפות לא יצא לגמרי ידי חובת מצות ארבע כוסות³, או שיצא ידי חובת המצוה, ולא יצא רק ידי הסדר שתיקנו חכמים⁴ [שם].

גם לעניין הלכה למעשה נחלקו הפוסקים, האם מי ששתה את ארבע הכוסות ברציפות, עם הפסק קטן בלבד ביניהן, יצא ידי חובת המצוה או לא⁵, ולמעשה יש לחוש לדעת המחמירים ולהקפיד לשתות הכוסות על סדר ההגדה [שם].

שיעור השתיה בכל כוס

שיעור השתיה
בארבע כוסות

ג. כוס ששתיים בה ארבע כוסות צריכה להיות לפחות בשיעור 'רביעית', ויש למלא את כולה [פרק ק]. אכן יש שכתב שאין צריך לשתות את כל הכוס, אלא די בשתיית מלוא לגמיו (דהיינו רוב רביעית) כדין שתיית יין קידוש בשבתות ויו"ט⁶. ויש שכתבו שלכתחילה צריך לשתות את כל הכוס⁷ ואפילו מחזיקה יותר מרביעית, אך בדיעבד יכול להסתפק

ב. שו"ע סי' תעב ס"ח, על פי דברי הגמרא בפסחים קח: .

ג. רשב"ם פסחים שם.

ד. 'חידושי רבינו דוד' פסחים שם.

ה. 'בית יוסף' ו'פרי חדש', מובא במשנ"ב סי' תעב בביה"ל ד"ה שלא.

ו. בשיעור רביעית ידועות שתי השיטות העיקריות, 86 סמ"ק (כמנין כו"ס) כדעת הגרא"ח נאה, או 150 סמ"ק (כמנין כו"ס הגו"ן) כדעת הצ"ח והחזו"א.

ז. שיטת התוס' פסחים קח: וכן נוטה דעת השו"ע סי' תעב ס"ט, וכן כתב ב'משנה ברורה' ס"ק לג, וכן כתב 'שו"ע הרב' ס"ט שכך העיקר להלכה וכן הוא המנהג. ומכל מקום טוב לחוש לסברא הראשונה וליקח כוס קטן ולשתות כולו, ובמקומות שהיין ביוקר די בשתיית רובו.

ח. כמובא ב'שו"ע הרב' סי' תעב ס"ט.

בשתיית רוב רביעית^ט. ויש שכתב שאף בדיעבד אינו יוצא ידי חובתו אם לא שתה את רוב הכוס, ואפילו שתה בכוס גדולה שיש בה הרבה יותר משיעור 'רביעית'.

וטוב לחוש לדעת הסוברים שראוי לשתות כל הכוס, ולכן מי שקשה לו לשתות היין יקח כוס קטנה וישתה את כולה^{יא} [שם].

ד. שיעור זמן שתיית הכוס צריך להיות בזמן שאדם שותה רביעית^י, ולכל הפחות בתוך זמן 'אכילת פרס'^י.

אולם הידור המצוה הוא בכוס המכילה רביעית לשתות את כל הכוס בלגימה אחת, או לכל הפחות רוב רביעית בבת אחת ממש.

ואם יש לו כוס גדולה יותר מרביעית, יש אומרים כי הידור המצוה הוא לשתות את כל הכוס בבת אחת, ויש אומרים שדי שישתה רביעית כדי לקיים את מצות השתיה, ולאחר מכן ימשיך לשתות את כל הכוס, ובזה יקיים את ההידור לשתות כל הכוס [פרק קכד].

ט. משנ"ב סי' תעב ס"ק לג.

י. רמב"ן, מובא בב"י שם. וז"ל 'שו"ע הרב' (סימן תעב סעיף יט), "יש אומרים שלכתחילה מצוה לשתות כל הכוס אפילו מחזיק כמה רביעיות, אף על פי שבקידוש של שאר ימים טובים ושבטות אפילו לכתחילה די בשתיית מלא לוגמיו, דהיינו רוב רביעית, מכל מקום בד' כוסות של פסח החמירו חכמים לשתות כל הכוס לכתחילה, ובדיעבד ששתה רוב הכוס יצא, אבל אם לא שתה אלא חצי הכוס – אפילו שחציו מחזיק כמה רביעיות – לא יצא".

יא. 'שו"ע הרב' שם.

יב. הפוסקים נחלקו בהגדרת שיעור זה. לדעת 'שו"ע הרב' (סדר ברכת הנהנין פ"ח ס"ו) שיעור הזמן הוא כדרך שרוב בני אדם שותים רביעית, ולדעת ה'משנה ברורה' (שעה"צ סי' רי ס"ק יא) משערים הזמן כשיעור שלוקח שתיית רביעית בשתי פעמים, וכדרך שתיה על פי הלכות דרך ארץ.

יג. ובמדת שיעור הזמן ד'כדי אכילת פרס' מצאנו בזה דעות שונות, ושיעור עפ"י הדיעות השונות נע בין 2 דקות ל-9 דקות, אך המנהג הנפוץ הוא להחשיב 4 דקות לשיעור כדי אכילת פרס, ויש שנהגו לחשב 6 דקות ואף 7 ו-8 דקות, ולזקנים וקטנים יש להקל עד 9 דקות – 'פסקי תשובות' או"ח סימן רי אות א.

הידור שתיית יין אדום

ה. היין המהודר לד' כוסות הוא יין ללא תערובת סוכר או דבש, ושאינו מבושל^{יד}, וצבעו אדום, אך אם יש לו הנאה יותר מיין מתוק או מבושל או לבן, יכול לקחת את המשובח בעיניו [פרקים קב, קה].

יין מהודר אדום ושאינו מבושל וללא סוכר

ו. אם מערב ביין לבן מעט יין אדום כדי לצובעו, אף על פי שאינו משיג את מעלת יין אדום^{טו}, על כל פנים יש בזה מעלה מפני שהוא זכר למכת דם [פרק קב].

עירוב יין אדום ולבן ביום טוב

אמנם ביום טוב עצמו אין לערב יין אדום ביין לבן, מפני שיש לחוש בזה לאיסור צביעה^{טז}, אלא ישפוך מהיין הלבן אל תוך מעט היין האדום^{טז}.

ז. מי ששותה לארבע כוסות יין יבש ואינו נהנה ממנו, אף על פי כן מברך עליו "בורא פרי הגפן"^{יח} [פרק קג].

ברכת "בורא פרי הגפן" באדם שאינו נהנה מהיין

אכן, אפשר להמתיק היין על ידי הוספת מעט נוזל 'סוכרזית' וכדו', אם יש מהם הכשרים לפסח.

מי שקשה לו לשתות יין

ח. גם מי שאינו נוהג לשתות יין מחמת חריפותו, ידחק עצמו וישתה יין בליל הסדר, כדי לקיים מצות חכמים לשתות ארבע כוסות^ט [שם].

אדם שקשה לו לשתות יין

יד. עיין לקמן 'בירורי הלכה' פרק קא בהערה, שם נתבאר שהדעת נותנת שפיסטור אינו כבישול לענין זה.

טו. וכן יש בזה חיסרון בהידור, מפני שיין לבן אינו כשר לנסכים, כמובא לקמן 'בירורי הלכה' פרק קא בהערה.

טז. על פי דברי המשנ"ב סי' שכ ס"ק נו בשם ה'נשמת אדם'.

יז. על פי דברי המשנ"ב סי' שיח בשעה"צ ס"ק סה.

יח. 'בן איש חי' פר' נשא בהקדמה עמ' עג, 'שדי חמד' מערכת ברכות סי' א אות עג.

יט. שו"ע סי' תעב ס"ו.

ואם הוא עלול ליפול למשכב של כמה ימים מחמת קיום מצות ארבע כוסות, יש שכתב שאינו חייב לקיים המצוה^י, ויש שכתב שבכל זאת חייב לקיימה^{יא} [פרק קכח].
אמנם אם יש חשש שתארע לו סכנה מחמת קיום המצוה, אסור לו לשתות היין, ואם עבר ושתה לא עלתה בידו, כי היא מצוה הבאה בעבירה^{יב} [שם].

קיום ארבע כוסות באדם שאינו יכול לאכול מצה

ט. מי שאסור לו לאכול גלוטן המצוי במיני דגן [כגון חולה 'צליאק'], יקדש בליל הסדר על רביעית יין, ובכך ייצא ידי חובת קידוש במקום סעודה^{יג} [ואף על פי שקובע את סעודתו על פירות, בשר ודגים, ולא על פת^{יד}]. ואם אסור לו גם לשתות יין, יכול לקדש על חמר מדינה [משקה חשוב כגון תה] [פרק שג].

חולה צליאק
שאינו אוכל
מצה בסעודה

ואף על פי שאינו אוכל מצה ואינו מברך ברכת המזון, יכול לברך על כוס שלישי לאחר שמברך ברכה אחרונה על סעודתו [שם].

מזיגת מים ביין להפגת חריפותו

י. מי שמתקשה לשתות את היין מחמת חריפותו, יכול למזגו ולערבו במים, בתנאי שהיין יהיה ראוי לקידוש^{יח} [פרק קא].

שיעורי מזיגת
מים ביין

ונחלקו הפוסקים^{יט} כמה מותר למזוג ביינות בני זמננו, כדי שברכתם תישאר "בורא פרי הגפן": דעת השו"ע שצריך שרובו לא יהיה מים, דהיינו שלפחות

כ. משנ"ב שם ס"ק נב, שו"ת 'בצל החכמה' ח"ה סי' צב, על פי דברי המג"א, המהרש"ל וה'אבני נזר'.

כא. 'ערוך לנר' סוכה כו.

כב. שו"ת 'מהר"ם שיק' או"ח סי' רס.

כג. על פי המשנ"ב סי' רעג ס"ק כז.

כד. עיין בזה 'בירורי הלכה' פרק שג.

כה. משנ"ב שם ס"ק לז.

כו. סי' רד.

חצי מהמשקה יהיה יין טהורי^י. והרמ"א סובר שדי בכך שכמות היין תהיה קצת יותר משישית מכמות המים שבמשקה, בתנאי שבלשון בני אדם משקה זה עדיין ייקרא 'יין' מחמת טעמו [שם].

ובזמן הזה, שרוב היינות בעלי הכשרות המהודרת יש בהם לכל הפחות מחצית יין^{יב}, בני עדות אשכנז רשאים לנהוג כהכרעת הרמ"א ולמזוג כנגד חצי כוס יין חצי כוס של מים, שבאופן זה כמות היין בכוס תעמוד על רבע מהכוס או יותר, ובלבד שעדיין יהיה למשקה טעם ברור של יין [שם].

וראוי לציין, שאם שותה יין יבש שאינו מבושליט שהוא כשר לנסך ממנו על גבי המזבח, עדיף למזגו במים ולא במיץ ענבים, מפני שמין ענבים פוסל את היין מנסכים^ל [שם].

שתיית מיץ ענבים בארבע כוסות

יא. נחלקו הפוסקים מה ברכתו של מיץ ענבים של זמנו^{לא}: יש שכתב שברכתו "שהכל נהיה בדברו"^{לב}, ויש שכתב שברכתו "בורא פרי הגפן"^{לג}, וכן נהגו [פרק קד].

ברכת מיץ ענבים

כו. כ"כ ב'כף החיים' סי' רד אות לא, שכך צריך לנהוג בזמן הזה.

כח. היינות המתוקים בדרך כלל יש בהם 70% יין, והיינות שאינם מתוקים מרביתם עשויים 100% יין. **כט.** ועין מה שכתבתי ב'בירורי הלכה' פרק קא בהערה, שהדעת נוטה שאף יין מפוסטר אינו נחשב כמבושל לענין זה.

ל. אמנם תוס' ב"ב צז: הביא מדברי הירושלמי שיין מבושל כשר לד' כוסות, וכן דעת השו"ע סי' ערב ס"ח, אך מכל מקום דעת הרמב"ם (פכ"ט מהל' שבת הי"ד) שאין מקדשין על יין מבושל, והרמ"א סי' ערב ס"ח כתב שאם נהנה באופן שזה מיין מבושל ומיין שאינו מבושל יעדיף יין שאינו מבושל, מחמת סברת הרמב"ם שצריך יין כשר לנסכים, והוא הדין לענין יין מתוק ושאינו מתוק. אולם אם מזג את היין במים, נקט ה'לחם משנה' הל' מאכלות אסורות פי"א הל' ט שיין מזוג במים כשר לנסכים לדעת הרמב"ם.

לא. תהליך מיוחד בשלבי היצור שלו גורם בין היתר שהוא לא יוכל לבוא לידי תסיסה, ובטלה ממנו האפשרות להיות יין אף אם ישהה אותו זמן רב.

לב. שו"ת 'כנסת הגדולה' סי' א.

לג. 'מנחת שלמה' סי' ד.

יב. מעיקר הדין יכולים לצאת ידי חובת קידוש וארבע כוסות בשתיית מיץ ענבים^{לד}, אמנם מצוה מן המובחר לשתות דווקא יין^{לה}. ובפרט יש להדר בזה בקיום מצות ארבע כוסות, מפני שכתבו התוספות^{לי} שיסוד תקנת חז"ל לקיים מצות ארבע כוסות ביין, היה כדי לקיים בזה מצות שמחת יום טוב [פרק קה].

יציאה ידי חובת
קידוש וארבע
כוסות בשתיית
מיץ ענבים

אמנם מי שקשה לו לשתות ארבע כוסות של יין, ואם ישתה יין לא יחוש בן חורין, וכן מי שאין לו יין, יכול להקל ולשתות מיץ ענבים בארבע כוסות [שם].
נשים וילדים יכולים לכתחילה לקחת מיץ ענבים לד' כוסות [שם].

יג. אין ראוי לערב מים במיץ ענבים בשתיית ארבע כוסות, מפני שפעמים שטעם המיץ מתבטל אפילו במעט מים [פרק קא].

מזיגת מים
במיץ ענבים

יד. מי שאין לו יין בליל פסח, או שאסור לו לשתות יין ומיץ ענבים, יכול לשתות ארבע כוסות של משקה אחר שהוא חמור מדינה, כגון כוסות תה^{לי} [פרק קן].

שתיית חמור
מדינה בארבע
כוסות

גיל חינוך לקטנים בארבע כוסות ושאר ענייני הפסח

טו. ילדים שהגיעו לגיל חינוך, צריך ליתן לכל אחד מהם כוסו לפניולח [פרק קיא].
וגיל חינוך לעניין זה הוא בגילאי חמש – שש (תלוי בחריפות שכלול)^{לט}, משעה שהקטן יכול לשמוע ולהבין את הדברים שאומרים על הכוסות, כגון ענייני קדושת יום טוב הקשורים לקידוש, וענייני ההגדה הקשורים לכוס השני וכו'^מ [שם].

גיל חינוך קטנים
למצות ארבע
כוסות ומצה

לד. שו"ע סי' ערב ס"ח, סי' תעב ס"ב.

לה. משנ"ב סי' ערב ס"ק ב, סי' תעב ס"ק לט.

לו. פסחים קח: .

לז. רמ"א סי' תפג. ועיין 'בירורי הלכה' פרק שג בהערה מהי ההגדרה של חמור מדינה.

לח. שו"ע סי' תעב סט"ו.

לט. גיל חמש – שש כדעת ה'חזק יעקב' סי' תעב ס"ק כז, אך לפי מה שכתב המשנ"ב סי' רסט ס"ק א וסי' שמג ס"ק ג לעניין קידוש, הגיל הוא שש – שבע.

מ. 'שו"ע הרב' סי' תעב סכ"ה.

אמנם במצות אכילת מצה יש להרגיל את הקטנים מעת שיכולים לאכול פת^{מא}. וטעם הדבר, מפני שהיא מצוה דאורייתא שעיקרה מתקיימת בעצם האכילה^{יב} [שם].

טז. קטן שהגיע לגיל חינוך, אינו צריך לשתות רביעית מארבע כוסות, אלא די שישתה 'מלוא לוגמיו' שלו^{יג}. אולם לדעת הפוסקים (הנזכרים לעיל הלכה ג) הסוברים שבמצות ארבע כוסות התחדש שיעור מיוחד של 'רוב כוס'י^{יד}, יתכן שלכתחילה גם קטן יצטרך לשתות את רוב הכוס [פרק קיב].

שיעור השתיה בקטן שהגיע לגיל חינוך

אמנם גם אם אין הקטן יכול לשתות מלוא לוגמיו או רוב כוס, מצוה לחנכו לשתות כמה שיכול [פרק קיג].

אולם גם אם הקטן שותה רק כמלוא לוגמיו, הכוס צריכה להכיל שיעור רביעית [פרק קיב].

יז. חכמי הדורות הסתפקו בקטן שאינו יכול לאכול שיעור 'כזית' מהמצה בזמן של 'כדי אכילת פרס', האם צריך לחנכו ולהרגילו למצוה זו, אף על פי שאינו מקיימה כראוי^{יח}. ולמעשה יש להרגיל הקטן בקיום המצוות אף כאשר אינו מקיימם בשלמות^{יט}, וכן נהגו [פרק קיג].

קטן שאינו יכול לאכול במהירות

אם הקטן אינו יכול לאכול שיעור כזית מצה או מרור בתוך שיעור 'כדי אכילת פרס' (ואפשר להקל לו שיאכל תוך 9 דקות), רצוי שלא יברך "על אכילת מצה" ו"על אכילת מרור", ומ"מ המברך יש לו על מי לסמוך [שם].

מא. רמב"ם (פ"ו מהלכ' חמץ ומצה ה"י).

מב. 'מעשה רקח' הלכות חמץ ומצה פרק ז הלכה ז.

מג. משנ"ב ס"ק מז.

מד. ר"ן על גיליון הרי"ף פסחים כב; וכ"כ ב'חידושי הגרי"ז' שם, וכן דעת החזו"א סי' לט סוף אות טז.

מה. שו"ת 'מהרי"ל דיסקין' פסקים סי' ד.

מו. 'שו"ע הרב' סי' שמג סעיף ח, על פי שיטת ה'מרדכי', מובא במשנ"ב סי' תרנח ס"ק כח.

הגבחת הכוסות

הגבחת הכוס
על ידי כלל
משתתפי הסדר

יח. לפני סיום קריאת ההגדה, כאשר מגיעים לקטע הפותח ב"לפיכך", מגביהים כל משתתפי הסדר את הכוס בידם, וכשמגיעים לפרקי ההלל מניחים אותה מידם. ומגביהים את הכוס בשנית כאשר מגיעים לברכת "אשר גאלנו" עד לחתימת הברכה "גאל ישראל" ושתיית הכוס^{מז}. וטעם הדבר, כדי שאמירת השירה תהיה על היין^{מח} [פרקים קיד, קנז].

והנה בעיקר מנהג זה נחלקו הפוסקים: יש שכתב שצריך להגביה הכוס מ"לפיכך" עד "גאל ישראל"^{מט}, ויש שכתב שמגביהים רק בעת אמירת "לפיכך" וכשמגיעים להלל מניחים הכוס^{נא}, ויש שכתב שמגביהים רק בברכת "אשר גאלנו"^{נב}. אמנם נהגו ישראל לצרף המנהגים ולהגביה ב"לפיכך" ובברכת "אשר גאלנו" [פרק קנז]. וכן בכוס של קידוש ובכוס של ברכת המזון, כל אחד מהמשתתפים, בין אנשים ובין נשים, צריך להגביה את הכוס בזמן אמירת הקידוש וברכת המזון, ואין להסתפק בכך שעורך הסדר מגביה את הכוס, ואפילו כאשר עורך הסדר מוציא את המשתתפים בברכתו [שם בהערה].

אבל כוס רביעי אין המנהג להגביהה כלל בעת אמירת חצי ההלל השני או בעת שמברך ברכת "ישתבח"^{נא} [פרק קנז בהערה].

דין מי שלא
הגביה הכוס

יט. הגבחת הכוס אינה אלא מנהג בלבד, ובדיעבד אם לא הגביה הכוס יצא ידי חובתו [פרק קנז בהערה].

ברכה אחרונה
לאחר כוס
ראשון

כ. אחרי שתיית הכוס הראשון מארבע כוסות אין מברכים ברכה אחרונה, מפני שיושב ליד שולחן מוכן ובדעתו להמשיך ולשתות^{נב}, וכן בכדי שלא יהיה

מז. שו"ע סי' תעג ס"ז.

מח. 'עטרת צבי' או"ח סי' תעג ס"ק כג, 'ליקוטי מהרי"ח', 'ויגד משה' סי' כב.

מט. 'אורחות חיים' אות יט בשם מדרש תהלים, מהר"ם מרוטנבורג, 'טור' ושו"ע סוף סי' תעג.

נ. 'הגהות מיימוניות' על הרמב"ם נוסח ההגדה.

נא. 'אבודרהם', וכן נראה מהריטב"א.

נב. הגאון מבוטשאטש א"א סי' תעד.

נראה שמסיח דעתו מהסעודה, ונמצא שהקידוש יהיה שלא במקום סעודה כפי הנצרך על פי הדין^{נג} [פרק קיז].

אמנם יש שכתב שראוי להיזהר שלא יעבור זמן העיכול בין כוס ראשון לכוס שני, לכן לכתחילה כדאי להיזהר שלא לשהות בין הכוסות יותר משבעים ושתיים דקות, שזהו זמן העיכול באכילה. אבל אם שותים יין, אשר מפאת חריפותו זמן עיכולו נמשך זמן רב יותר, יש להקל לשהות יותר זמן^{נד} [שם]. ולענין הלכה, הקלו בזה רבים מהפוסקים, שאין צריך למהר כל כך את קריאת ההגדה מחמת ההפסק בין הכוסות [שם].

כא. נחלקו הפוסקים אם צריך לברך "בורא פרי הגפן" על כל כוס מארבע הכוסות, ולמעשה מנהג עדות המזרח לברך על כוס ראשון ועל כוס שלישי שאחר ברכת המזון בלבד, ומנהג יוצאי אשכנז לברך על כל כוס וכוס, משום שכל כוס היא מצוה בפני עצמה [פרקים קיח, רד].

ברכת "בורא פרי הגפן"

כב. מותר לשתות משקה אחר לאחר שתיית כוס הראשון של ארבע כוסות עד למזיגת הכוס השנייה^{נז}, ובלבד שלא יהיה חמור מדינה. אמנם יש שכתב שלכתחילה ראוי להחמיר ולא לשתות בזמן זה שום משקה, אלא אם כן הוא צמא וזקוק לכך^{נח} [פרק קיח].

שתיית משקה לאחר כוס ראשון

ולאחר מזיגת הכוס השנייה, יש שכתב שאסור לשתות^{נז}, ויש שכתב שמותר לשתות עד שיתחיל לדרוש בענייני ההגדה^{נח} [שם].

ולאחר שהחל לקרוא ההגדה, נחלקו הראשונים אם שתייה נחשבת כהפסק בקריאה ואסור לשתות מתחילת קריאת ההגדה, או שמותר לשתות עד שמגיע

נג. 'הליכות שלמה'.

נד. הגר"ש ואזנר זצ"ל בשיעורו, מובא ב'בירורי הלכה' פרק קיז.

נה. משנ"ב סי' תעג ס"ק טז.

נו. 'ערוך השולחן' סי' תעג ס"ז, על פי דברי ה'מרדכי'.

נז. ר"ן, מובא בבית ד"ה הרשות, אולם יש לדון שמא כוונתו רק שלא ישתה יין.

נח. רמב"ן.

לברכת "אשר גאלנו"^ט, וכן נחלקו בזה הפוסקים^פ. ולעניין הלכה, ראוי להחמיר ולחשוש לשיטות הסוברים שאסור לשתות, אבל במקום הצורך יש למקל על מי שיסמוך [פרק קיט].

ברכה אחרונה
על שתיית
משקה בין
הכוסות

כג. אם שתה בליל הסדר לאחר הקידוש משקה שברכתו "שהכל נהיה בדברו", אם יש בכוונתו לשתות שוב בזמן קריאת ההגדה ומן הסתם לא יהיה צמא עד סוף סדר הפסח, הרי הוא יוצא ידי חובת ברכה אחרונה בברכת מעין שלוש שאומרים לאחר כוס רביעי, ואם יעבור זמן העיכול קודם שישתה שוב, יברך "בורא נפשות" מיד לאחר השתייה [אמנם יש להיזהר שלא לברך "בורא נפשות" לאחר אכילת הכרפס, כדי שלא להוציא בברכתו את הכרפס ובכך להתחייב בברכה על אכילת המרור^א] ^{כב} [פרק קכ].

הדחה ושטיפה
בארבע כוסות

כד. כוס ראשון של קידוש צריך הדחה ושטיפה אם אינו נקי כדין כוס של ברכה, וכן כוס שלישי שמא התלכלך בעת הסעודה^ה, אך כוס שני ורביעי אינם צריכים שטיפה והדחה, מפני שכבר הדיחום קודם הקידוש והכוס השלישי^{יד}.

נט. הרי"ף, הרמב"ם והר"ן סברו שאסור, ואילו הרז"ה ותוס' סברו שמוותר, ועיין בהרחבה ב'בירורי הלכה' פרק קיט.

ס. פשוטות סברת המשנ"ב סי' תעד ס"ק ד שאסור לשתות לאחר שהתחיל באמירת ההגדה, ויש בזה סתירה בדבריו, ועיין 'בירורי הלכה' פרק קיט. אמנם ה'שו"ע הרב' סי' תעג סי"א וה'חך יעקב' סי' תעג ס"ה הכריעו כשיטת הרז"ה והתוס' שמוותר לשתות עד שמגיע לברכת "אשר גאלנו".

סא. ובדיעבד לא יברך שוב ברכת "אדמה" על המרור, כי יש לדון שמא זה כדברים הבאים בתוך הסעודה, עיין 'בירורי הלכה' פרק קלב.

סב. עיין בזה 'בירורי הלכה' פרק קכ, שם הובאו בהרחבה טעמי דין זה.

סג. כן כתב בב"ח או"ח סימן תעט לענין כוס שלישי, וז"ל: "ואחר כך מוזגין לו כוס שלישי וכו'. כתב מה"ר שלמה לוריא ז"ל (שו"ת סי' פח) שצריך גם כן שטיפה והדחה, וזהו דעת כל האחרונים, ואף מי שלא נזהר בו כל השנה אם רואה שהכוס נקי, אכן בזה הלילה יזהר ביותר כדי להדר המצוה". אולם במחזור לפסח 'ליקוטי דברי יואל' (אות רטו) כתב שנהגו להדיח רק כוס ראשון ושלישי, ואף כוס שלישי שהוא כוס ברכת המזון לא נהגו להדיח אלא רק למזמן (בעל הבית הוא המזמן, כדאיתא ברמ"א סי' תעט), מפני שלשאר המסובין אין זה כוס של ברכה.

סד. על פי 'שו"ע הרב' (סימן תעג סעיף לט) וה'משנה ברורה' (סי' תעג ס"ק סח), דבריהם מובאים לקמן 'בירורי הלכה' פרק קצה.

אולם יש שכתבו^ס על פי הקבלה שכל ארבע הכוסות צריכים שטיפה והדחה, וירחצם מבפנים ומבחוץ בכל פעם, ואפילו הם נקיים [פרק קצה].

כה. אם נשאר בגביע יין מהכוס הקודמת^ס, המהרי"ל היה נוהג לרוקן ולשפוך את שיירי היין הפגום לכוס אחרת קודם שמזג היין עבור הכוס הבאה, אך מנהג העולם להקל שדי במזיגת יין מהבקבוק על שיירי היין הפגום [פרק קצו].

תיקון שיירי
היין הפגום
שנותר בגביע

כו. כוס ראשון שאומר עליו קידוש ישתה מיד לאחר הקידוש^ס, ולכתחילה ראוי לסמוך אף את שאר שלושת הכוסות לאמירה. כוס שני יסמוך לברכת "אשר גאלנו", כוס שלישי לברכת המזון, וכוס רביעי לברכת "ישתבח – יהללך" [פרק קח].

סמיכת שתיית
הכוסות לסיום
האמירה

כז. מיד לאחר שתיית הכוס השני מארבע כוסות צריך להזדרז ליטול ידיים לסעודה, כדי שלא יהיה הפסק בין הקידוש וסיפור יציאת מצרים שלאחריו ובין הסעודה^ס [פרק קטז].

זריזות לסעודה
לאחר כוס שני

כח. שכח לומר "יעלה ויבוא" בברכת המזון שבליל הסדר ונזכר אחר שכבר שתה כוס שלישי, והוא הדין אם שכח לומר "רצה" בברכת המזון כשפסח חל בשבת, אף שחוזר ומברך ברכת המזון ונמצא שלא שתה הכוס על הסדר לא יחזור וישתה כוס שלישי, מפני שברכת המזון הנאמרת בשנית אינה טעונה כוס, וכן כוס שלישי אינו תלוי בברכת המזון [פרק קא].

שתה כוס
שלישי ונזכר
שצריך לחזור
ולברך ברכת
המזון

כט. אשה ששכחה לומר "יעלה ויבוא" בברכת המזון בליל הסדר, תחזור ותברך ברכת המזון^{סט}.

אשה ששכחה
יעלה ויבוא

סה. 'בן איש חי' (פ' צו סוף אות כט), וכן הוא ב'כף החיים' (סי' תעג אות א).

סו. אמנם לכתחילה יש לשתות את כל הכוס, וכדלעיל הלכה ג.

סז. ובדיעבד אם דיבר קודם שתיית הכוס יברך שוב "בורא פרי הגפן" כיון שעשה הפסק בין ברכת הגפן לשתיה, ואין צריך לחזור ולקדש, כמבואר בסי' רעא סט"ו.

סח. על פי דברי הגאון רבי חיים פלאג'י, מתוך הגדת 'פניני רבינו חיים פלאג'י'.

סט. אף שרעק"א בשו"ת סי' א כתב שבשאר יו"ט אינה חוזרת, בליל פסח שאני שחייבת באכילת מצה.

ל. מי ששכח להזכיר המועד בברכת מעין שלש אחר כוס רביעי, אינו צריך לחזור ולברך על הכוס, שאף שחובה לשתות בליל הסדר ארבע כוסות, מכל מקום אינו חייב לשתות מעיקר הדין רביעית, אלא מעיקר הדין די ברוב רביעית [פרק שטו].

פרק כג

פרטי הלכות ליל הסדר

קדש

כוונות ברכות הקידוש

א. יש נוהגים לומר קודם הקידוש: "הריני מוכן לקדש ולקיים מצות ארבע כוסות". אמנם אין לומר "הריני מוכן לקיים מצות ארבע כוסות" אחרי הקידוש קודם שתיית היין, שהרי בקידוש הוא מברך על הכוס "בורא פרי הגפן" ויש באמירה זו הפסק בין הברכה לשתייה^א. אבל אם טעה ואמר לאחר הקידוש, בדיעבד אין בכך משום הפסק, משום שזה מעניין הקידוש [פרק קכב].

ב. בעת אמירת הקידוש יש לכוון כמה כוונות נחוצות, וסימנם בראשי תיבות^ב - 'קידוש':

ק. 'קידוש' - יכוון לקיים מצות קידוש היום^ג.

י. 'יין' - יכוון בדעתו שאם ירצה יוכל לשתות יין בין הכוס הראשון לשני, כגון אם ישכח להסב, ולא יהיה בכך משום 'מוסיף על הכוסות'^ד.

ד. 'ד' כוסות' - יכוון לצאת ידי מצות ד' כוסות^ה.

א. משנ"ב סי' תעג ס"ק א.

ב. מהרה"ח ר' גימפל בניש הי"ו.

ג. משנ"ב סי' תעג ס"ק א.

ד. משנ"ב סי' תעב סוף ס"ק כא. ועיין 'בירורי הלכה' פרק צח בהערה מתי אמרין שנראה כמוסיף על הכוסות.

ה. משנ"ב סי' תעג ס"ק א.

אמירת "הריני מוכן" קודם הקידוש

כוונות נחוצות בזמן הקידוש

ו'. 'והגדת' - כשאומר "זכר ליציאת מצרים" יכוון לצאת ידי מצות היום –
 "והגדת לבנך", שהקידוש הוא גם ברכה על מצות סיפור יציאת מצרים.
 ש'. 'שמחה' - יכוון לצאת ידי מצות שמחת יום טוב¹ [פרק קכא].

ג. יש שכתב, שבברכת "שהחיינו" שבקידוש יש לכוון גם על מצות אכילת
 מצה² [פרק קכא].

כוונה למצות
 אכילת מצה
 בברכת
 "שהחיינו"

ד. נשים שברכו "שהחיינו" בהדלקת נרות, ועתה בקידוש הם יוצאות מהמקדש
 גם בברכת "הגפן"³, יש אומרים שלא יענו אמן בפה על ברכת "שהחיינו"
 של המקדש⁴, שלא יחשב להם להפסק מברכת "הגפן", ובדיעבד אם ענו אמן
 אין זה הפסק⁵, ולדעת 'שבט הלוי' בפסח לכתחילה יכולות לענות אמן כיון
 שברכת "שהחיינו" שבקידוש קאי גם על מצות מצה, ועל זה לא כונה⁶ בברכת
 "שהחיינו" שבהדלקת הנרות⁷ [פרק רלז].

נשים שברכו
 "שהחיינו"
 בהדלקת נרות

ה. אשה שמקדשת על היין בעצמה, תברך "שהחיינו" בקידוש ולא בהדלקת
 הנר [שם].

אשה
 שמקדשת
 בעצמה מתי
 תברך
 "שהחיינו"

ו. 'אבודרהם' בשם הרי"א⁸.

ז. לפי שיטת התוס' פסחים קח: שארבעת הכוסות נתקנו גם משום מצוות שמחת יום טוב.

ח. 'בן איש חי' פ' צו אות לח.

ט. עיין 'בירורי הלכה' פרק קיד האם אף אלו הנוהגים כל השנה לצאת ידי חובת קידוש אך ברכת
 "הגפן" מברכים בעצמם על שתיית היין, האם בליל פסח צריכים לשנות מנהגם ולצאת גם ידי חובת
 ברכת "הגפן".

י. שו"ת 'הר צבי' סי' קנד.

יא. עיין משנ"ב סי' רטו שעה"צ ס"ק ב.

יב. ובפרט אילו הדליקה נרות לפני צאת הכוכבים של ליל הסדר (כמבואר פרק רס שיש שמדליקים כן
 בכל ערב יו"ט) שעדיין זה לא זמן הראוי למצוות הלילה, ואז ודאי הברכה היא רק על עצם היו"ט, ולא
 על המצוות שנוהגות בלילה – 'מים חיים' גליון 150 מהגר"א דינר שליט"א.

יג. עיין 'שבט הלוי' ח"ג סי' סט. אך ב'מקראי קודש' (פסח ח"ב סי' לח) כתב שלפי ה'אבודרהם' (בתירוץ
 הראשון) וה'רוקח' (סי' שעא) ברכת "אשר גאלנו" הנאמרת אחרי קריאת ההגדה שאומרים בה "והגיענו
 הלילה הזה לאכול בו מצה ומרור", היא במקום ברכת "שהחיינו" על המצה ומרור, ונמצא לדבריהם
 שברכת "שהחיינו" בקידוש אינה אלא על עצם היום טוב ולא על מצוות היום.

יצא מביתו בין הקידוש לסעודה

יצא מביתו
קודם הסעודה

ו. מי שנצרך לצאת מביתו לצורך דחוף לאחר ששתה את הכוס השנייה ולפני שנטל את ידיו לסעודה, אינו צריך לשוב ולקדש מפני הצורך לקדש במקום הסעודה, משום שבשעת הדחק יש לסמוך על שיטות הסוברים שעל ידי שתיית רביעית יין לאחר שתיית יין הקידוש [דהיינו שתיית הכוס השני לאחר הכוס הראשון], יש לדון כ'קידוש במקום סעודה' י"ד [פרק קבו].

ואם יצא לפני שתיית הכוס השני, יש להסתפק אם חייב לשוב ולקדש, ולמעשה יש לנהוג בזמן הזה, שאם שתה בכוס הראשון כשיעור גביע רגיל^{טו} אינו צריך לשוב ולקדש, ובדיעבד אף אם לא שתה אלא מלוא לוגמיו מכוס הקידוש יכול לסמוך על זה שבני ביתו נשארו והמתינו לו, והרי זה כדין הניח מקצת חברים שאינו צריך לחזור ולקדש [פרק קבו].

רוצה לעזוב את
הבית אחרי
הקידוש

ז. אם רוצה לעזוב את הבית וללכת אחרי הקידוש למקום אחר, בשעת הדחק יכול לצאת ידי חובת 'קידוש במקום סעודה על ידי שישתה רביעית יין נוספת'^{טז} [פרק קבח].

ורחץ

נטילת ידיים קודם אכילת הכרפס

טעמי הנטילה
וגדריה

ח. קודם אכילת הכרפס, שהוא ירק שטיבולו במשקה, צריך ליטול ידיים בלא ברכה. ונחלקו הפוסקים אם דין הנטילה הוא מעיקר הדין, מפני שתיקנו

יד. מובא בשו"ע סי' רעג ס"ה.

טו. כיון שבדרך כלל בגביעים שלנו יש גם שיעור רביעית וגם שיעור מלוא לוגמיו לפי הגרא"ח נאה, א"כ יצא שגם בשתיית גביע אחד יש משום קידוש במקום סעודה, ששתיית שיעור מלוא לוגמיו זה עבור הקידוש, ושתיית הרביעית זהו עבור קידוש במקום סעודה, וממילא אין היציאה נחשבת להפסק. ואפילו כוס של קידוש היתה כזו של 130 סמ"ק יש בה גם שיעור רביעית וגם שיעור מלוא לוגמיו, שהרי שיעור רביעית להגרא"ח נאה הוא 86 סמ"ק שהוא השיעור שהיה נהוג ועדיין נהוג כן ברוב תפוצות ישראל (והוא בגימט' 'כוס' דהיינו 86 סמ"ק), ועוד רוב רביעית שהוא שיעור מלוא לוגמיו לאדם בינוני זה 44 סמ"ק, א"כ רביעית ועוד רוב רביעית ביחד 130 סמ"ק.

טז. על פי דברי המשנ"ב סי' רעג ס"ק כה.

ליטול את הידיים לפני אכילת דבר שטיבולו במשקה^ז, או שבזמן הזה אין נוטלים ידיים על דבר שטיבולו במשקה ורק בפסח החמירו כדי שיתמנה התינוקות^ח, או משום חובת הרגל ושהוא טיבול של מצוה, נהגו עצמן עכשיו בטהרה יותר^ט [פרק קבט].

ולפי שיטות הסוברים שהנטילה היא על אכילת דבר שטיבולו במשקה, צריך להקפיד בנטילה זו על כל דיני הנטילה כמו בנטילת ידיים על פתי, והדעת נותנת שכמו כן לכתחילה אסור לדבר אחרי הנטילה כדי שלא יסיח דעתו [שם].

כרפס

שיעור האכילה בכרפס וברכתו

- ט.** יטבול את הכרפס בחומץ או במי מלח ויאכלנו בלא הסיבה^{כא} [פרק קלד]. הטבלת הכרפס ואופן אכילתו
- י.** מי שלוקח לכרפס תפוחי אדמה מבושלים, כיון שהדרך היא לאכלם עם כף או מזלג לא נחשב לטיבולו במשקה שצריך ליטול לפני אכילתו, רק אם יאכלנו בידים^{כב}. לקח לכרפס תפוחי אדמה מבושלים יאכלם ללא מזלג
- יא.** נחלקו הפוסקים בשיעור האכילה מהכרפס, השו"ע^{כג} כתב שיאכל מהכרפס פחות מכזית, וכן נהגו. והטעם לזה, כדי שברכת "בורא פרי האדמה" שמברך שיעור האכילה מהכרפס

יז. ט"ז סי' תעז ס"ק ו.

יח. 'חק יעקב' אות כח.

יט. 'לבוש' (סי' תעג סעיף ו), ועיין 'בירורי הלכה' פרק קכח עוד טעמים לנטילה זו.

כ. משנ"ב סי' קנח ס"ק כ.

כא. שו"ע סי' תעג ס"ו.

כב. מו' הגרמ"ש קליין שליט"א ע"פ המשנ"ב סי' קנח ס"ק כו, ועיי"ש ב'פסקי תשובות' אות טו. ומטעם זה יש נוהגים שרק עורך הסדר נוטל ידיו לכרפס, שרק הוא נוגע בכרפס ובמים בעת שמטבלו, עיין 'בירורי הלכה' פרק קכח בהערה בשם ה'לקט יושר'.

כג. סי' תעג ס"ו.

על הכרפס תחול גם על אכילת המרור, ואילו יאכל מהכרפס כזית יתחייב לברך מיד "בורא נפשות", ונמצא שברכתו לא תחול על המרור^{יד} [פרק קל].

ובאופן זה שאינו אוכל כזית מוציא בברכתו את אכילת המרור, גם אם יודע בזמן אכילת הכרפס שלא יאכל את המרור בתוך שבועים ושתים דקות [שם].

יב. דעת הגר"א^י, שבכל אופן ברכת הכרפס אינה פוטרת את המרור, ועל כן אפשר לאכול מהכרפס שיעור כזית ולברך עליו ברכה אחרונה, אולם אף על פי כן אין מברכים על המרור "בורא פרי האדמה" [שם].

שיטת הגר"א
שאיין ברכת
הכרפס חלה
על המרור

כלילת חסה
בסעודה לעניין
ברכה אחרונה
על הכרפס

יג. גם בזמן הזה שיש אנשים הרגילים לאכול חסה בתוך הסעודה, אין להקל משום כך לכלול את החסה שאוכל במרור בסעודה, ועל ידי כך להתיר לאכול כזית מהכרפס ולברך עליו ברכה אחרונה, מפני שאין לשנות המנהג, אלא יאכל מהכרפס מעט [פרק קלב].

ברכת חסה
שאינה מתובלת
בליל הסדר

יד. גם לשיטות הפוסקים הסוברים שחסה שאינה מתובלת ברכתה "שהכל נהיה בדברו"^{יז}, בליל הסדר מצות אכילת המרור גורמת חשיבות לירק, ועל כן ברכתו "בורא פרי האדמה" [ויוצא ידי חובתו בברכת הכרפס]^{יח} [פרק קלג].

מגיד

הלכות נחוצות בסדר קריאת ההגדה

כוונה וברכה
במצות סיפור
יציאת מצרים

טו. קודם קריאת ההגדה צריך לומר בפה או לכוון במחשבה שמתכוון לצאת ידי מצות סיפור יציאת מצרים. אמנם לא תיקנו ברכה על מצוה זו מחמת כמה טעמים^{כח} [פרק קלה].

כד. 'טור' וב"י שם, ועיין מה שהבאתי ב'בירורי הלכה' פרק קל בהערה שאם יאכל בקינוח הסעודה פרי אדמה בכל ענין לא יברך "בורא נפשות" על הכרפס אף אם אכל כזית, כיון שפותר את פרי האדמה שבסוף הסעודה מכח הברכה שברך על הכרפס, לכן ברכת המזון תפטור את שניהם ואין צריך לברך "בורא נפשות".

כה. מובא בביה"ל שם ד"ה אינו מברך.

כו. משמעות לשון הפמ"ג סי' רה משב"ז ס"ק א.

כז. על פי דברי הריטב"א בהגדה של פסח, וכן הוא במשנ"ב סי' תעה ביה"ל ד"ה בטיבול לעניין מרור.

כח. ונתבארו טעמי הדבר באריכות ב'בירורי הלכה' פרק קלה.

טז. לכתחילה יש לחשוש לשיטות הסוברים שלאחר תחילת קריאת ההגדה אסור להפסיק באכילה ושתייה, ותחילת ההגדה לעניין זה היא מזמן אמירת "הא לחמא עניא" [פרק קלז].

תחילת ההגדה לגבי איסור אכילה

יז. מי שיצא באמצע קריאת ההגדה ובחזרתו הצטרף לקריאת המסובים, ולאחר סיום אמירת ההגדה השלים וקרא את מה שהחסיר, ונמצא שסיים ההגדה בגנות [שבתחילת ההגדה מסופר על עבודה זרה שעבדו אבותינו], אף על פי ששינה מדברי המשנה יט "מתחיל בגנות ומסיים בשבח", יצא ידי חובתו [פרק קלז].

מי שהתחיל ההגדה בשבח וסיים בגנות

יח. נהגו כלל ישראל לומר הנוסח "הא לחמא עניא" בלשון ארמית, מחמת כמה טעמים, אולם את שאר ההגדה יש לומר בלשון שמבינים הנשים והקטנים, או לאומרה בלשון הקודש ולפרשה ולבארה לנשים ולקטנים לא [פרק קלח].

לשון אמירת ההגדה

יט. יגביה הקערה שיש בה המצות ויאמר "הא לחמא עניא" וכו' עד "מה נשתנה", ולאחר מכן יצווה להסיר הקערה מהשולחן ולהניחה בסוף השולחן כאילו כבר אכלו ממנה, כדי שיראו התינוקות וישאלוהו. ובזמן הזה לא נהגו לסלק את הקערה, מפני שהכל יודעים שהמאכלים המונחים על הקערה אינם עיקר אכילת הסעודה לג [פרק קמב].

הגבהת הקערה באמירת "הא לחמא עניא" וסילוקה לאחר מכן

כ. נהגו ישראל לומר "הא לחמא עניא", בניקוד קמץ על מילת "הא" לי. ויש שכתב בשם המקובלים שנכון לומר "הא" לה בניקוד צירה לי.

אופן הגיית "הא לחמא עניא"

כט. פסחים קטז.

ל. כדי שלא יקטרגו מלאכי השרת על כך שישראל מתפארים בכל זה ויבואו להזכיר עוונותיהם שאינם ראויים להגאל – 'אבודרהם'. לקמן 'בירורי הלכה' פרק קלח יתבאר בזה טעם חשוב נוסף מהג"ר אליעזר אשכנזי.

לא. רמ"א סי' תעד ס"ו, וכן נהג ר"י מלונדרי לקרוא ההגדה בלשון לע"ז, כדי שיבינו הנשים והקטנים.

לב. שו"ע סי' תעג ס"ו.

לג. מג"א שם ס"ק כה.

לד. כמו שביאר ה'אבודרהם' שזה לשון זכר.

לה. 'כף החיים' סי' תעג ס"ק קכט.

לו. כמו דכתיב בבראשית (מג כג) "הא לכם זרע". וידוע המעשה מהרה"ק מהרמ"מ מלעלוב זי"ע

אכילת קטן בערב פסח ולפני קריאת ההגדה

כא. מותר לקטנים לאכול ולשתות לפני קריאת ההגדה, ומכל מקום לא יניחם לאכול הרבה, כדי שלא ירדמו בעת אמירת ההגדה^ל [פרק קמא].

כב. קטן שהגיע לגיל חינוך ומבין את סיפור יציאת מצרים, לא יאכל מצות בערב פסח ובליל יום טוב קודם קריאת ההגדה^ל [פרק קמא].

וכן בנות קטנות שהגיעו לגיל חינוך דינן כקטנים לענין כל המצוות הנוהגות בליל הסדר^ל [פרק קנא].

מצות סיפור יציאת מצרים

כג. נצטוונו בתורה לספר בליל הסדר את סיפור יציאת מצרים, ובדברי הקדמונים מצאנו כמה חילוקים בין מצוה זו למצוות הזכרת יציאת מצרים שנצטוונו להזכיר בכל לילה [פרק קמג]:

(א) שבמצוות סיפור יציאת מצרים נצטוונו לספר הסיפור לאחרים בדרך שאלה ותשובה, בשונה ממצות זכירת יציאת מצרים שעיקרה בהזכרה לעצמו^י.

(ב) שבמצוה זו צריך לספר את כל השתלשלות המאורעות מירידת בני ישראל למצרים ועד ליציאתם, ואין להסתפק בעצם זכירת היציאה ממצרים בלבד כבכל השנה.

שבכה בליל הסדר ואמר "הא לחמא עניא" בצירה, וביאר את כוונתו: "רבונו של עולם, הא לך המצה, איננו חפצים בה במצת עוני ללא קרבן פסח", והמשיך והשתפך בבכי על כבוד שמים המחולל (מודפס בהגדה של פסח 'ברכת משה לעלוב').

לז. משנ"ב סי' תעב שעה"צ ס"ק ב, שו"ע הרב' סכ"ג.

לח. רמ"א סי' תעא ס"ב, שו"ע הרב' סי' תפג ס"ב.

לט. שו"ע הרב' סימן תעב סעיף כה.

מ. 'מנחת חינוך' מצוה כא אות א.

ג. שבכלל מצוות סיפור יציאת מצרים נצטוונו לכתחילה לספר גם את טעמי כל המצוות של אותו לילה: פסח, מצה ומרור וכו' ^{מא}.

ד. שבליל הסדר צריך לספר את סיפור יציאת מצרים בפה או לשמוע הסיפור מאדם אחר המחויב במצוה (ונחשב כאילו סיפר בעצמו מדין שומע כעונה), ולא לזכרו בלבד בלבד ^{מב}.

כד. מעיקר הדין מקיים אדם את מצות סיפור יציאת מצרים בשאלת הקושיות וקריאת סדר ההגדה, אולם ראוי להוסיף ולהרחיב בסיפור יציאת מצרים מעבר למתואר ומסופר בהגדה ^{מג} [פרק קנד].

הוספת
ביאורים
וסיפורים על
סדר ההגדה

כה. יש שכתבו, שמצוה מן המובחר על האב לספר מעשה יציאת מצרים לבנו ולחדש לו בו דבר שלא ידע, כמו שנאמר ^{מד} "והגדת לבנך", ולפי דבריהם ראוי לכתחילה שאחד הבנים ישהה בליל הסדר בבית אביו ^{מז} [שם].

אם יש מעלה
שאב יספר
מעשה יציאת
מצרים לבניו
דווקא

אב שבניו אינם סועדים על שולחנו בליל הסדר, יקיים מצוות סיפור יציאת מצרים על ידי שיספר בינו לבין עצמו [פרק קמז].

כו. מי שמתארח בבית הוריו בליל הסדר, והסב עורך את הסדר ומספר את סיפור יציאת מצרים לנכדים, מעיקר הדין אינו צריך להוסיף ולספר לילדיו, אלא יוצא ידי חובתם בסיפור הסבא מדין שליחות, ואף אינו צריך למנות את הסב לשליחותו בפירוש ^{מז}. אמנם יש שכתב שראוי לכתחילה שהאב יספר לילדיו את עיקרי הדברים, כדי לקיים את המצוה בעצמו ^{מז} [פרק קמח].

סב שמספר
לנכדיו את
סיפור יציאת
מצרים

מא. כמו שאמר רבן גמליאל בפסחים קטז. "כל שלא אמר שלשה דברים אלו בפסח לא יצא ידי חובתו, ואלו הן, פסח, מצה ומרור".

מב. שו"ת חת"ס או"ח סי' טו.

מג. ריטב"א 'הלכות סדר ההגדה'.

מד. שמוות יג ח.

מה. 'להורות נתן' ח"ט או"ח סי' ח-יא, 'תשובות והנהגות' חלק ד סי' קב אות ד, אמנם ה'מנחת חינוך' מצוה כא אות א כתב בפירוש שמצות "והגדת לבנך" היא בכלל מצות סיפור יציאת מצרים ואינה מצוה בפני עצמה, ולפי דבריו אין יתרון בכך שהאב יספר את סיפור יציאת מצרים דווקא לבנו.

מו. שו"ת 'בצל החכמה' ח"ו סי' סז, וכן מובא מהגרשז"א בספר 'הליכות שלמה' ליל פסח מגיד אות לא.

מז. 'תשובות והנהגות' ח"ד סי' קב.

אולם כאשר מתארח בליל הסדר בבית חמיו, יש שכתב שבנוסף לכך שהאב מספר לבניו את עיקרי הדברים, ראוי שיוסיף וימנה את הסב לשליח בדרך כבוד^{מח} [שם].

כז. מלבד מצוות סיפור יציאת מצרים הנלמדת מהפסוק "והגדת לבנך", דרשו חז"ל מלשון הכתוב "לחם עוני" – "לחם שעונין עליו דברים הרבה", ומחמת כך הוסיפו בהגדה את פרשת "ארמי אובד אבי", ועל כן כל המוסיף ומאריך בדרש פרשה זו הרי זה משובח^{מט} [פרק קנג].

מקור אמירת
פרשת "ארמי
אובד אבי"
בהגדה

ארבע הקושיות

כח. מוזגים כוס שני לפני שאלת "מה נשתנה", כדי שישאלו התינוקות מדוע שותים כוס שניה לפני הסעודה [פרק קמד].

כט. הילדים שואלים את ארבע הקושיות, ואם אין שם ילדים תשאל האשה או אחד ממשתתפי הסדר, ומעיקר הדין אין צריך ששאר המשתתפים יחזרו אחר השואל ויאמרו בשנית את הקושיות, אלא מיד מתחיל עורך הסדר ואומר "עבדים היינו" וכו'^י [פרק קמה].

שאלת ארבעת
הקושיות על ידי
משתתפי הסדר

ל. כאשר יש כמה ילדים בבית, יש שנהגו שרק אחד מהילדים שואל את הקושיות, ויש שנהגו שכל הילדים שואלים, וכל אדם ינהג כמנהג אבותיו^{נא} [פרק קמו].

כמה ילדים
שואלים את
הקושיות

לא. מותר להאזין לאמירת "מה נשתנה" על ידי אחיותיו ובנותיו בנעימה הידועה, אף על פי שהוא עוסק באותה שעה במצות סיפור יציאת מצרים, משום שזה נעימה בלבד ולא ניגון ממש [פרק קמט].

שמיעת בנות
משפחתו שרות
"מה נשתנה"

מה. 'תשובות והנהגות' שם.

מט. רמב"ם (פ"ז מהל' חמץ ומצה ה"ד) על פי ביאור ה'אור שמח' שם.

נ. רמ"א סי' תעג ס"ז, וכן מפורש במשנ"ב שם ס"ק ע, אמנם מדברי הרמב"ם (פ"ח מהל' חמץ ומצה ה"ב) נראה שהאב כן צריך לחזור ולקרוא את הקושיות לאחר שאלת בנו.

נא. 'ויגד משה' סי' כא.

אמירת חצאי
פסוקים בהגדה

לב. אף על פי שהלשון "עבדים היינו" וכן שאלת הבן החכם "מה העדות והחוקים" הם לשון של פסוקים, אין איסור לאומרם משום שאינם פסוק שלם, מאחר שאיסור זה לא נאמר על פסוקים שכתוב בהם "לאמור" או "ואמרת" וכדו', שהרי הפסוק עצמו מחלק את דבריו^{נב} [פרק קנב].

חייב נשים בקריאת ההגדה

חייב הנשים
בהגדה

לג. נשים חייבות בכל המצוות הנוהגות בליל הסדר, ובכללן בקריאת ההגדה, ונחלקו הפוסקים בחיוב זה אם הוא מדאורייתא או מדרבנן^{נז}. ויש שכתבו שהנשים עצמן פטורות לגמרי מההגדה, אלא שהאנשים חייבים לספר להם על ניסים והנפלאות שעשה ה' יתברך^{נח} [פרק קנב].

ולענין הלכה, ראוי שהנשים ישמעו או יאמרו את כל ההגדה, ולכל הפחות חייבות לשמוע את דברי רבן גמליאל "פסח, מצה ומרור", ואת עשר המכות וברכת "אשר גאלנו"^{נח} [שם].

לד. יש לו בנות ולא בנים, יש שכתב שחייב לספר לבתו מעשה יציאת מצרים, ולקיים בזה מצות "והגדת לבנך"^{נז} [פרק קנא].

קיום מצות
"והגדת לבנך"
בסיפור לבת

חייב חולה בקריאת ההגדה

לה. חולה או חלוש שקשה לו לקרוא ההגדה, ישתדל מאוד לומר או לשמוע את כל ההגדה כסדרה, ובשעת הדחק ישמע לכל הפחות את דברי רבן גמליאל ואת עשר המכות וברכת "אשר גאלנו"^{נז} [פרק קנא].

חייב ההגדה
בחולה או חלוש

נב. הרה"ק בעל 'אמרי אמת' זי"ע מגור, הגדה של פסח 'ליקוטי יהודה' על "עבדים היינו".

נג. ה'חינוך' מצוה כא כתב שחייבות מן התורה, וה'מנחת חינוך' תמה עליו, וכן נקט ה'ברכי יוסף' סי' תעג סט"ו שחיובן מדרבנן.

נד. 'קרן אורה' ברכות יב: 'אשל אברהם' על גיליון השו"ע סי' תעג אות ב.

נה. 'חיי אדם' כלל קל סי"ב.

נו. 'קיצור שו"ע' סי' קיט ס"ד. אמנם בספר 'אמרי אמת' ליקוטים פסחים קטז תמה על דבריו שדין זה לא הובא בשום מקום, ועיין לקמן ב'בירורי הלכה' פרק קנא.

נז. על פי דברי ה'חיי אדם' הנזכרים בעניין חייב הנשים.

לו. נאנס ושהה בליל הסדר במקום נידח שאין בו הגדה, יקרא בחומש את פרשיות יציאת מצרים^{נח} [פרק קנז].

אמירת ההלל שבסדר ההגדה

לז. אין מברכים ברכה לפני קריאת ההלל שבסדר ההגדה. אמנם לאחר קריאת שני חלקי ההלל (ב'מגיד' וב'הלל') נתקנו ברכות^ט [פרק קנח].

לח. גם מי שאין לו כוס יין, יכול לברך ברכות "אשר גאלנו" ו"יהללך" שאחרי ההלל בחתימות שם ומלכות^ס [פרק קסא].

לט. כל משתתפי הסדר צריכים לומר את ההלל בפה, ולכתחילה אין לסמוך על שמיעת הקריאה של עורך הסדר^{סא} [פרק קנט].

אמנם בדיעבד אפשר לצאת ידי חובה בשמיעת ההלל אם האומר לא יצא ידי חובת הלל קודם לכן בבית הכנסת^{סב}. ואם האומר יצא ידי חובתו קודם לכן, יכול השומע לענות אחריו "הללוי-ה" ולצאת בכך ידי חובתו^{סג} [שם].

מ. מותר לשיר את פסוקי ההלל ולכפול בתוך כך את מילות הפסוקים, וכן להפסיק באמצע אמירת ההלל כדי לומר פירושים^{סד} [פרק קס].

נח. ב"ח סימן תס בשם מהרא"ק, וכן פסק ה'חזק יעקב' והביאו ה'חיי אדם'.

נט. לדעת ה'ארחות חיים' סדר ליל הפסח אות ז בשם ר' אהרון הלוי, הברכות שלאחר קריאת חצאי ההלל אינם ברכת סיום להלל, הן ברכות שנתקנו על כוס שני ועל כוס רביעי, אך ה'ארחות חיים' עצמו פליג וס"ל שברכות הללו נתקנו מחמת ההלל.

ס. שו"ע סי' תפג, 'דרכי משה' שם, וכן הכריע המשנ"ב ס"ק ה.

סא. על פי דברי המשנ"ב סי' תכב ביה"ל ד"ה הלל.

סב. 'פרי חדש' שם.

סג. משנ"ב שם, 'אליהו רבה', אמנם בזמן הזה אין אנו בקיאים בסדר עניית "הללוי-ה" שבהלל, שהרמב"ם (פ"ג מהל' מגילה וחנוכה ה"ב) כתב שעונים מאה עשרים ושלוש פעמים "הללוי-ה" בהלל, ואילו בחלוקה המצויה במחזורי עדת תימן בזמננו מופיעים רק מאה ועשרים פעמים. וצ"ע.

סד. 'פניני תפילה' עמ' לג בשם הגרי"ש אלישיב. והוסיף שהאיסור להפסיק בין פרקי ההלל הוא רק באופן שנראה כקלות ראש.

מא. אסור להפסיק בשיחה במהלך ברכת "אשר גאלנו". כמו כן אין להפסיק לכתחילה לסתם שיחה בקריאת ההלל, אף על פי שאין אומרים עליו ברכה [פרק קסג].

שיחה באמצע ברכת "אשר גאלנו" ובאמצע פרק של הגדה והלל

וכן אין להפסיק בשיחה גם בחלק השני של ההלל הנאמר לאחר ברכת המזון^{סה}. ויש שכתב שאף במהלך קריאת ההגדה אסור להפסיק בשיחה^{סי}, אמנם רוב הפוסקים לא כתבו כן, ולמעשה לא נהגו כדבריו. ויש שכתב שאין להפסיק בשיחה מתחילת אמירת "לפיכך" עד סוף ברכת "אשר גאלנו"^{שס}.

רחצה

מב. לאחר סיום קריאת ההגדה, צריך ליטול ידיים בברכה קודם אכילת המצות^{סח} [פרק קסד].

חיוב נטילת ידיים קודם אכילת מצה

מג. יש שכתב שצריך לגעת קודם הנטילה במקומות המכוסים, כדי להתחייב בנטילה נוספת על הנטילה שנטל קודם אכילת הכרפס^{סט}, ויש שכתב שאין צריך לגעת במקומות המכוסים ואין לחוש לברכה לבטלה^{שס}, וכן נהגו [שס].

נגיעה במקומות המכוסים קודם נטילת ידיים

מוציא מצה

מד. מותר לומר נוסח "לשם יחוד" הנדפס בהגדות לאחר נטילת ידיים קודם ברכת "המוציא", ואין בזה הפסק משום שזה מעניין המצוה, אך לכתחילה ודאי ראוי יותר לומר את ה"לשם יחוד" קודם נטילת ידיים^{שא} [פרק קסה].

אמירת "לשם יחוד" קודם ברכת "המוציא"

סה. כשם שאין ראוי לדבר בחלק הראשון של ההלל כנ"ל, וכ"כ בקונטרס 'מדרכי הפסח' פרק כג בשם מו' הגרמ"ש קליין שליט"א.

סו. 'חק יעקב' סי' תעג ס"ק ה בשם ה'לבוש'.

סז. 'ויגד משה' סי' כב דף קסא.

סח. שו"ע סי' תעא ס"א.

סט. פמ"ג א"א ריש סי' תעג.

ע. רמב"ם (פ"ח מהל' חמץ ומצה ה"ו) רבינו דוד פסחים קטו: .

עא. 'ליקוטי מהרי"ח'.

שיעור כזית לאכילת מצה

מה. עיקר שיעור כזית עבור קיום מצות אכילת מצה, הוא כחצי ביצה^{עב}. בספרי הפוסקים מצינו שלוש דעות עיקריות כמה הוא שיעור כזית בזמן הזה

[פרק קסו]:

(א) שיטת הצ"ח והחזו"א, שהביצים קטנו בזמן הזה כדי מחצה מזמן חז"ל (אשר קבעו את השיעורים לפי הגודל המצוי בזמנם^{עג}), ועל כן שיעור כזית בזמננו הוא חמישים סמ"ק, כשיעור ביצה שלמה של ימינו.

לענין אכילת מצה, שיעור זה שווה בערך לעשרים וחמש גרם מצה.

(ב) שיטת הגרא"ח נאה, שהביצים והזיתים לא קטנו מזמן חז"ל, ושיעור כזית הוא במשקל עשרים ושבעה גרם, כשיעור הזיתים בימינו, חצי מביצה בת זמננו.

אמנם רוב פוסקי קהילות אשכנז ביארו ששיעור זה אינו תלוי במשקל אלא בנפח, דהיינו עשרים ושבעה סמ"ק^{עד}.

לפי ביאור זה, מאחר שבמצה הנפח אינו זהה למשקל, ומשקל עשרים ושבעה סמ"ק מצה הוא כארבע עשר גרם לערך, זהו שיעור כזית במצה.

(ג) שיטת ה'אבני נזר', וכן הביא הגרי"י קנייבסקי בעל 'קהילות יעקב'^{עה} בשם הגר"ח מוואלוז'ין, שאף לפי שיטת הצ"ח שהביצים קטנו מזמן חז"ל, לענין שיעור כזית אין להתחשב בשיעור הביצים והזיתים בימי חז"ל, אלא השיעור נקבע לפי גודל הזיתים בזמן הזה, דהיינו כמו זית בינוני המצוי בזמננו.

עב. שו"ע סי' תפו. וחולה יכול לסמוך על הרמב"ם ושיעור כזית הוא שליש ביצה. משנ"ב שם ס"ק א.

עג. כמו"כ נפח הזיתים המצויים בזמנינו קטן הרבה פחות ממחצית מזמן חז"ל.

עד. ובמים הנפח זהה למשקל.

עה. פסחים סי' לח.

יש להדגיש, שלפי שיטות כל הפוסקים מדידת שיעור המצה בפועל נעשית לפי נפח ומשקל מצה אפויה מוכנה לאכילה, מבלי להתחשב בשיעור הקמח או העיסה^ז, ואף על פי שהעיסה תפחה ונתרבתה על ידי המים והאפיה^ז [שם].

מו. נחלקו הפוסקים האם מותר לשקול מצה בליל החג (במשקל מכני שאינו חשמלי) בכדי למדוד ממנה שיעור כזית, ולמעשה יש להתיר באופן שהמשקל מיוחד לשקילת מצה, שבכהאי גוונא אין זה עובדא דחול [פרק שו].

שקילת מצה
בליל הסדר

סדר חלוקת המצות ואכילת הכזיתים

מו. עורך הסדר מברך על שלושת המצות [העליונה, האמצעית הפרוסה והתחתונה] "המוציא" ו"על אכילת מצה".

ברכת המצות
ואכילת
הכזיתים

בשעת ברכת "המוציא" יאחז המברך בשתי המצות השלימות בידו, וביניהן תהיה המצה הפרוסה, ולאחר שגמר ברכת "המוציא" ישמוט המצה השלישית מידו ויאחז בפרוסה מלמטה ובעליונה מלמעלה, ויברך "על אכילת מצה", אבל לא ישמוט מידו את המצה השלימה העליונה קודם ברכת "על אכילת מצה"^ח.

ואחר כך בוצע את המצה השלמה העליונה^ט ואת המצה הפרוסה, ואוכלם בהסיבה ביחד כזית מכל מצה^פ [פרק קסז], ולכתחילה יכניס לפיו ב' כזיתים ויבלע

עו. שו"ת 'מהר"ם שיק' או"ח סי' רסד.

עז. הלכה למעשה ניתן למדוד שיעור כזית במצה באופן הבא: לשיטת הגרא"ח נאה, שיעור כזית במצה עבודת יד ממוצעת הוא מעט יותר מגודל כף יד פתוחה של אדם בינוני מבוגר כאשר חמש אצבעות כף היד צמודות זו לזו ואין ביניהן רווח כלל. לשיטת הצ"ח, שיעור כזית הוא 25 גרם מצה. ולשיטת הסוברים ששיעור כזית נאמד לפי זית בינוני של זמננו, גודלו של שיעור כזית במצה הינו מעט יותר גדול מהכרטיסים הרגילים המצויים בזמננו, כרטיס אשראי או כרטיס רב קו. כן שמעתי מפי הגר"ח בניש שליט"א מח"ס 'מידות ושיעורי תורה'.

ובענין מצות מקמח מלא עיין מה שכתבתי ב'בירורי הלכה' פרק קסו בהערה.

עח. 'שו"ע הרב' (סימן תעה סעיפים ג ד ה), 'משנה ברורה' סי' תעה ס"ק ב.

עט. ואין חילוק בזה אם חל הפסח בשבת או בחול, כמבואר בפרק קסט.

פ. ירסק המצות בפיו ויבלע כזית אחד ואחר כך כזית שני – מג"א סי' תעה ס"ק ד, ועיי"ש ב'פרי מגדים' אשל אברהם שראוי לבלוע שני הכזיתים ביחד.

כל אחד לבדו^{פא} [פרק קכד בהערה]. ואם אינו יכול לאכול שני כזיתים יחד, יאכל כזית של "המוציא" תחילה (דהיינו כזית מהמצה העליונה) ואחר כך כזית של "אכילת מצה" (דהיינו כזית מהמצה הפרוסה)^{פב} [פרק קסז].

אף אם לא בלע את כל הכזית ביחד, כל שלא עבר שיעור של כדי אכילת פרס לכזית מצה יצא ידי חובתו בדיעבד^{פג}, ואף לכתחילה יש שנהגו רק לאכול הכזיתים ברציפות כדרך אכילה, אך לא הקפידו על בליעת הכזית יחד^{פד} [פרק קסז].

ומי שיכול לאכול רק כזית אחד ולא יותר, יקח כזית מהמצה האמצעית, מפני שעיקר מצות אכילת מצה היא מהמצה הפרוסה שהיא עיקר הלחם עוני^{פה}, ויוסיף ויקח מעט מהמצה העליונה השלמה עבור לחם משנה.

מח. שאר המסובים על שולחן הסדר אינם צריכים לאכול שני כזיתים, אלא די להם בכזית אחד^{פו}. אמנם יש שכתב שכל המסובים צריכים לאכול שני כזיתים^{פי}, ויש שנהגו כן [שם].

אם שאר
המסובים
חייבים לאכול
שני כזיתים

פא. 'שו"ע הרב' סי' תעה ס"ו-ח, וכן הוא ב'ערוך השולחן' סי' תעה ס"ד, ועיין 'משנה ברורה' סי' תעה שעה"צ ס"ק ו.

פב. 'שו"ע סי' תעה ס"א. וצריך לכוון לצאת ידי מצות אכילת מצה בשני הכזיתים, מאחר שאין ידוע מהו הכזית שאוכל לשם מצות אכילת מצה ומהו הכזית שאוכל לשם מצות לחם משנה, עיין 'שו"ע הרב' תעה ס"ו, אבל עיקר הכוונה לצאת ידי חובת מצות אכילת מצה מהתורה כיוון בכזית השני - עיין 'משנה ברורה' סוס"ק י'.

פג. 'שו"ע הרב' הנ"ל.

פד. ב'הליכות שלמה' (פ"ט סמ"א) כתב שבמצות שלנו שהן דקות אין דרך אכילה בכך לפורר לתוך פיו שתי כזיתים, ועל כן לדעתו לכתחילה יאכל כזית אחד ואחר כך כזית השני, עיי"ש, ועיין 'פסקי תשובות' סי' תעה אות ד, שאכן יש שהקלו לאכול כדרכו ולא לבלוע כל הכזית יחד. ומו' הגרמ"ש קליין שליט"א מספר שכן נהג הגר"ש ואזנר זצ"ל לאכול כדרכו כל השנה, אלא שאכל ברצף זה אחר זה.

פה. מבואר ב'שו"ע הרב' תעה ס"ז שעיקר ההלכה כדעה זו.

פו. משמעות ה'טור' והשו"ע שם, וכן כתב בספר 'ויגד משה' סי' כד אות כה, וכן מובא בספר 'ארחות רבינו' שנהג החזו"א.

פי. 'ויגד משה' שם בשם החת"ס, קיצוש"ע סי' קיט ס"ה.

חלוקת המצות
לבני הבית
לאחר הברכה

מט. לאחר שבעל הבית מברך על המצה ומוציא את בני ביתו בברכתו, הוא מחלק את המצות לכל המסובים קודם שיטעם מן המצה^{פח}. אמנם יש שכתב שמאחר שבני הבית אסורים לטעום קודם הבוצע, הבוצע צריך לטעום קודם שיחלק את המצות^{פט} [פרק קעא].

במקומות שכל אחד מבני הבית מברך לעצמו, לכל הדעות הבוצע צריך לטעום לפני שיחלק למסובים^צ [שם].

ולמעשה, יש שנהגו שכל אחד מבני הבית לוקח לחם משנה לעצמו ובוצע^{צא}, ויש שנהגו שבלייל פסח כל אחד מבני הבית מקבל מצה וחצי ומברך עליו את הברכות, ויוצא ידי חובת 'לחם משנה' בברכת בעל הבית^{צב} [שם].

מצות שנאפו מערב פסח

נ. מעלה מיוחדת נתונה למצות שנאפו בערב פסח לאחר חצות, מחמת כמה טעמים, ויש שהקפידו לאכול בלייל הסדר את שיעורי הכזית דווקא מהמצות הללו^{צג}. ויש שנהגו לאכול אף במשך כל הפסח רק ממצות אלו [פרק קסח].

מועלת מצות
שנאפו בערב
פסח אחר חצות

נא. בעל בית שיש בקערותו רק שלוש מצות שנאפו מערב פסח, שאינן מספיקות כדי לחלק מהם שני כזיתים לכל בניו, יכול לנהוג בשני אופנים:

מי שאין לו די
מצות שנאפו
מערב פסח
לחלק לכל ילדיו

האופן הראשון: בעל הבית מברך כדין על המצות, ובוצע את המצה העליונה והאמצעית ואוכל מהן שני כזיתים, ואחר כך שאר בני ביתו נוטלים ידיהם, ולוקח כל אחד מהם מצה שלמה [או שתי מצות] שנאפו קודם ערב פסח [שהרי בכל מקרה בני הבית צריכים לצרף מצה שנאפתה לפני ערב פסח כדי להשלים שיעור כזית מרווח], וחתרכת מצה בשיעור כזית מאחת המצות שנאפו

פח. ספר 'הפרדס' לרש"י עמ' נב, רמ"א סי' קסז סט"ו.

פט. ט"ז, מובא במשנ"ב שם ס"ק עט.

צ. 'ויגד משה' סי' כד אותיות טז, כח.

צא. 'אגרות משה' ח"ח סי' טז.

צב. 'אשל אברהם' בוטשאטש סי' רעד.

צג. 'מאמר מרדכי', מובא ב'משנה ברורה' סימן תנח ס"ק ג.

בערב פסח, ומניחה בין המצות, ומברכים על המצות, ואוכלים שני כזיתים, שאחד מהם ממצה שנאפתה בערב פסח [ואין זה משנה אם לקחו כזית מהמצה העליונה או האמצעית] [פרק קסט].

האופן השני: בעל הבית מוציא את בני ביתו ידי חובת 'לחם משנה' בברכת "המוציא צד", ואחר כך יכולים בני הבית לברך ברכות "המוציא" ו"על אכילת מצה" על שבר המצה שנאפתה מערב פסח שקיבלו מבעל הבית ולאכול כזית אחד בלבד, מפני שכבר יצאו ידי חובת 'לחם משנה' בברכת בעל הבית [שם].

נב. אם יש בידו רק מעט מצות שנאפו מערב פסח, יצרף לאכילת הכזיתים מצות שנאפו קודם לכן, ויחלק לכל אחד מבני הבית לכל הפחות כזית מהמצות שנאפו בערב פסח. ואם אין בידו כזית לחלק לכל אחד מבני ביתו, ישתדל לחלק לפחות כזית מצומצם כשיעור הפחות שבדעות הפוסקים [שיטת ה'קהילות יעקב' הנזכרת לעיל], וישלים השאר ממצות אחרות [פרק קע].

נג. מי שנשברו מצותיו שיש לו מאפיית ערב פסח, די לו מעיקר הדין להניח מצה שבורה באמצע ויקח ב' מצות שלימות מאלו שנאפו קודם ערב פסח, דבאופן זה יסמוך על עיקר ההלכה שמצה העליונה והתחתונה הם עבור קיום מצות לחם משנה (כנ"ל סעיף מז), ומצה השבורה האמצעית היא עיקר המצה שיוצא בה מצות אכילת לחם עוני, והיא העיקר שתהיה מאפיית ערב פסח [פרק קסט בהערה].

מי שישכח אחת הברכות

נד. בירך "המוציא לחם מן הארץ" ושכח לברך "על אכילת מצה" ונזכר לאחר שסיים את אכילת הכזיתים, יברך הברכה קודם אכילת האפיקומן צה [פרק קעב].

נז. כדעת הגה"ק מבוטשאטש בסי' רעג שאפשר להוציא נשים ידי חובת ברכת המצות של 'לחם משנה' על ידי שמברכים "המוציא" בקול רם, אף על פי שאחר כך הנשים ייצאו ידי חובת ברכת הנהנין כאשר יברכו "המוציא" לבדן.

צה. 'חשוקי חמד' פסחים קיט: שו"ת 'להורות נתן' חט"ו סי' כ.

נה. אכל מצה ולא בירך עליה "המוציא לחם מן הארץ", אפילו אם בירך "על אכילת מצה" לא יצא ידי חובת מצת מצוה, משום שהאכילה היא עיקר המצוה והאכילה נעשתה באיסור, כמצוה הבאה בעבירה^{צו}. אמנם יש שכתב שברכה זו אינה מעכבת, ואף אם לא בירך יצא ידי חובתו^{צז} [פרק קעג].

אדם שאכל מצה בלי לברך "המוציא"

מי שאינו יכול לאכול מצה כשיעור

נו. חולה שאינו יכול לאכול יותר מכזית אחד של מצה, יקדש ויקרא ההגדה ויאכל כרפס ומרור ואת תבשילי הסעודה, ולבסוף יאכל כזית מצה וייצא בה ידי חובת מצה וידי חובת אפיקומן, ולא יטעם אחריה כלום^{צח} [פרק קעד].

חולה שאינו יכול לאכול יותר מכזית מצה

אמנם חולה שמסתפק אם יוכל לאכול יותר מכזית מצה, יאכל כזית ראשון כסדר האכילה הרגיל קודם אכילת המרור, כמו שנאמר^{צט} "על מצות ומרורים יאכלוהו", ואם אחר כך יוכל לאכול כזית מצה נוסף יאכלנו לאפיקומן [פרק קעה].

נז. חולה שיכול לטעום מהמצה רק שיעור מועט, פחות מכזית, מקיים בזה קצת מצוה, אמנם לא יברך "על אכילת מצה" על אכילה שכזו, וטוב שישמע הברכה מאחרים שאוכלים שיעור כזית^פ [פרק קעו].

חצי שיעור במצות אכילת מצה

נח. חולה שיכול לאכול מהמצה או המרור שיעור כזית, אך אין בכוחו לאכול אלא לאט, ואינו יכול להספיק לאכול בתוך שיעור אכילת פרס (שלכתחילה הוא בפרק זמן מועט של שתי דקות ולכל היותר עד כארבע דקות) לא יברך ברכת "על אכילת מצה", ויאכל הכזית באופן שיכול וישתדל לסיימו בתוך תשע דקות. ומכל מקום לא יברך ברכת המזון אלא אם כן אכל כזית בתוך ארבע דקות או פחות, ואם יכול יראה לשמוע ברכת המזון מחבירו המברך [שם].

חולה שיכול לאכול כזית ביותר מכדי אכילת פרס

צו. שו"ת 'האלף לך שלמה' או"ח סי' שכא.

צז. שו"ת 'יד סופר' סי' נו, ש"ת 'לבושי מרדכי' ח"ג סי' קלז, שו"ת 'משנה הלכות' חלק ו סי' ק.

צח. משנ"ב סי' תפב ס"ק ו.

צט. במדבר ט, יא.

ק. שו"ת 'רב פעלים' או"ח ח"ג סי' לב.

נט. מי שקשה לו לאכול המצה, מותר לפוררה כדי להקל על האכילה, ורשאי אף לשרותה מעט במים קרים בלא שתאבד צורתה, ובשעת הצורך רשאי לשרותה אף במים חמים שאין היד סולדת בהם, ובדיעבד מותר להטביל או לשרות את המצה אף בשאר משקים קרים [פרק קעז].

פיזור המצה
והשרייתה
במשקה

ס. עדיף לאכול מצות בפסח דווקא מחיטים, אך מחמת צורך בריאותי אפשר אף מצות מכוסמין, ובמקום הצורך ושעת הדחק יכול לאכול אף מצות העשויים משעורים או שיפון ושבולת שועל, אך רצוי שרק מי שזקוק לזה יאכל מהם בימות הפסח. ועל מצות משבולת שועל עדיף שישמע מאחר את הברכה "על אכילת מצה" ויצא בשמיעה^א [פרק כא בהערה].

מצות מכוסמין
ושבולת שועל
ושעורים ושיפון

מרור

סא. לאחר אכילת המצה, נוטלים כזית מרור ומטבילים את כולו בחרוסת, ויש להיזהר שלא להשהות את המרור בתוך החרוסת כדי שלא תפוג המרירות, ולאחר מכן מנערים את החרוסת מעל המרור, מברכים "על אכילת מרור" ואוכלים אותו בלא הסיבה^ב.

סדר אכילת המרור

סב. הנוהגים ליטול למרור ירק חסה, יותר עדיף שיקחו את העלים מאשר את הקלח^א.

חלק החסה
הראוי למרור

שיעור אכילת מרור

סג. לכתחילה יבלע כזית מרור בבת אחת, ואם קשה לו יאכלנו בכדי אכילת פרס^א.

אכילת המרור
בבת אחת

סד. הראשונים נחלקו אודות שיעור 'כזית' במצות אכילת מרור, האם שיעורו כחצי ביצה או שליש ביצה^א [פרק קעח].

שיעור אכילת
מרור בזמן הזה

קא. 'שבט הלוי' ח"ט סי' קיז, מחמת שמחממים את הגרעינים קודם הטחינה וזה בחשש קליות.

קב. שו"ע סי' תעה ס"א.

קג. סי' תעג ט"ז ס"ק ה ומג"א ס"ק יד, ומביאם המשנ"ב בשעה"צ ס"ק נג.

קד. כמובא במשנ"ב (סי' תעג שעה"צ ס"ק ס) בשם המג"א.

קה. משנ"ב סי' תפו ס"ק א.

כפי שנתבאר לעיל (סעיף מה) לענין שיעור כזית באכילת מצה, הפוסקים נחלקו בענין שיעור כביצה וכזית האם הביצים קטנו בזמן הזה כדי מחציתן וממילא שיעור כזית בזמן הזה דומה לשיעור ביצה בת ימינו, או נותרו באותו גודל כמו בימי חז"ל.

ואולם, למרות שמצות אכילת מרור חיובה מדרבנן, ראוי לכתחילה לנהוג כדעה המחמירה, מפני שמברכים על אכילת המרור, אך בדיעבד אם נהג כשיטת המקלים יצא ידי חובתו^[שם].

וכפי שנתבאר לעיל, משקל כזית למעשה הוא כדלהלן: לשיטת הצ"ח, אם הוא כחצי ביצה – משקלו חמישים גרם, ואם הוא כשליש ביצה – משקלו שלושים ושלושה גרם^ז. ולשיטת הגרא"ח נאה, חצי ביצה משקלו עשרים ושבעה גרם, ושליש ביצה משקלו שבעה עשר גרם ושליש. משקלים אלו מתאימים לחסה מצויה בימינו^פ [שם].

אמנם, מאחר ששיעור זה נקבע לפי נפח ולא לפי משקל, ונפח ה'חריין' המגורר (חזרת) שנאכל ברבות מקהילות ישראל למצות מרור שונה ממשקלו, על כן שיעור המרור ב'חריין' למעשה נמדד כך: לשיטת הגרא"ח נאה, אם שיעור כזית הוא כחצי ביצה – משקלו 13.5 גרם, ואם הוא כשליש ביצה – משקלו 8.5 גרם. ולשיטת הצ"ח, אם שיעור כזית הוא כחצי ביצה – משקלו 25 גרם, ואם הוא כשליש ביצה – משקלו 16 גרם.

קו. משנ"ב שם.

קז. מעט יותר, עיי"ש פרק קעט.

קה. אף שמידות השיעורים הן מידות נפח ולא משקל, והפוסקים חישובו את שיעור המשקל שנקטו בענין כזית לפי משקל המים (שבהם המשקל שווה לנפח), כפי שהתבאר בבירורי הלכה פרק קסו ולעיל סעיף מד שמאחר שהמשקל הסגולי של מצה קטן ממשקלם הסגולי של המים לכן שיעור של כזית מצה שונה משיעור של כזית מים, מכל מקום הנהגים לאכול חסה למצות מרור יאמדו את הכזית מרור לפי שיעור המשקל במים, וזאת מפני שמשקלה הסגולי של החסה כמעט זהה למשקל הסגולי של מים.

ואמנם, מאחר שהקלח של החסה מעט כבד יותר מהעלה, לכן ראוי להחמיר ולהוסיף מעט על השיעור, עיין מידות ושעו"ת (פי"ז ס"ה ובמילואים).

אכן, כבר נתבאר לעיל שיש הסוברים שדי לשער משקל 'כזית' לפי מידת גודל זית בינוני המצוי בזמננו, שהוא שיעור קטן יותר, ולפי זה בעלי חסה שיעור כזית הינו כ - 7.4 גרם^ט (כמשקל עלה חסה בינוני באורך של כ - 20 ס"מ) ובחריין (חזרת) שיעורו כ - 4 גרם^י [שם].

צירוף שני מיני
מרור ביחד

סה. כל חמשת מיני המרור שהובאו בחז"ל [חזרת, תמכא, חרחבינא, עולשין ומרור^{יא}] מצטרפים יחד לשיעור כזית^{יב}. אמנם יש שכתב ששני מיני מרור מצטרפים יחד רק אם הם שווים בשיעורם, אבל אם מין אחד מרובה מהשני אינם מצטרפים^{יג}, ולא נהגו כן [פרק קעט].

אנוס שאינו
יכול לאכול
שיעור מרור

סו. חולה או איסטניס שמתקשה לאכול את המרור, יכול לקחת את המין החביב עליו ביותר מחמשת מיני המרור, ולאכול את הכזית מעט מעט בכדי אכילת פרס^{יד} [פרק קפ].

ואם אינו יכול לאכול כזית מרור מחמת בריאותו הלקויה^{טז}, יאכל כמה שיכול, ולכל הפחות ילעס מעט מרור בפיו לזכר טעם המרירות, אך לא יברך על כך "על אכילת מרור^{טז}". והעצה לעניין הברכה היא ללמוד בפה קודם אכילת המרור את נוסח ברכת המרור המובא ברמב"ם ומיד לאחר מכן לאכול^{יז}, וכן

קט. אך אם לוקח חסה עם קלח, ראוי להדר שיהיה מעט יותר ממשקל 8 גרם, כמו שנתבאר בהערה הקודמת שהקלח מעט כבד יותר מן המים.

קי. לפי הסוברים שאפשר לשער כפי מידת זית של זמננו, שהוא נפח הזהה לכל היותר 8 גרם מים. **קיא.** פסחים לט.

קיב. שו"ע סי' תעג ס"ה.

קיג. שפ"א פסחים לט. ד"ה ברש"י ד"ה מצטרפין.

קיד. משנ"ב סי' תעג ס"ק מג.

קטו. כך כתב האגרות משה' (ח"ג סי' סו), שאם מחמת חולי אינו יכול לאכול כזית מרור אפשר להקל אף בחולי שאין בו סכנה שיאכל מעט.

קטז. משנ"ב שם.

קיו. 'אבני נזר' או"ח ח"ב סי' שפג. אלא שהדבר צ"ע, שהרי צריך להוסיף מעט על הנוסח שכתב הרמב"ם (פ"ח מהל' חמץ ומצה ה"ח) בקצרה.

אפשר לצאת בברכתם של שאר המסובים. ויש שכתב שבאופן זה לא יברך "על אכילת מרור", אלא יברך "על מצות מרור" ^{י"ח}[שם].

סז. מי שפטור מאכילת מרור מחמת מצבו הבריאותי הלקוי, יאכל את החרוסת לבדה, מפני שהחרוסת היא מצוה בפני עצמה ^{ק"ט}. אמנם יש שכתב שאין מצוה באכילת החרוסת לבדה ^{ק"י} [פרק קפא].

אכילת חרוסת לבד במי שאינו אוכל מרור

סת. מרור שנכבש בציר אין יוצאים בו ידי חובת מרור, וכן ראוי להחמיר בעלי חסה שהשרו אותם במים מעת לעת ^{קכא}.

מרור כבוש

אולם בדיעבד אם השרה את ה'חריין' במים צוננים מעת לעת כדי להפיג את מרירותו, אף על פי ששרייה כזו נחשבת ככבישה לענין כל איסורים שבתורה, לענין מרור יש להקל, מפני שהיא אינה משנה את טעם המרור או מבטלת את מרירותו, אלא רק מפיגה קצת את המרירות ^{קכב} [פרק קפב].

ומטעם זה אין לחוש לנגב את החסה לאחר שטיפתה בכדי שלא תיכבש על ידי המים שבין קפליה, משום שמרירות החסה לא פגה על ידי לחלוחית מועטה שכזו ^[שם].

סט. 'חריין' שהוקפא במקפא לא נפסל מאכילת מרור, מפני שההקפאה אינה מפיגה את חריפותו ^[פרק קפב].

'חריין' שהוקפא והופשר

ע. שכח ואכל מרור בלי לברך "על אכילת מרור", יצא ידי חובת מרור, ואינו יכול לחזור ולאכול מרור בשנית ולברך על אכילה זו ^[פרק קפג].

מי ששכח ואכל מרור ללא ברכה

עא. יש ללעוס את המרור, ואם בלעו ללא לעיסה לא יצא ידי חובתו, כי צריך להרגיש טעם מרור ^{קכג}.

לא לבלוע מרור ללא לעיסה

קית. שו"ת 'יהודה יעלה' ממהר"י אסאד סי' קלז.

קיט. שו"ת 'התעוררות תשובה' ח"א סי' רנד.

קכ. 'לבוש' סי' תעה ס"א.

קכא. שו"ע סי' תעג ס"ה, ומשנ"ב ס"ק לח.

קכב. 'שו"ע הרב' שם סכ"ט, ומשנ"ב שם ס"ק לח.

קכג. שו"ע סי' תעה ס"ג.

כורך

עב. יש שתמה על אלו שנהגו לומר קודם אכילת כורך "כן עשה הלל", שיש באמירה זו הפסק בין ברכת "על אכילת מצה" לבין אכילת 'כורך', אך למעשה אלו שנוהגים כן יש להם על מה לסמוך ^{קכד} [פרק קפה].

עג. צריך לבלוע את המצה והמרור בכורך בבת אחת, ולכתחילה יזהר לבלוע את כל הכזית מצה בבת אחת עם כל הכזית מרור כשהם מרוסקים בפיו. ואם קשה עליו לבלוע ב' הזיתים בבת אחת, יבלע מעט מכזית זה ומעט מכזית זה בבת אחת, ואחר כך יחזור ויבלע מעט מכזית זה ומעט מכזית זה בבת אחת, עד שיאכל כל השני זיתים ^{קכה}. אך כבר העיר הגרש"א שבמצות שלנו אי אפשר לאכול ב' כזיתים יחד ^{קכז} [פרקים קכד, קסו].

שולחן עורך

עד. כשאוכל מצה בסעודת ליל הסדר, מקיים מצות אכילת מצה בכל כזית וכזית שאוכל ^{קכז} [פרק קפז].

מצות אכילת
מצה בלילה
הראשון ובשאר
ימי החג

אכן, יש שכתב שאף בשאר ימי חג הפסח מקיימים מצוה באכילת מצה, שנאמר ^{קכז} "שבעת ימים מצות תאכלו" ^{קכח}. ויש שכתב, שאין מצוה באכילת מצה אלא בלילה הראשון בלבד ^{קכט} [פרק קפז].

אכילת בשר צלי בליל הסדר

קכד. משנ"ב סי' תעה ביה"ל ד"ה ואומר זכר.

קכה. לשונו של 'שו"ע הרב' (סימן תעה סעיף כא).

קכו. משמעות הגמרא ברכות לה: כפי שדייק ה'אבני נזר' או"ח סי' תמוח ס"ק ז, והדברים מפורשים בב"ח סי' תעב ומקורות נוספים.

קכז. שמות יב, טו.

קכח. 'חזקוני' שמות יב כ, משנ"ב סי' תעה ס"ק מה בשם הגר"א, חת"ס יו"ד סי' קצא, 'אבני נזר' סי' שעז, ועל דרך זה כתב ה'רוקח' סי' רצא, וב'מקראי קודש' סי' מח אות ב דייק כן מדברי הרמב"ם. ובאמת יש לדקדק כן גם מדברי הרמ"א סי' תנה ס"א בעניין מים שלנו.

קכט. 'יד אפרים' על גיליון המג"א סי' תרלט ס"ק יז, בביאור דברי המג"א שם, וכן נראה מסתימת ה'טור', השו"ע ו'שו"ע הרב'.

עה. במקום שנהגו לאכול צלי בשר בליל הסדר, מותר לאוכלו, ובמקום שנהגו שלא לאכול, לא יאכל, שמא יאמרו "בשר פסח הוא" קל, ובזמן הזה נהגו שלא לאכול צלי בליל הסדר קלא [פרק קפח].

צליית בשר
בערב פסח
ואכילת צלי
בליל הסדר

אולם לכל הדעות אסור לאכול בליל הסדר גדי הצלוי בשלמותו, מפני שנראה כאוכל קדשים בחוץ, שכך היו אוכלים את קרבן הפסח בזמן שבית המקדש היה בנוי קל. כמו כן אסור לצלות גדי שלם בערב פסח אחר חצות או בליל הפסח, אף על פי שלא פירש ואמר שהוא מיועד לקרבן פסח קלי [שם].

עו. בשר צלי שנתבשל לאחר צלייתו, מותר לאוכלו בליל הסדר אף במקום שנהגו שלא לאכול בשר צלי קלי. ויש שכתב שראוי להחמיר בזה, אך לעת הצורך במקום שמחת יום טוב אפשר להקל קלי [פרק קפט].

בשר שנתבשל
לאחר צלייתו

עז. בשר מבושל שנצלה לאחר בישולו, אין לאוכלו בליל הסדר במקום שנהגו שלא לאכול בשר צלי קלי [שם].

בשר שנצלה
לאחר בישולו

עת. בשר שהתבשל במים, ובסוף הבישול התאדו המים שבקדירה והתייבש הבשר, קרוי בשר מבושל ומותר לאוכלו קלי [שם].

בשר שנתבשל
והתאדו המים
שבקדירה

עט. אין להכין לליל הסדר צלי קדירה שנעשה בסיר ללא מים או משקה אחר, ומתבשל במוהל היוצא מן הבשר, משום מראית העין, ואף על פי שקרבן הפסח שנצלה בקדירה פסול לקיום מצות אכילת הפסח קלי. ואם הניח בקדירה מעט מים, יש להתיר בבשר עוף או עגל שאינם ראויים לקרבן פסח [שם].

צלי קדר
המתבשל
בקדירה ללא
מים

קל. שו"ע סי' תעו ס"א.

קלא. משנ"ב שם ס"ק א.

קלב. שו"ע שם.

קלג. רמ"א סי' תסט ס"א, ומשנ"ב שם ס"ק ה.

קלד. משנ"ב שם סוף ס"ק א, ושעה"צ ס"ק ב.

קלה. 'כף החיים' סי' תעו אות ד בשם ה'פרי חדש'.

קלו. משנ"ב שם ס"ק א.

קלז. 'שערי תשובה' שם ס"ק א.

קלח. משנ"ב שם.

פ. יש שנהגו לאכול בסעודת ליל הסדר ביצים, זכר לאבלות ולחורבן קלט, ולטבול הביצים במי מלח. ויש שנחלקו על מנהג זה וסברו שאין להוסיף בליל הסדר טיבולים נוספים על שני הטיבולים הנהוגים בליל הסדר, טיבול הכרפס וטיבול המרור בחרוסת, ובכל זאת אלו שנוהגים לטבול הביצים לא ישנו מנהגם כי הוא מנהג עתיק קמ"א [פרק קצ].

צפון

הלכות אכילת אפיקומן

פא. שיעור האכילה באפיקומן הוא שני כזיתים, אחד זכר לקרבן הפסח ואחד זכר למצה שהיתה נאכלת עמו קמ"א, ואם רוצה רשאי לאכול יותר משני כזיתים, ובדיעבד לא יפחות מכזית קמ"ב [פרק קצא].

פב. מנהג ראוי להניח היד תחת הסנטר והפה בעת אכילת האפיקומן, כדי שאם יפלו פירורי האפיקומן מפיו ישמורם בידו ויחזור ויאכלם, מפני חיבת המוצה קמ"ג [שם].

פג. שכח לאכול את האפיקומן בהסיבה יצא ידי חובתו, אך אם נזכר לפני ברכת המזון יכול לחזור ולאכול אפיקומן בהסיבה [אם לא קשה עליו האכילה], מפני שנראה כהמשך אכילת האפיקומן, ואם נזכר אחרי ברכת המזון לא יחזור ויאכל קמ"ד [פרק קצב].

קלט. בענין המנהג לאכול ביצה בליל פסח זכר לחורבן ביהמ"ק, עיין מד"ר איכה פ' א' ס' כג אזכרה נגינתי בלילות.

קמ. רמ"א ס"י תעו ס"ב.

קמא. משנ"ב ס' תעז ס"ק א.

קמב. יוסף אומץ' אות תשעד.

קמג. יוסף אומץ' אות תשעד.

קמד. כן ביארו האגרות משה' ח"ג ס' סז וה'שבט הלוי' ח"ה ס' ס את סתירת המשנ"ב בסי' תעב ס"ק כב וסי' תעז ס"ק ד.

פד. שכח ואכל אחרי האפיקומן, יחזור ויאכל שוב מצה שמורה לשם אפיקומן קמה אחרי האפיקומן מי ששכח ואכל אחרי האפיקומן [פרק קצב].

פה. נרדם לאחר שהתחיל את אכילת האפיקומן, אם שאר המסובים נשארו ערים ימשיך לאכול, ואם לאו אסור לו לאכול קמי' [פרק קצג].

פו. אין לאכול ולשתות אחרי האפיקומן עד עלות השחר (חוץ מכוס שלישי ורביעי של ארבע כוסות), מלבד שתיית מים שמוותר קמי'.

פז. אף הנוהגים היתר לעשן ביו"ט, לא יעשנו אחרי אכילת האפיקומן, בכדי שלא לבטל טעם המצה קמי'.

פח. הלך לישון אחרי הסדר והתעורר קודם עלות השחר, נחלקו הפוסקים האם רשאי לאכול ולשתות קודם עלות השחר, ודעת רוב האחרונים להקל קמי'.

ברך

פט. אין צריך להדיח הכוס ששותים בה היין במהלך ליל הסדר בין ארבעת הכוסות, מאחר שכבר הדיחה לפני הקידוש. אמנם אם שתה בכוס זו גם משקים אחרים במהלך הסעודה, צריך להדיחה לפני שימזוג את הכוס השלישי קמי'. ויש שכתב שצריך להדיח הכוס לאחר שתיית כל כוס וכוס, וככה ראוי לנהוג על פי הקבלה קמי' [פרק קצה].

צ. מזגו לו יין עבור כוס שלישית שמברכים עליה ברכת המזון, ואחרי ברכת המזון הרגיש שאינו יכול לשתות היין מחמת חריפותו והחליף היין למיץ

קמה. משנ"ב סי' תעח ס"ק א.

קמו. שו"ע סי' תעח ס"ב.

קמוז. סי' תעח ס"א ומשנ"ב ס"ק ב. ועיין 'פסקי תשובות' (ס' תפא אות א) שאף משקה סודה או תה וקפה ללא סוכר מותר.

קמה. 'באר היטב' סי' תפא ס"ק א.

קמט. עיין 'פסקי תשובות' סי' תעח אות א, ו'חק יעקב' סי' תפא א ופמ"ג שם א"א א, ו'שו"ע הרב' שם ס"א ועוד פוסקים להקל.

קנ. שו"ע סי' תעט ס"א ומשנ"ב שם ס"ק א, ומשנ"ב סי' תעג ס"ק סח.

קנא. וכן הרחבנו בזה לעיל 'פסקי הלכות' פרק כב הלכה כד.

ענבים, יצא ידי חובתו, אולם לכתחילה ראוי לשתות הכוס שבירך עליה ברכת המזון [פרק קצז].

צא. שכח לומר "יעלה ויבוא" בברכת המזון שבליל הסדר, ונזכר לאחר ששתה כוס שלישי, חוזר ומברך ברכת המזון בשעה שנזכר, ואינו צריך לחזור ולשתות הכוס, שדין כוס שלישי אינו תלוי בברכת המזון ^{קנב} [פרק רא].

שכח "יעלה
ויבוא" בברכת
המזון של ליל
הסדר

הלל

צב. הלל שאומרים בליל הסדר מחולק לשני חלקים: החלק הראשון נאמר בסוף קריאת ההגדה לפני אכילת המצה, והחלק השני נאמר לאחר אכילת האפיקומן, ושניהם נאמרים בלי ברכה.

חלוקת אמירת
הלל לשני
חלקים

טעם לחלוקת ההלל, שהחלק הראשון עד "לא לנו" מדבר על יציאת מצרים, ומשם ואילך זו הודאה כללית להשי"ת ^{קנג} [פרק קצח].

צג. מותר לומר את ההלל בעל פה, מפני שהוא משירי הלויים שהיו משוררים אותו בעל פה בבית המקדש ^{קנד}, אבל מי שאין ההלל שגור על לשונו לא יאמר פרקים אלו בעל פה ^{קנה} [פרק קצט].

אמירת הלל
בעל פה

צד. מותר לומר את ההלל בכל מקום, ואין צריך לאמרו במקום שאכל בו הסעודה, וכן אין צריך שהמצה והמרור יהיו מונחים לפניו בזמן אמירת ההלל ^{קנו} [פרק קצט].

אמירת הלל
שלא במקום
סעודה

קנב. שו"ת 'שבט הלוי' ח"א סימנים מא, קעג.

קנג. עיי"ש פרק קצח עוד כמה טעמים לחלוקת ההלל.

קנד. שו"ת חת"ס יו"ד סי' קצא.

קנה. על פי דברי הבי"ס מט בשם ר"ת וה'כל בו'.

קנו. רמב"ם (פ"ח מהל' חמץ ומצה ה"י), רמ"א סי' תפ.

פרק כד

זמני מצוות ליל הסדר

סוף זמן מצוות הנהגות בליל הסדר

א. נחלקו התנאים מתי הוא זמן אכילת קרבן פסח. רבי אלעזר בן עזריה סבר שזמן אכילתו עד חצות, ורבי עקיבא סבר שמצוותו כל הלילה, ונחלקו הראשונים כדעת מי נפסקה ההלכה, והשו"ע חושש לחומרא כמו ב' הדעות^א [פרק רב פרק רז].

זמן אכילת קרבן פסח

ב. יש להקפיד לאכול כזית ראשון של מצה קודם חצות, ואם לא הספיק לאכול עד חצות, יאכל לאחר חצות בלי לברך ברכת "על מצות מצה"^ב. ויש שכתב שהמברך לא הפסיד^ג [פרק רג].

זמן אכילת מצה

ג. זמן אכילת המרור הוא עד חצות, ואם איחר ואכלו לאחר חצות, יאכל בלא ברכה^ד [פרק רג].

זמן אכילת מרור

ד. כמבואר לעיל, נחלקו התנאים מתי הוא זמן אכילת קרבן פסח: לדעת רבי אלעזר בן עזריה זמן אכילתו עד חצות, ולדעת רבי עקיבא מצוותו כל הלילה. ועל כן, מאחר שתקנת האפיקומן היא לזכר קרבן פסח, נפסק להלכה שיש לחשוש לשיטת רבי אלעזר בן עזריה, ולהקפיד לאכול את האפיקומן קודם חצות^ה [פרקים קצד, רג].

זמן אכילת האפיקומן ותנאי ה'אבני נזר'

אמנם מי שלא הספיק לאכול את סעודת החג עד סמוך לזמן חצות, יש שכתב שיכול לאכול אפיקומן סמוך לחצות ולהתנות שלאחר חצות ימשיך את סעודתו,

א. הרמב"ם (פ"ו מהל' חמץ ומצה ה"א) פסק כרבי עקיבא, והתוס' מגילה כא. ד"ה לאתויי נקטו כרבי אלעזר בן עזריה, והר"ן מגילה דף ז: מדפי הרי"ף והרשב"א שו"ת ח"א סי' תמה לא הכריעו, וכתבו שיש להחמיר מספק כדעת רבי אלעזר בן עזריה.

ב. משנ"ב סי' תעז בביה"ל ד"ה ויהא.

ג. שו"ת 'משכנות יעקב' סי' קלט.

ד. 'מנחת חינוך' מצוה ו, משנ"ב שם.

ה. שו"ע ורמ"א סי' תעז ס"א.

ולבסוף בסיום סעודתו יאכל אפיקומן בשנית, ובכך יצא ידי חובת שתי הדעות, מפני שלדעת רבי אלעזר בן עזריה מותר לאכול מאכלים אחרים לאחר חצות [ודי בזה שבשעת חצות היה בפיו טעם האפיקומן], ולדעת רבי עקיבא אפשר לאכול את האפיקומן במשך כל הלילה. אולם יש שפקפק בתנאי זה¹ [שם].

מי שהספיק
לאכול רק כזית
אחד של
אפיקומן קודם
חצות

ה. הספיק לאכול כזית אחד של אפיקומן בלבד קודם חצות, לא יאכל את הכזית השני לאחר חצות. אמנם יש שכתב שאם התחיל לאכול את מצת האפיקומן לפני חצות, רשאי להמשיך לאכול לאחר חצות², ויש למקל על מי שיסמוך [פרק קצד].

תחילת זמן
ארבע כוסות
סוף זמן ארבע
כוסות

ו. לא יקדש על היין בליל הסדר לפני צאת הכוכבים³ [פרק רד].
ז. יש שכתב שצריך לסיים לשותות את כל ארבעת הכוסות קודם חצות⁴, וכן ראוי לנהוג. אמנם רוב הפוסקים לא החמירו בזה, ומנהג העולם שלא להקפיד בזה⁵ [פרק רד].

זמן אמירת הלל

ח. זמן אמירת ההלל הוא קודם חצות⁶, ואם איחר והתחיל את אמירתו לאחר חצות יחתמו בלא ברכה⁷. אולם יש שכתב שבדיעבד אפשר לומר את חלק ההלל השני גם לאחר חצות ולחתמו בברכה⁸, וכן הלכה [פרק רה].

ו. שו"ת 'אבני נזר' או"ח ח"ב סי' שפא, וידוע שכן סבר הגרי"ז מבריסק, והוסיף שזה מועיל אף ללא תנאי מפורש, אמנם ב'תשובות והנהגות' ח"ב סי' רלט כתב שיש להתנות זאת במפורש, כדי לכוון בכל אפיקומן לצאת ידי חובת אפיקומן לפי אותה דעה.

ז. הגר"מ פיינשטיין זצ"ל קובץ 'עם התורה' מהדורא בתרא חוברת ז.

ח. 'אשל אברהם' תנינא סי' רלה ס"ג. וכן יש לומר שלפי סברת ה'אבני נזר' מותר להמשיך לאכול הכזית השני לאחר חצות, ודו"ק.

ט. שו"ע סי' תעב ס"א, והט"ז שם ס"ק א והמג"א שם ס"ק א נחלקו בטעם הדבר, עיי"ש.

י. הגדה של פסח להריטב"א, וכן מצאנו בדברי המהרי"ל סדר ליל שני אות ו (אמנם במקום אחר כתב לא כן), ובדברי הגר"א סי' תעז בביאור דעת הרמ"א.

יא. וכן כתב בפירוש בשו"ת 'שבט הלוי' ח"א סי' סא.

יב. רמ"א סי' תעז ס"א, ומקור דבריו בדברי הרשב"א ברכות ט. ושו"ת ח"א סי' תמה, ובדברי הר"ן ברכות ט. ומגילה כ: ועיי' כף החיים' אות יד בביאור הדבר. אמנם התוס' מגילה כא. חילקו בין חיוב אכילת מצה ואפיקומן לדין הלל בליל הסדר, עיי"ש.

יג. ספר 'מחנה ישראל' פי"ב ס"ג.

יד. 'ערוך השולחן' שם ס"ד, רדב"ז ח"ח סי' סא, וכן כתב המשנ"ב סי' תעז ס"ק ז.

ט. זמן המצוה לספר את סיפור יציאת מצרים הוא במשך כל ליל הסדר, עד שתחטפנו שינה^ט, ולאחר שסיים לערוך את הסדר ולספר מעשה יציאת מצרים, יוצא ידי חובת מצוה זו גם בלימוד הלכות הפסח^{יז} [פרק רז].

ויש שכתב שמצות סיפור יציאת מצרים זמנה כזמן אכילת מצה, ויש להזדרז ולסיים את הסיפור עד חצות הלילה^{יח}, אך לא נהגו כדבריו^{יט} [שם].

י. יש להימנע מלעשות בליל הסדר דברים הגורמים לעייפות, כדי שיוכל לקיים מצות סיפור יציאת מצרים במשך כל הלילה^{יט}. אמנם מי שחש עיניו וצער מחמת מניעת השינה, או שיודע שלמחרת לא יוכל להתפלל תפילת שחרית ומוסף כראוי מחמת עייפותו, רשאי ללכת לישון^כ [פרק רח].

יא. לא הספיק לקרוא את ההגדה קודם חצות, יכול לקרוא לאחר חצות^{כא}, אך לא יברך ברכת "אשר גאלנו"^{כב} [פרק רז].

יב. התאחר ולא התחיל לערוך את הסדר עד סמוך לחצות הלילה, ינהג באופן הבא: תחילה יקדש וישתה כוס ראשון, ואחר כך יטול ידיו ויברך ברכת "המוציא" ו"על אכילת מצה" ויאכל כזית מצה, וכן יברך על המרור תיכף קודם חצות ויאכל ממנו, ואחר כך יאמר ההגדה וישתה כוס שני, ולבסוף יסעוד את סעודתו^{כג} [פרק רז].

טו. שו"ע סי' תפא ס"ו.

טז. כן דקדק המהר"ל מדברי ה'מכילתא', וכן כתבו בשו"ת 'ארץ צבי' סי' עז והחת"ס בדרשותיו ח"ב עמ' רסה.

יז. 'מנחת חינוך' מצוה כא, רדב"ז שו"ת 'החדשות' סוף סי' ס, מבי"ט 'קריית ספר' הל' חו"מ פ"ו ה"ו. יח. מפני שלא נפסקה ההלכה כשיטת רבי אלעזר בן עזריה לסיים המצוה עד חצות אלא לחומרא בלבד, ועל כן יש להחמיר ולספר כל הלילה כשיטת רבי עקיבא.

יט. כמו שכתב הרא"ש פסחים פ"י סי' לג בשם מהר"ם מרוטנבורג בעניין שתיית יין לאחר כוס רביעי. כ. 'גבורת ה' למהר"ל, סידור היעב"ץ.

כא. 'דגול מרובה' סי' תעז, מובא במשנ"ב שם סק"ו.

כב. על פי דברי ה'מחנה ישראל' הנזכרים לעניין אמירת הלל לאחר חצות.

כג. 'דגול מרובה', מובא במשנ"ב סי' תעז ס"ק ו.

פרק כה

פרטי הלכות בענייני הפסח וחול המועד

שריפת חמץ שנמצא בפסח

א. המוצא בפסח חמץ ראוי לאכילה בביתו, לא ישרפנו, מאחר שבזמננו כל אחד מוכר לגוי את כל חמצו בכל מקום שהוא, ובכללו את החמץ שלא מצא, אלא יכניסנו למקום סגור שנמכר לגוי, כדי שלא יכשל בו ויאכלנו בטעות*. ואם אין לו מקום ראוי להצניעו, ישרפנו [פרק כב].

ואם קודם החג הכין חמץ זה לשריפה ושכח, ישרפנו עתה כשמצאו [שם].

כמו כן אם החמץ לא היה ברשותו בזמן מכירת החמץ, בוודאי מחויב לשרפו [שם].

תרופות שיש בהן חמץ

ב. חולה שאין בו סכנה הזקוק לתרופות או ויטמינים שמעורב בהם חמץ, אם יש בתרופות מרירות ואינן ראויות למאכל בפני עצמן, מותר ליטול מהן בפסח*. ואם יש לאותן תרופות תחליפים שאין בהם חמץ, ראוי להחמיר ולקחת תרופה שאין בה חמץ* [פרק רפה].

א. 'מקראי קודש' ח"א סי' עד. ואמנם אם התנו עם הגוי בעת המכירה שאם במשך הפסח ישתמשו או יפגמו בדבר שנמכר לו, אזי באם יבחר להשלים את דמי המכירה במוצאי שביעי של פסח ינכו לו הפחת מדמי המכירה, באופן כזה אם מוצא בביתו חמץ בפסח יכול לשרפו ואין בזה משום גזל או משום זלזול במכירה, כמבואר לקמן 'בירורי הלכה' פרק פא בהערה.

ב. שו"ע סי' תמו.

ג. אם התרופה עצמה מרה, אך בולע אותה בתוך קפסולה שאינה מרה, נחלקו בזה גדולי זמננו, דעת מו' ה'להורות נתן' (ח"א יו"ד סי' פו) שאין זה נחשב לדרך אכילה ומותר, אך ה'מנחת שלמה' (תניא סי' סה, ח"ב סי' סג) הביא בשם ה'דברי הלל' שמכיון שכך הדרך ליטול תרופות אלו בקפסולות הרי זה נחשב לדרך אכילה, ועדיף להוציא את התרופה מהקפסולה ולבלוע אותה כשהיא מרה. אמנם למסקנה אף הוא כתב שאין הקפסולה מעלה או מורדת, כיון שבליעה כזאת אינה בדרך אכילה.

ד. שו"ת 'מנחת יצחק' ח"ט סי' עט, שו"ת 'מנחת שלמה' ח"ב סי' סה, שו"ת 'להורות נתן' ח"א יו"ד סי' פו.

ואם התרופה ראויה לאכילה ואינה מרה, אין להתיר אלא באופן שיש בזה פיקוח נפש, וראוי להוסיף להחמיר שישאל את התרופה מגוי ויכוון שלא לקנותה^ג, ויניחה במקום המכור לגוי. וכן אדם שיש בידו תרופה שיש בה חמץ ואין לה תחליף, ויודע זאת לפני פסח, יניח מראש את התרופה בחדר או ארון שהוא מוכר לגוי, כדי שהתרופה תיכלל במכירה, בסמוך לפתח. וראוי שישתדל לשים באותו מקום רק את התרופה בלבד, בלי דברי חמץ נוספים, ואם בימי הפסח יזדקק ליטול התרופה, יוציא החולה או אחד מבני ביתו מנת תרופה מרשות הגוי בלי להיכנס לשם^ד [פרקים רפד, רפה].

ג. חולה הזקוק למשחה רפואית שמעורב בה חמץ, יכול להשתמש בה בפסח, ואפילו אין בו סכנה, ואין צריך לתור אחר משחה אחרת, מפני שמרבית המשחות אינן ראויות למאכל כלב [פרק רפז].

מריחת משחה שמעורב בה חמץ

ואם המשחה ראויה לאכילת כלב, לכתחילה ראוי לנסות להשיג משחה שאין בה חמץ, ואם אין בנמצא משחה אחרת, מותר להשתמש במשחה שמעורב בה חמץ [שם].

תרופות מקטניות

ד. גם למנהג האשכנזים שאינם אוכלים בפסח שום קטניות, מותר ליטול תרופות העשויות מקטניות, או לבשל אורז או קמח תירס בשביל חולה שאין בו סכנה, או בשביל ילד הסובל משלשול חזק, או בשביל תינוק הזקוק לכך. אולם יברור את האורז לפני בישולו כדי שלא יימצאו בו גרעיני תבואה, ובעת בישולו ראשית ירתיח את המים ולאחר מכן יתן את האורז או את קמח התירס לתוך המים הרותחים. אכן מן הנכון שהנוהגים שלא לאכול קטניות בפסח ישתמשו בכלים מיוחדים להכנת תבשיל זה^ה.

קטניות לחולה

ה. אמנם יש לדון שדברים שבלב אינם דברים, מ"מ בחמץ שזה רק בגדר עשהו הכתוב כאילו הוא ברשותו די במחשבה, וכנ"ל פרק כב בשם הר"ן (תחילת פסחים) שמהני ביטול והפקר בינו לבין עצמו כיון שאין לך בו אלא חידושו, וכן כתב בקונטרס 'ביד רמ"א'.

ו. עיין בזה ב'פסקי תשובות' סי' תמב הערה 24.

ז. 'שמירת שבת כהלכתה' פרק מ סעיף צב.

שחרית של יום טוב

ד. שליח ציבור שטעה בתפילת שחרית של יום טוב והתחיל לומר "יעלה ויבוא" בברכת "רצה" [לאחר שאמר בברכת "אתה בחרתנו"], והזכירו לו הקהל טעותו, אם כבר הזכיר שם ה', יסיים המשפט עד "ויזכר זכרוננו ופקדוננו לפניך" כדי שתהיה משמעות לדבריו ולא יצא מפיו שם שמים לבטלה [פרק רי].

הבדלה במוצאי יום טוב

ה. טעה במוצאי יום טוב ראשון בברכת ההבדלה, ואמר בטעות "המבדיל בין קודש לקודש", בדיעבד יצא ידי חובתו, ואם יכול ישמע הבדלה מאיש אחר שלא הבדיל [פרק ריא].

תפילת יום א' דחול המועד

ו. בעל קורא שטעה בקריאת יום א' של חול המועד והפסיק הקריאה במקום שמסומן בסידור 'רביעי' [סימון שנועד לבני חו"ל ביום טוב שני] ולא סיים הקריאה כנדרש, אינו צריך להשלים הקריאה [פרק ריג].

ז. אין מזכירים את קרבן העומר בתפילת מוסף ביום ראשון של חול המועד ואומרים "ואת מוספי יום" וכו', אלא אומרים "ואת מוסף", מחמת כמה טעמים^ח [פרק ריב].

קריאת "שיר השירים" בשבת חול המועד

ח. נהגו לקרוא "שיר השירים" בשבת חול המועד פסח, והעם נהגו שלא לברך עליהם^ט [פרק ריד].

ח. ספר 'מנחת זכרון', מובא בקובץ 'מוריה' ניסן תשעא, ועיין 'בירורי הלכה' פרק ריב בביאור טעם העניין בהרחבה.

ט. רמ"א סי' תצ ס"ט.

שמיעת ניגונים בחול המועד פסח

ט. יש שכתב שאסור לשמוע ניגונים בחול המועד פסח מחמת אבלות ימי ספירת העומר, אולם מנהג העולם להקל בזה"א [פרק רטו].

שמיעת שירים בחול המועד פסח

הכנה מחול המועד עבור מוצאי המועד

י. אסור להכין בחול המועד דברים שלא נועדו לצורך המועד עצמו, אולם אם אין בהם טרחה מותר"א [פרק רכב].

איסור 'מכין' מן המועד לחול

אך הכנות שיש בהם מלאכה, כמו מקח וממכר, קשירה, סחיטה וכדו', אסור לעשות לצורך אחר המועד אף אם אין בהם טרחה [שם].

מטעם זה אסור לערוך קניות בחול המועד לצורך מוצאי יום טוב, מפני שבנוסף לאיסור ההכנה יש בקניה גם פעולת מקח וממכר, אך מותר לקנות דבר אחד בכמות גדולה באופן שיספיק עבורו גם לצורך המועד וגם לצורך חול [פרק רכא].

פרק כו

דיני הפסח בשנה שערב פסח חל בשבת

קיום המצוות הנוהגות בערב פסח כאשר הוא חל בשבת

א. נחלקו הפוסקים אימתי צריכים הבכורים להתענות בשנה שערב פסח חל בשבת: יש שכתב שמקדימים התענית ליום חמישי"א. יש שכתב שכיוון שנדחתה התענית הרי היא בטלה כל עיקר, ואין צריך להתענות כלל. ויש

תענית בכורות מוקדמת

י. 'פרי חדש' שם.

יא. מו' הגרמ"ש קליין שליט"א בשם מו' הגר"ש ואזנר זצ"ל.

יב. שו"ע סי' תקלה ס"א.

יג. שו"ע שם על פי ביאור המשנ"ב ס"ק ד.

א. 'תרומו' הדשן' ח"א קכו, מהרי"ל הלכות ערב פסח.

ב. מהרי"ל שם.

שכתב שזמן התענית ביום שישי^ג. ולעניין הלכה למעשה, הרמ"א הכריע שיש להתענות ביום חמישי^ד [פרק רכג].

אכן אב המתענה בעבור בנו הבכור, אינו חייב להתענות כלל בשנה זאת^ה [שם]. ובכור שנוהג להשתתף בסיום מסכת בערב פסח כדי לפטור עצמו מהתענית, מנהג העולם בשנה זו לערוך סיום ביום חמישי, ויש שהחמירו לעשות סיום גם ביום שישי^ו [שם].

ב. בכור שמתענה ביום חמישי קודם ערב פסח, אם קשה עליו לבדוק החמץ אם המתענה רשאי לטעום מאכל קודם בדיקת חמץ כשהוא שרוי בתענית, רשאי לטעום דבר מה לאחר צאת הכוכבים קודם הבדיקה^ז. ויש שהוסיף שאם הוא עייף ותשוש מחמת התענית, רשאי ללכת לנوم מעט על ידי שומר^ח [שם].

ג. שנה שערב פסח חל בשבת, זמן אפיית מצות מצוה הוא בערב שבת אחר זמן אפיית מצות מצוה חצות [שם].

ד. נחלקו הפוסקים אימתי הוא זמן מכירת החמץ בשנה זו, ומנהג העולם זמן מכירת חמץ למכור החמץ ביום שישי לפני סוף זמן שריפת חמץ, כדי שלא לשנות הנהגת שנה זו משנים אחרות [שם].

כמו כן מנהג העולם לערוך בשנה זו שטר מכירת חמץ רגיל כבכל השנים, ללא תנאים מיוחדים מאימתי תחול המכירה. אמנם יש שכתב שצריך להוסיף בשטר המכירה, שמוכרים לנוכרי את כל החמץ מלבד החמץ המיועד לסעודות השבת^ט [שם].

ג. 'ברכי יוסף' סי' תע אות ד.

ד. סי' תע ס"ב.

ה. 'כף החיים' שם ס"ק כג.

ו. 'תשובות והנהגות' ח"ב סי' ריא.

ז. משנ"ב סי' תע ס"ק ו.

ח. 'אורחות חיים' ספינקא סי' תלא.

ט. הגר"ש ואזנר זצ"ל.

ה. מותר להשתמש בערב פסח שחל בשבת בחדרים או בחפצים שנמכרו לנזכרי, עד סוף זמן הביעור [שם].

שימוש בחדרים ובארונות שנמכרו לנזכרי

ואותם הנוהגים לציין בשטר המכירה שמוכרים את כל המקומות המסומנים בבית, יקפידו לסמן את כל המקומות המיועדים למכירה כבר בערב שבת בשעה החמישית [שם].

ו. אסור למכור חמץ בחנויות לאחר זמן מכירת חמץ ביום שישי, אמנם אין למחות במי שנוהג להקל בזה, שיש להם על מי לסמוך^א [שם].

מכירת חמץ לציבור בחנויות

ז. זמן שריפת החמץ וביעורו הוא בערב שבת קודם שעה שישית, כדי שלא יבואו לטעות בשאר השנים ולשרוף אחר חצות^ב [שם].

זמן שריפת החמץ וביטולו

אמנם זמן ביטול החמץ הוא ביום השבת^ג [שם].

ח. מלאכות האסורות בעשייה בערב פסח, מותרות ביום שישי שקודם ערב פסח, מפני שאיסור המלאכה נאמר רק במועד הקרבת קרבן פסח [שם].

שאר מלאכות האסורות בערב פסח

ט. בערב פסח בכל שנה, זמן הגעלת הכלים שיש בהם בליעת חמץ וחפץ להשתמש בהם בפסח, לכתחילה הוא עד סוף זמן שריפת חמץ^ד, אולם בשנה שערב פסח חל בשבת מותר לכתחילה להגעיל הכלים בכל יום שישי עד כניסת שבת^ה.

הגעלת כלים בערב שבת

י. הגר"ש ואזנר והגרמ"ל לנדא אב"ד ב"ב זצ"ל.

יא. הטעם, מפני שנחלקו הפוסקים בעניין זה, עיין 'שערי תשובה' סוף סי' תמד, 'חק יעקב' סי' תסח אות א, ובמשנ"ב סי' תסח בבית"ל ד"ה מחצות.

יב. שו"ע סי' תמד ס"ב.

יג. רמ"א שם.

יד. כמבואר בשו"ע סי' תנב ס"א, ובדיעבד אם הכלי אינו בן יומו יכול להגעילו כל היום, ואם הוא בן יומו אם יש ס' במים כנגד הכלי יכול בדיעבד להגעילו כל היום.

טו. שו"ת 'שבט הלוי' חלק יא סימן קטז.

דיני הכנה לשבת ולפסח כשהל י"ד בניסן בשבת

י. אין לבשל לשבת זו מאכלי חמץ הנדבקים לדפנות הסיר, מפני שלאחר הסעודה יצטרך להדיחם מחמת החמץ, ואסור להדיח בשבת כלי שאינו צריך להשתמש בו שוב בשבת^{טז} [שם].

בישול מאכלי
חמץ לשבת
שבערב פסח

ואם עבר ובישל, יקנח הכלי היטב עד שלא ישאר בו מאומה. ואם לא די בקינוח כדי לנקותו, ידיח הכלי מהחמץ על ידי נוכרי^{יז}. ואם אינו יכול, ידיחו מעט בעצמו כדי להעביר החמץ^{יח} [שם].

יא. בערב שבת צריך לבער את כל החמץ, ולהשאיר רק מזון שתי סעודות לצורך השבת^{יט} [פרק רכה].

כמות החמץ
שצריך
להשאיר לשבת

ויש שכתב שבנוסף למזון שתי הסעודות צריך לשייר כזית חמץ נוסף, וקודם זמן ביעור החמץ - בשבת - יפורר אותו ויבערו מן העולם^כ.

אולם מסתימת לשון הפוסקים לא משמע כן, וכן המנהג שלא להשאיר כזית לביעור אלא משאיר עבור מאכלי שבת, ואם נשאר לו חמץ יכול להשליך אקונומיקה או חומר אחר הפוגם, או ישליכנו לבית הכסא, כמובא לקמן הלכה יח [שם].

יב. ראוי לבשל לשבת זו בכלים חדשים או בכלי פסח נקיים^{כא}, אולם לא יערה התבשיל מכלי הפסח לכלי חמץ, אלא לכלים חד פעמיים שאינם חמץ [שם].

באלו כלים
מבשלים לשבת
שבערב פסח

יג. אסור לאכול מצות בליל שבת, מפני שהוא כבר ערב פסח^{כב}.

אכילת מצות
בשבת ערב
פסח

^{טז.} שו"ע שם ס"ג על פי ביאור המשנ"ב ס"ק יא.

^{יז.} משנ"ב שם ס"ק יד.

^{יח.} רמ"א שם ס"ג.

^{יט.} שו"ע סי' תמד ס"א.

^{כ.} 'מועדים וזמנים' ח"ז סי' קס.

^{כא.} מג"א שם ס"ק ד בשם מהר"י וויל, 'אגרות חזו"א' סי' קפח.

^{כב.} מג"א סי' תעא ס"ק ו.

אמנם הנוהגים שלא לאכול מצות מכונה בפסח, יתכן שאפשר להקל לאכול מצות מכונה בליל שבת [פרק רלה].

יד. אכל את החלה מחוץ לביתו כדי שלא להכניס חמץ לבית, והמשיך הסעודה בתוך ביתו, לכתחילה ראוי שיאכל מעט פת בתוך הבית כדי שיוכל לברך שם ברכת המזון. ואם לא אכל פת בבית, יחזור למקום שאכל בו ויברך שם [שם].

מקום ברכת המזון

ואם על ידי כך נגרם לו טורח גדול, יכול לברך במקום שבו המשיך את הסעודה, אם המקום שאכל בו פת מצוי באותה רשות, והוא רואה אותו מהמקום שמברך [שם].

טו. בשבת בבוקר קודם זמן הביעור צריך לבטל החמץ ולומר "כל חמירא וחמיעא" וכו' [פרק רבח].

אמירת "כל חמירא" קודם זמן הביעור

טז. יש שכתב, שלאחר סוף זמן אכילת חמץ אסור להמשיך הסעודה ללא ברכה, מפני שהאוכלים סילקו עצמם מאכילת פת, אולם להלכה לא נהגו כן ואינם צריכים לברך קודם המשך הסעודה, מפני שהסילוק מהפת נעשה רק מחמת צורך הלכתי, ולא משום שקץ בה² [פרק רכט].

המשך סעודת השבת לאחר סוף זמן אכילת חמץ

יז. איחר סעודתו ולא אכל קודם שעה חמישית, לא יאכל פת חמץ, מפני שאין חיוב סעודת שבת דוחה את איסור אכילת חמץ בערב פסח² [פרק רל].

מי שאיחר סעודתו ולא אכל קודם סוף זמן אכילת חמץ

יח. סמוך לסוף זמן הביעור צריך לזרוק את כל החמץ שנשאר בביתו לבית הכסא, או לפינת רחוב סמוכה, או לפח אשפה. וראוי לשפוך על החמץ חומר נקיון, כגון אקונומיקה, כדי לפסול אותו מאכילת כלב [פרק רבח].

אופן ביעור החמץ בשבת

ואם נשארו בבית פירורי חמץ על הרצפה, יאספם באמצעות מטאטא², אולם בחצר אסור לטאטא בשבת² [שם].

כג. הגרי"ש אלישיב בשיעורו על מס' ברכות, סוף פרק שלשה שאכלו.

כד. שו"ת 'אביר יעקב' ח"א סי' מה.

כה. משנ"ב סי' תמד ס"ק טו.

כו. על פי שו"ע סי' שלז.

ולאחר שמסיים לאסוף החמץ, ראוי להכניס את המטאטא המלוכלך בפירורי חמץ למקום שנמכר לנוכרי [שם].

יט. יש שכתב, שמותר לעבור על איסור שבות דרבנן בערב פסח שחל להיות בשבת לצורך ביעור החמץ^י, אמנם מדברי רוב הראשונים משמע שאין לנהוג כן^כ [פרק רלד].

ניקוי והדחת הפה מחמץ בשבת

כ. לאחר אכילת החלה או החמץ בסעודת השבת, צריך לנקות היטב את השיניים באופן שלא יישאר ביניהם חמץ כלל, כדי שבזמן שיאכל לאחר מכן תבשילים חמים שהיד סולדת בהם, לא יבלע החמץ בסתימות שבפיו [פרק רכו].

אולם מותר להוסיף למרק שקדי מרק או אטריות אם הצלחת היא כלי שלישי, מפני שחום כלי שלישי אינו גורם לבליעת חמץ בשיניים [שם].

לקראת סוף זמן אכילת חמץ ינקה שוב את פיו ושיניו ביסודיות, כדי שלא יצא חמץ מבין שיניו לאחר סוף זמן אכילה [שם].

ומי שחושש שיש לו חמץ בין שיניו, מותר בשבת זו לצחצח שיניו עם מברשת^{יט} [בלי משחה], אולם לאחר הצחצוח לא ישטוף את המברשת, ואם רואה בה פירורי חמץ יסירם בידו או ידיח את המברשת במים עד שתתנקה, אך לא יסחוט את סיבי המברשת [שם].

בנוסף לצחצוח השיניים, מותר לשטוף את הפה עם 'מי פה', וראוי למזוג את מי הפה לכוס לפני שמוזגים לתוכה את המים^ל [שם].

כו. 'מאור הקטן' סוף פרק ג דפסחים, וכן פסק בשו"ת 'אבני צדק' סיגט סי' נ.

כח. וכן מבואר בדברי 'שו"ע הרב' סי' תלה ס"ג, ובדברי שו"ת מהרש"ג ח"ג סי' יג.

כט. יש לציין, שמשחת השיניים שמשתמשים בה בחול המועד פסח ראוי לכתחילה שתהיה כשרה לפסח, עיין מתיבתא חולין צז: ב'פניני הלכה'.

ל. מותר לצחצח השיניים עם מברשת יבשה לאחר הרטבת הפה, כמו שכתב בשו"ת 'שבט הלוי' (חלק יא סימן קטז אות יז), וז"ל: "ניקוי שיניים אחרי האכילה בשבת, עם מברשת יבשה, ויכולים

כמו כן מותר לנקות את השיניים עם 'חוט דנטלי', אך יש לחתוך ולהכין את החוט קודם השבת, כדי שלא יהיה בזה משום איסור מחתך, וכן להיזהר שלא ייצא דם [שם].

וכן מותר להגעיל בערב פסח שחל בשבת שיניים תותבות או ברזלים עם גומיות המהודקות ליישור השיניים ['קוביות'], מפני שהגעלתם אינה אלא חומרא בלבד^{לא}, ואין בכך משום תיקון כליל^ב [פרק רכז].

סדר הגעלת השיניים הוא, שבסוף זמן אכילת חמץ ידיחו הפה במים חמים כפי מידת החום שדרכם לשתות. ולענין שיניים תותבות ינקה אותם היטב, ויערה מים חמים מכלי ראשון עליהם, ואם חושש שיהרסו ע"י העירו יכשירם בכלי שני [פרק סה].

סעודה שלישית

כא. בענין אכילת סעודה שלישית בערב פסח שחל בשבת, מצאנו בדברי הפוסקים כמה אפשרויות: יש שכתב שיקיימוה באכילת מצה עשירה קודם שעה עשירית, כדי שיאכל בלילה סעודת יום טוב לתיאבון^{לי}. יש שכתב שליוצאי אשכנז אסור לאכול מצה עשירה בזמן שאסור לאכול חמץ, ועל כן ייצא ידי חובת סעודה שלישית באכילת בשר או דגים או פירות^{לי}. ויש שכתב שאפשר לחלק את סעודת הבוקר לשתי סעודות, ובסעודה השניה ייצאו ידי

סעודה שלישית בשבת
ערב פסח

ליתן קצת מים בשיניים ולטפסף עיקר המים ובעודם לחים עוד לנקות עם מברשת ניילון, ואין חשש כלל^ל.

לא. עיין לקמן 'בירורי הלכה' פרק סה בהערה בשם שו"ת 'בית יצחק'.

לב. שו"ת 'מנחת יצחק' ח"ח סוף סי' לז, ובטעמי הדבר עיין 'בירורי הלכה' פרק רכז.

לג. שו"ע סי' תמד ס"א. אמנם יש לדון אם אפשר לצאת ידי חובת סעודת שבת במאכלים שברכתם "מזונות", ועיין 'בירורי' הלכה פרק רלב.

לד. רמ"א שם. וה'תקון יששכר' (ל:) כתב שהוא היה מקיים סעודה שלישית בשבת ערב פסח באכילת פירות.

חובת סעודה שלישית^{לה}, ורשב"י יצא ידי חובת סעודה ג' בדברי תורה כשחל
ערב פסח בשבת^{לי} [פרק רלא].
ולהלכה למעשה, הדבר תלוי במנהגי הקהילות, וכל אחד ינהג כמנהג
אבותיו [שם].

הכנה משבת ליום טוב

כב. אסור להדיח כלים בשבת שלא לצורך שבת, מפני שאסור להכין משבת
ליום טוב [פרק רלז].

כג. אסור לערוך את שולחן ליל הסדר בשבת [שם].
כד. מותר להכין משבת לחול, וכן משבת ליום טוב, אם לא גומר את ההכנה^{לי},
ולכן אם צריך להעלות שולחן מהמחסן לצורך ליל הסדר, מותר להעלותו
ובלבד שלא יעמידו במקומו ולא יערוך אותו לכבוד החג [שם].

כה. מותר להכין בשבת לצורך החול דבר שאין בו טורח, באופן שאם לא יעשנו
בשבת לא יוכל לעשותו בחול ויבוא לידי הפסד^{לי}. אמנם יש שכתב שאם
היה ביכולתו לעשות ההכנה לפני שבת, אסור לעשותה בשבת^{לט} [שם].

אכן היתר זה נועד רק למנוע הפסד, ואין להתיר מטעם זה לעשות דברים כדי
שיהיו מוכנים לו למוצאי שבת, כגון להוציא מהמקפיא מאכל שהוא זקוק לו
לצורך מוצאי שבת, ואפילו מחמת העיכוב יצטרכו אורחיו להמתין במוצאי
שבת שהמאכל יפשיר [שם].

כו. מותר להחליף בגדיו בשבת לצורך יום טוב, מפני שגם בשבת הוא נהנה
מהבגד החדש, ובלבד שלא יאמר שעושה כן לצורך יום טוב [שם].

לה. מג"א שם ס"ק ב.

לו. זוה"ק פ' אמור דף צה.

לז. 'חיי אדם' כלל קנג ס"ו.

לח. שו"ת מהרש"ג ח"א סי' סא, וכן הכריעו הפוסקים.

לט. שו"ת 'עטרת משה' יו"ד סוף ח"א סי' קנג.

כז. אסור להכין מחזור של פסח בערב פסח שחל בשבת, כגון להביאו לביהכנ"ס, אבל אם ילמד ממנו שם מעט כשעדיין שבת, מותר [שם].

הכנת מחזור
לפסח בשבת
ערב פסח

כח. אסור לטלטל מצות בערב פסח שחל בשבת לצורך ליל הסדר.^ט

להביא מצות
בשבת עבור
יו"ט

יום טוב שחל במוצאי שבת

כט. בכל ערב יום טוב שחל בשבת, מצוה להקדים לאכול סעודה שלישית קודם תחילת שעה עשירית^{מא}. ולדעת המקובלים שיש לאכול סעודה שלישית לאחר תפילת מנחה^{מי}, אותם המקפידים להתפלל מנחה קטנה יאכלו לאחר המנחה מעט יותר מכביצה פת, ואם קשה לו לאכול פת יאכל מיני מזונות, או בשר ודגים, או פירות, באופן שיסאר תאב לסעודת יום טוב^{מג} [פרק רלז].

סעודה
שלישית בשבת
ערב יום טוב

ל. יש להקפיד ולהיזהר שלא לעשות שום מלאכה המותרת ביום טוב לאחר צאת השבת, קודם שיאמר "ברוך המבדיל בין קודש לקודש", או "ותודיענו" בתפילת ערבית. וראוי להזכיר זאת גם לנשים^{מד} [פרק רלז].

איסור עשיית
מלאכה לפני
אמירת
"המבדיל"

לא. טעה בתפילת שמונה עשרה של ליל יום טוב שחל במוצאי שבת והתחיל לומר "אתה חונן", יסיים את הברכה^{מה} [פרק רלז].

טעה והתחיל
"אתה חונן"

לב. יום טוב שחל במוצאי שבת, בתפילת ערבית בברכה הרביעית אומרים "ותודיענו". ואם שכח לומר ונזכר קודם חתימת הברכה, יכול לומר היכן שאוחז, ולאחר מכן ימשיך את הברכה כסדרה^{מי}, אולם כיון שיש סוברים שאינו

טעה ושכח
לומר
"ותודיענו"

מ. מחמת מכין משבת לחול, ובפרט לדעת הפמ"ג (תעא א"א ח) המצות השלימות המוכנות ללילה הם מוקצה בשבת זו.

מא. כדי לצאת ידי שיטת המג"א שאסור לאכול פת לאחר שעה עשירית בערב יום טוב.

מב. 'כף החיים' סי' רצא אות ב בשם המקובלים.

מג. עיין בזה במשנ"ב סי' תקכט ס"ק ח, ושעה"צ ס"ק י.

מד. שו"ע סי' רצט ס"י.

מה. והסתפק הגרש"ז איערבך אם באופן כזה יאמר בברכתו "אתה חוננתנו" – 'שמירת שבת כהלכתה' פנ"ח הע' כט.

מו. עיין בזה 'בירורי הלכה' פרקים רלט שיד בהערה.

חוזר, עדיף שיאמר היכן שנזכר. ואם סיים הברכה, ואפילו אם נזכר לאחר שהזכיר שם ה' בחתימת הברכה, אינו חוזר, אלא סומך על ההבדלה שיבדיל על הכוס [פרקים רלט שיד].

דיני קידוש והבדלה בין שבת ליום טוב

לג. ליל יום טוב שחל במוצאי שבת, אומרים קידוש על כוס אחת עם ההבדלה, קידוש והבדלה – יקנה"ז – דהיינו יין, קידוש, נר, הבדלה, זמן [פרק רלז].

לד. טעה בקידוש של ליל הסדר שחל במוצאי שבת ושכח לומר ההבדלה, נחלקו הפוסקים מתי יחזור ויבדיל: יש שכתב שיבדיל בשעה שנזכר^ז, ויש שכתב שימתין לכוס שני ויבדיל עליו, וכן הלכה^ח [פרקים רלז, רמ].

לה. המבדיל בליל יום טוב, בשונה מסתם מוצאי שבת, חותם נוסח ההבדלה בלשון "ברוך המבדיל בין קודש לקודש", ואם טעה ואמר "בין קודש לחול" לא יצא ידי חובתו^ט [פרק רלז].

לו. נשים שברכו "שהחיינו" בהדלקת נרות ועתה בקידוש יוצאות ידי חובתן בברכת "הגפן"^י, יש אומרים שלא יענו אמון בפה על ברכת "שהחיינו" של המקדש^{יא} כדי שלא יהיה הפסק לאחר ברכת "הגפן", ובדיעבד אם ענו אמון אין זה הפסק^{יב}. ולדעת 'שבט הלוי', בפסח לכתחילה יכולות הנשים לענות אמון, כיון שברכת "שהחיינו" שבקידוש קאי גם על מצות מצה, ועל זה לא כווננו בברכת "שהחיינו" שבהדלקת הנרות^{יג} [שם, והובא גם לעיל פרק כג הלכה ד, ה].

מז. משנ"ב סי' תעג ס"ק ד, שעה"צ ס"ק י, ביה"ל ד"ה עד שהתחיל.

מח. 'שו"ע הרב' סי' תעג ס"ז.

מט. 'שבט הלוי' ח"ג סי' סט.

נ. עיין 'ביורי הלכה' פרק קיד, האם אף אלו הנוהגים כל השנה לצאת ידי חובת קידוש אך ברכת "הגפן" מברכים בעצמם על שתיית היין, האם בליל פסח צריכים לשנות מנהגם ולצאת גם ידי חובת ברכת "הגפן".

נא. שו"ת 'הר צבי' סי' קנד.

נב. עיין משנ"ב סי' רטו שעה"צ ס"ק ב.

נג. עיין 'שבט הלוי' ח"ג סי' סט. אך ב'מקראי קודש' (פסח ח"ב סי' לח) כתב שלפי ה'אבודרהם' (בתירוצו הראשון) וה'רוקח' (סי' שעא) בברכת "אשר גאלנו" שאחר קריאת ההגדה שאומרים בה "והגיענו הלילה

לז. אשה שמקדשת על היין בעצמה, תברך "שהחיינו" בקידוש ולא בהדלקת הנר [שם והובא גם לעיל פרק כג הלכה ד' ה'].
 אשה שמקדשת בעצמה מתי תברך "שהחיינו" השתתפות נשים באמירת יקנה"ז

לח. אותם הנוהגים שכל המסובים מצטרפים בליל הסדר לאמירת הקידוש בקול רם יחד עם עורך הסדר, נוהגים כן גם בפסח שחל במוצאי שבת, ואף על פי שמבדילים על הכוס, למרות שבכל מוצאי שבת אין ראוי שהנשים יבדילו לבדן.
 שתיית נשים מכוס של קידוש והבדלה

לח. אף על פי שנהגו שאין נשים שותות מכוס של הבדלה, בליל יום טוב כאשר אומרים קידוש והבדלה על כוס אחת נהגו לתת לנשים לשותותיה [שם].
 הבדלה על נרות שהודלקו לכבוד יום טוב

לט. מותר להעביר אש ביום טוב כדי להדליק נר להבדלה [פרק רלח].
 ויש שכתב שאפשר לברך על הנרות שהודלקו לכבוד יום טוב. אולם יש שכתב שאין ראוי לנהוג כן, אלא ראוי להדליק נר מיוחד להבדלה [שם].
 קירוב שני נרות לצורך ברכת "מאורי האש"

מ. ראוי להחמיר שלא לקרב שני נרות זה לזה לצורך ברכת "מאורי האש", באופן שהחלב של שני הנרות נוגעים זה בזה^ה [פרק רמט].
 שכתב לומר "ותודיענו" בתפילת ערבית, ובנוסף לכך שכח בעת הקידוש לומר ההבדלה על הכוס, קנסוהו שיחזור ויתפלל ערבית^ט [פרק רלט].

מא. שכח לומר "ותודיענו" בתפילת ערבית, ובנוסף לכך שכח בעת הקידוש לומר ההבדלה על הכוס, קנסוהו שיחזור ויתפלל ערבית^ט [פרק רלט].
 שכתב לומר "ותודיענו" ושכתב לומר ההבדלה בקידוש

הזה לאכול בו מצה ומרור, זהו במקום ברכת "שהחיינו" על המצה ומרור, ולדברי ה'אבודרהם' הללו יוצא שברכת "שהחיינו" בקידוש אינה אלא על עצם היום טוב, ולא על מצוות היום.
נד. 'הליכות שלמה' (פ"ט סכ"ד).

נה. שו"ת 'משנת שכיר' ח"א קונטרס 'דבק טוב', ומדובר בכל יו"ט שחל במוצאי שבת, אבל בליל פסח חייבות לשנות מכוס שלהם שהוא כוס הראשון מהארבע כוסות.

נו. הגר"ש ואזנר זצ"ל 'מבית לוי' קובץ טז.

נז. שו"ת 'ציץ אליעזר' ח"ד סי' מב.

נח. עיין 'פסקי תשובות' סי' תקיד אות ו.

נט. שו"ע סי' רצד ס"א, שו"ת 'שבט הלוי' ח"א סי' עז.

פרק כז

יום טוב ראשון של פסח שחל בשבת

תפילת ערבית בליל יום טוב שחל בשבת

א. יום ראשון של פסח שחל להיות בשבת, אין השליח ציבור אומר בתפילת ערבית ברכת מעין שבע^א, אלא אומרים "ויכולו" בקול רם וקדיש שלם לאחריו^ב [פרק רמא].

ב. מקומות הנוהגים לומר בתפילת ערבית של ליל הסדר הלל בבית הכנסת, אם חל ליל הסדר בשבת יקדימו אמירת "ויכולו" לאמירת הלל, מפני שהוא תדיר^ג. ויש שכתב שיקדימו לומר ההלל^ד, ולא נהגו כן. ואם טעה הש"ץ והתחיל לומר ההלל, יסיים את ההלל ואחר כך יאמר "ויכולו" [שם].

הננות לסעודה ביום טוב שחל בשבת

ג. אסור להשרות בשבת את החסה המיועדת לאכילת המרור במים עם סבון לצורך המתת החרקים, ואפילו אינו רואה כלל חרקים, מפני שבפעולה זו כוונתו שאם יש חרקים הם ימותו, אבל מותר לאחוז את החסה ביד ולשפשף תחת זרם מים מהברז סמוך לסעודה^ה [פרק רמא].

א. שו"ע סי' תפז ס"א. ועיי' 'נהר שלום' לב: שכתב לומר מעין שבע גם בליל פסח שחל בשבת, אמנם מנהג ישראל אינו כן.

ב. משנ"ב שם סוף ס"ק ט.

ג. שו"ע סי' תפז.

ד. רדב"ז חלק ח מכת"י סי' סא.

ה. 'שמירת שבת כהלכתה' פ"ג ס"מ, פ"ד ס"ט. אך בחסה המצויה מגידולים מיוחדים בהכשרים מהודרים שלא מצוי בהם חרקים כלל, וגם ודאי לו שאין כאן חרקים חיים, כגון ששהו במקור כמה ימים, באופן זה מותר לו להשרות את החסה במים כשאין אינו רואה חרקים, אף שכוונתו בפעולה זו לברור את החרקים שבכל זאת יש חשש הסתננו לחסה, מ"מ כיון שאינם ניכרים ודרך בני אדם לאכלו ללא שריה, כמבואר ב'בירורי הלכה' פרק רמא בהערה.

ד. יום טוב ראשון של פסח שחל בשבת, אסור לפורר את החזרת במגדרת, משום איסור טוחן, אלא יפורר מבעוד יום ויניחה בכלי ויכסנו עד תחילת הסדר^י [שם].

פירור חזרת במגדרת

ה. אסור להכין כמות מרובה של מי מלח בשבת^י, אלא מותר להכין רק כמות הנדרשת לצורך סעודה אחת בלבד^י. ומאחר שקשה לצמצם ולהכין כמות קטנה כל כך, ראוי להכין את המי מלח בערב שבת^י [שם].

הכנת מי מלח בשבת

ו. עירוב החרוסת עם היין צריך להיעשות מבעוד יום, מפני שאסור לבלול בשבת בלילה עבה משום מלאכת לש. ואם לא עירב את היין מבעוד יום, ישפוך לתוך החרוסת הרבה יין באופן שהבלילה תהיה רכה, ויערבנה בשינוי^י [שם].

בלילת החרוסת בשבת

ז. נחלקו רבני זמננו האם מותר לקלף ביצים לצורך סעודת ליל הסדר לפני הקידוש, אף על פי שאחר כך משתהה בקריאת ההגדה זמן רב עד הסעודה, האם יש בזה משום איסור בורר^י [שם].

קילוף ביצים לפני הקידוש לצורך הסעודה

ח. במערכת אבוקדו בשבת יש חשש מלאכת טוחן, ומותר למעוך אבוקדו רק באופן שהוא כל כך רך, עד שכאשר אווז במקצתו אין שאר הפרי נגרר אחריו^י, אבל ביום טוב מותר למעוך אבוקדו ללא שינוי^י [שם].

מערכת אבוקדו בשבת

ו. משנ"ב סי' תעג ס"ק לו.

ז. שו"ע סי' שכא ס"ב.

ח. מג"א שם ס"ק ד.

ט. 'שו"ע הרב' סי' תעג סי"ט.

י. 'שו"ע הרב' סי' תעג ס"ד. השינוי הוא קודם כל שיניח בקערה את החרוסת ואח"כ יערה לתוכו את היין, וגם יערב באצבע ולא בכלי, או שיערב שתי וערב, דהיינו לא לערב בעיגול כרגיל, אלא יערב בקו ישר ויוציא את הכף בכל פעם, כמבואר כל זה בס'י שכא.

יא. מו" הגרמ"ש קליין שליט"א.

יב. 'שמירת שבת כהלכתה' פ"ו ס"ז על פי החזון איש ס' נח ס"ק ט.

יג. על פי דברי המשנ"ב סי' תקד ס"ק יא.

וכן אסור לערב וללוש בשבת האבוקדו עם בצל וכדו', אלא יש לעשות זאת בשינוי^י, וביום טוב מותר [שם].

טעות בקידוש בפסח שחל בשבת

ט. הזכיר בקידוש גם את הפסח וגם את השבת, אך בחתימת הברכה טעה וחתם רק בשבת, יצא בדיעבד ידי חובת קידוש. ואם הזכיר בחתימה רק יום טוב, הסתפקו בזה הפוסקים אם צריך לחזור ולקדש^י. ואם שכח ולא הזכיר בקידוש את השבת כלל, או להיפך, שעשה קידוש רגיל כבכל שבת ולא הזכיר יום טוב כלל, יחזור ויקדש בשנית, וישתה הכוס בהסיבה^י [פרק שה].

ואם טעה והזכיר בקידוש רק את השבת, וחזר וקידש רק קידוש של יום טוב, או להיפך, נחלקו בזה הפוסקים אם יצא ידי חובתו^י [שם].

פרק כח

אמירת "יזכור"

א. בעת אמירת "יזכור" בשביעי של פסח (ובחו"ל באחרון של פסח), מי שהוריו בחיים ייצאו מבית הכנסת ויתנו את ספרי התורה שנשארו מקריאת התורה לאותם הנשארים לומר "יזכור". ואף אם רוב הקהל יוצא, לא נהגו להחזיר את ספרי התורה עד לאחר אמירת "אשרי" כשכל הציבור חוזר לבית הכנסת^א.

יד. השינוי הוא קודם לערב שתי וערב, דהיינו לא לערב בעיגול כרגיל, אלא יערב בקו ישר ויוציא את הכף בכל פעם, כמבואר כל זה בסי' שכא.

טו. משנ"ב סי' תפז ס"ק ז, וב'שו"ע הרב' שם ס"ג כתב שלא יחזור.

טז. ועיין בהרחבה 'בירורי הלכה' פרק שה.

יז. החיד"א בספר 'מחזיק ברכה' סי' רסח ס"ט, 'ארחות חיים' סי' תצ ס"ט, שו"ת 'התעוררות תשובה' ח"א סי' קיב, 'אגרות משה' ח"ד סי' ע, 'מאמר מרדכי' סי' רסח ס"ט, 'מטה אפרים' סי' תקפב סכ"א, שו"ת 'יד אליהו' סי' יח אות ג.

א. הג"ר שריה דבליצקי (קובץ 'מוריה' תשעח עמ' שלג) הורה באופן כזה שרובם יוצאים שיחזירו את הס"ת לארון הקודש קודם שיוצאים, שהרי אסור לרוב הציבור לעזוב את הס"ת ולצאת, כמבואר בסי' קמט ס"א. אך מנהג העולם להקל בזה, מחמת שיוצאים על דעת לחזור וגם שיוצאים מחמת תפילת "יזכור" אין בזיון ביציאה זו, אח"כ מצאתי שכך כתב בשו"ת 'בית ישראל' סי' כג מחמת שניכר שיצאו לצורך ולזמן מועט.

ב. תפלת "יזכור" אם כי מעיקרה נתקנה בציבור מ"מ יחיד יכול לאומרה בלא אמירתה ביחידות

פרק כט

שביעי של פסח שחל בערב שבת

מאכלים המותרים באיסרו חג שחל בשבת

א. שביעי של פסח שחל בערב שבת, מותר לאכול ולשתות בשבת שלאחריו אלו מאכלים מותרים בשבת איסרו חג
את כל המאכלים והמשקאות הכשרים לפסח, ואף את המאכלים שנוהגים שלא לאכלם בפסח [פרק רמג].

אף מאכלים אשר נהגו האשכנזים שלא לאוכלם בפסח, כגון קטניות וכדו', אינם אסורים בשבת משום 'מוקצה', מחמת כמה טעמים [שם].

ויש להיזהר שלא לפתוח במהלך החג או השבת את הארונות שנמכרו לנוכרי קודם הפסח, אם דלתותיהם הודבקו באמצעות דבק [שם].

אולם רבים מבני ישראל נהגו להחמיר בשבת זו ולא לאכול קטניות, משום כמה חששות, ומנהג יפה נהגו [פרק רמד].

ב. חמץ בעין שהיה מכור לנוכרי בחג הפסח, אין לאוכלו באיסרו חג שחל בשבת^א [פרק רמד].

וכן קטניות שהיו מכורות לנוכרי, ראוי שלא לקחתם מהנוכרי בשבת, משום שיש בזה זלזול במכירה, אולם אם כתב בשטר המכירה שאם יצטרך יקח מהנוכרי ויתחשב עמו אחר יום טוב, מותר לקחת הקטניות ללא חשש [שם].

ג. הפוסקים הסתפקו אם מותר לבשל בשביעי של פסח עבור שבת מאכלים בישול מאכלים שנהגו שלא לאכול בפסח עבור שבת
כשרים לפסח שנהגו שלא לאוכלם בפסח^ב, והמקל יש לו על מי שיסמוך [פרק רמה].

ד. נחלקו הפוסקים אם מותר לאותם הנוהגים שלא לאכול קטניות בפסח, בישול מאכלי קטניות לשבת לבשל מאכלי קטניות עבור השבת שאחר הפסח², וראוי להחמיר [שם].

הכנת מאכלי שרויה לשבת

ה. אותם הנוהגים שלא לאכול שרויה בפסח, מעיקר הדין מותרים להכין בחול המועד או בשביעי של פסח מאכלי שרויה (כגון קניידלאך) לשבת איסור חג, אולם אלו המקפידים שאף קטנים לא יאכלו שרויה, כדי שלא יהיה שרויה בביתם בפסח, ראוי שיחמירו שלא להכין מאכלי שרויה לשבת, אלא אם כן יש בביתם חולה הזקוק לכך [פרק רמה].

פרק ל

הלכות ספירת העומר

פרטי דינים בענייני ספירת העומר

ספירת העומר בציבור

א. מצוה מן המובחר לספור ספירת העומר במנין^א [פרק רטז].

ספירת העומר לנשים

ב. נשים יכולות לספור ספירת העומר. ולענין ברכת הספירה, בנות ספרד ודאי אינן מברכות ככל מצות עשה הקשורה לזמן מסוים, אך בנות אשכנז יכולות לברך, ולדעת ה'מגן אברהם' אף קבלו על עצמן כחובה לברך ולספור, אמנם ה'משנה ברורה' ממליץ לספור ללא ברכה [פרק רס].

טעה וספר ספירת העומר ביום

ג. טעה ביום מעונן וספר ספירת העומר מבעוד יום, חוזר וסופר משתחשך², אבל אם ספר בבין השמשות, יש שכתב שבדיעבד אין צריך לחזור ולספור [פרק ריז].

א. מחמת דברי ה'שער המלך' על הרמב"ם (פ"א מהל' יו"ט הכ"ד) הסובר שבאיסור דאורייתא יש לחשוש למוקצה מחמת היום שעבר.

ב. שו"ת חת"ס סי' עט, שו"ת 'שם אריה' סי' צה, שו"ת 'קול מבשר' סי' עח, הגהת המהרש"ם שבספר 'ארחות חיים', שו"ת 'דובב מישרים' ח"א סי' מט.

ג. 'שדי חמד' אספ"ד מערכת חומ"צ סי' ו אות ו, שו"ת 'רב פעלים' ח"ג סי' ל, שו"ת 'מנחת יצחק' ח"ז סי' לג.

א. של"ה מס' פסחים פרק נר מצוה סי' סד.

ב. שו"ע סי' תפט ס"ב.

ד. אף מי שיודע שלא יוכל להתמיד בספירה במשך כל ימי ספירת העומר, כגון שמתעתד לעבור ניתוח באחד מלילות הספירה, יכול לספור עתה עם ברכה^ג.

מי שיודע שלא יוכל להשלים הספירה

ה. חולה שזקוק לעבור ניתוח בהרדמה קודם שקיעת החמה, ואינו יודע אם יתעורר מהניתוח במשך הלילה ויוכל לספור ספירת העומר בזמנה, יספור לאחר פלג המנחה ספירת העומר בלא ברכה^ז, ויעשה תנאי שאם יוכל לספור בלילה לא ייצא ידי חובתו בספירה זו^ח [פרק שט].

חולה שמסתפק אם יוכל לספור בלילה

ו. ואם לבסוף התעורר במשך הלילה, יספור בשנית בלא ברכה, אך גם אם שכח לספור בשנית, יכול להמשיך לספור בשאר הימים בברכה [שם].

ז. אינו זוכר מה מניין הימים לעומר, ומסתפק בין שתי אפשרויות, אינו יכול לעשות תנאי ולמנות את שתי האפשרויות בזו אחר זו^י [פרק ריז].

מי שמסתפק במנין הספירה

ז. אם יצאו הכוכבים, מותר לספור ספירת העומר לפני תפילת ערבית, אולם ראוי להקדים תפילת ערבית לספירת העומר^י [פרק ריח].

ספירת העומר לפני תפילת ערבית

ח. לאחר שהגיע זמן ספירת העומר, אסור לאכול עד שיספור^י. ואף בחצי שעה שקודם זמן ספירת העומר אסור להתחיל לאכול^י [פרק ריט].

אכילה לאחר שהגיע זמן ספירת העומר

ואם התחיל לאכול לאחר שהגיע זמן הספירה, צריך להפסיק אכילתו ולספור. אבל אם התחיל לאכול קודם הזמן, אין צריך להפסיק סעודתו^י [שם].

ג. עיין מתיבתא נדה ו: ב'פניני הלכה'.

ד. שיוצא בזה ידי חובתו לדעת 'שו"ע הרב' סי' תפט ס"ב, משנ"ב שעה"צ שם ס"ק יד, ו'כף החיים' שם אות לט.

ה. כשיטת המג"א המובאת במשנ"ב שם ס"ק יז.

ו. 'דבר אברהם' שו"ת ח"א סי' לד אות א, 'שערי יושר' ח"א שער הספקות פ"ה ד"ה אמנם.

ז. משנ"ב סי' תפט ס"ק יח, ועיין מג"א סי' רצג ס"ק ד וסי' רצט ס"ק ט, בעניין הקדמת הבדלה לתפילת ערבית.

ח. רמ"א סי' תפט ס"ד.

ט. משנ"ב ס"ק כג.

י. רמ"א שם.

ובמקום שנהגו שהשמש מזכיר לציבור לספור ספירת העומר, אין להחמיר ולהימנע מאכילה קודם הזמן"א, ויש שכתב שבאופן זה מותר לאכול אף לאחר שהגיע הזמן"ב [שם].

ובזמן הזה, מי שנוהג להתפלל ערבית במנין קבוע, יכול לסמוך על קביעות זו ולאכול לפני תפילת ערבית וספירת העומר"ג [שם].

ט. שכח פעם אחת לספור ספירת העומר, יספור בשאר הימים ללא ברכה"ד, מי ששכח לספור פעם אחת ויבקש מהשליח ציבור או מאחד המתפללים בבית הכנסת שיוציא אותו ידי חובה בברכתו"ו [פרק רנד].

י. אמר לחבירו בל"ג בעומר "היום ל"ג בעומר", יכול לאחר מכן לספור בברכה, ספר בראשי תיבות שמתוך שדיבר בראשי תיבות ללא ברכה ניכר שלא התכוון לצאת ידי חובת הספירה. אבל אם אחרי שבירך "על ספירת העומר" אמר "היום ל"ג בעומר", נחלקו הפוסקים אם יצא ידי חובתו, ועל כן יחזור ויספור ללא ברכה"ז.

ספירת העומר בשבת

יא. קהילות שנהגו לומר "מזמור לדוד" בתפילת ליל שבת, בימי ספירת העומר אמירת "מזמור לדוד" קודם ספירת העומר יקדימו אמירת "מזמור לדוד" לספירת העומר, מפני שהתדיר קודם [פרק רנג].

יב. קהילות שנהגו לומר לאחר ספירת העומר את תפילת "ריבונו של עולם" אמירת "ריבונו של עולם" לאחר ספירת העומר בשבת הנדפסת בסידורים, יאמרוה גם בשבת, ויש שכתב שאסור לומר בשבת תפילות על עוונות"י [פרק רנג].

יא. מג"א ס"ק יא.

יב. על פי דברי 'ערוך השולחן' סי' רלב סט"ז ו'אגרות משה' ח"ד סי' צט.

יג. 'ערוך השולחן' שם, 'אגרות משה' שם.

יד. שו"ע סי' תפט.

טו. משנ"ב שם ס"ק לז, ועיין 'בירורי הלכה' פרק רנד.

טז. עיין מתיבתא נזיר ה: ב'פניני הלכה'.

יז. 'שער הכולל' פרק לו.

יג. בלילות שבת ויום טוב, יקדשו בבית הכנסת קודם ספירת העומר, כדי להקדים קבלת שבת ויום טוב ככל האפשר^{יח} [פרק רכ].

קידוש וספירת העומר – מה קודם

אולם בליל יום טוב שביעי של פסח שני של גלויות, יש שכתב שיספרו ספירת העומר קודם הקידוש, מפני שעדיף לאחר את יציאת יום טוב ראשון שהוא מדאורייתא, ולא להזדרז ולהקדים את קבלת יום טוב שני שהוא מדרבנן^{יט}, אולם לא נהגו כן להלכה, כדי שלא יבואו לזלזל בקדושת יום טוב שני^כ [שם].

יד. במוצאי שבת ויום טוב, ספירת העומר קודמת להבדלה, משום שראוי לאחר את הוצאת שבת ויום טוב, כדי שלא תיראה עליו השבת כמשוי^{כא} [פרק רכ].

הבדלה וספירת העומר – מה קודם

מנהגי אבילות בימי ספירת העומר

טו. נהגו בקהילות ישראל שלא לשאת נשים בכל ימי ספירת העומר עד חג השבועות, מלבד ל"ג בעומר, מחמת כמה טעמים^{כב} [פרק רנה].

עריכת חתונות בספירת העומר

טז. נהגו שלא להסתפר בימי ספירת העומר עד ל"ג בעומר, ובל"ג בעומר עצמו מותר להסתפר עד שקיעת החמה^{כג}. ולאחר ל"ג בעומר יש שכתב שמותר להסתפר^{כד}, ויש שכתב על פי הקבלה שלא להסתפר עד ערב יום טוב של חג השבועות^{כה}. ואם ערב חג השבועות חל בשבת, מותר להסתפר בערב שבת^{כו} [פרקים רנה, רנו].

תספורת בספירת העומר

יח. שו"ע סי' תפט ס"ט.

יט. ט"ז שם ס"ק י.

כ. משנ"ב שם ס"ק מג.

כא. מג"א שם ס"ק ז.

כב. ט"ז סי' תצג ס"ק ב.

כג. עיין בזה ב'בירורי הלכה' פרק רנה.

כד. ט"ז שם. ולעדות המזרח אין להסתפר עד ל"ד בעומר – שו"ע סי' תצג ס"ב.

כה. שע"ת שם ס"ק ד בשם האר"י הקדוש.

כו. אמנם הרש"ש 'נהר שלום' (לג.) כתב שבאופן כזה לא יגלח בערב שבת, וכתב על עצמו שהכריחו אותו לגלח בערב שבת. מ"מ כתב הרב החיד"א ('עבודת הקודש' סי' ח אות רכא) שיגלח בערב שבת

מנהגי אבילות לאחר ראש חודש סיון

יז. מצאנו שלושה מנהגים בקרב יוצאי ארצות אשכנז לענין נישואין בימי מועד סיום האבילות ספירת העומר:

(א) יש שהחמירו שלא להינשא כל ימי הספירה עד חג השבועות.

(ב) יש שהקפידו שלא להינשא עד שלושת ימי הגבלה, דהיינו עד ג' סיון בבוקר^י.

(ג) יש שהקלו והתירו להינשא כבר מראש חודש סיון, וכן היה המנהג בזמן ה'פרי מגדים'. והיו שהקלו אף בשמיעת ניגונים מראש חודש. וכל אחד ינהג כמנהג אבותיו.

יש להדגיש, שלשיטת הנוהגים להפסיק את מנהגי האבילות מראש חודש סיון, זמן סיום האבילות הוא כבר מליל ראש חודש^י, אולם לשיטת הנוהגים להמשיך האבילות עד שלושת ימי ההגבלה, זמן הפסקת האבילות הוא רק בבוקר יום א' משלושת ימי ההגבלה^י [פרק רנז].

יח. הפוסקים הסתפקו לדעת הנוהגים שמוותר להסתפר מראש חודש סיון, האם אפשר להקל בזמן זה גם בריקודים ומחולות^י. ולענין הלכה למעשה, ינהג כל אדם כמנהג מקומו [פרק רנח].

מחמת ההלכה שלא יכנס ליו"ט כשהוא מנוול, וכן עיקר. וכן הרחיב להלכה בשו"ת 'מנחת אלעזר' ח"ג סי' סה.

כז. עיין משנ"ב סי' תצג ס"ק טו.

כח. אמנם המשנ"ב סי' תצג בשעה"צ ס"ק יג תמה על מנהג זה, אבל בשו"ת 'אגרות משה' ביאר את יסודו באופן נפלא, ועיין עוד בזה בשו"ת 'דברי מלכאל' ח"ג סי' כג.

כט. כן כתב שם המשנ"ב.

ל. משנ"ב שם בשעה"צ ס"ק ד נסתפק בזה, ובזמן הזה הגר"ש ואזנר זצ"ל אסר עד העצרת, ויש מתירים משלושת ימי ההגבלה. ורבים מאותם הנוהגים לעשות חתונות מראש חודש סיון הקלו גם בריקודים ומחולות בימים אלו, וכן משמע מדברי הכף החיים סי' תצג אות ט.

פרק לא חג השבועות

ערב יום טוב

א. נהגו שלא להקיז דם (תרומת דם) בשום ערב יו"ט ואין לשנות^א. גם כאשר חג השבועות חל במוצאי שבת אסור להקיז דם בערב שבת^ב. אבל בדיקת דם מותר אפילו בערב שבועות ממש, מחמת שמוציאים רק מעט דם^ג.

הקזת דם בערב יום טוב

ב. כמו בכל שבת ויום טוב, גם בחג השבועות יש להקפיד על 'תוספת יום טוב', דהיינו לקבל החג איזה זמן קודם שקיעת החמה [פרק שי].

תוספת יום טוב בחג השבועות

אך לענין תפילת ערבית, לכתחילה יש לאחר את תפילת ערבית בליל החג ולהתפלל רק לאחר צאת הכוכבים, כדי להשלים את ימי ספירת העומר בשלמות^ד. אכן יש שכתב שאפשר להתפלל ערבית קודם צאת הכוכבים, ועיקר ההקפדה היא שלא לקדש לפני כן^ה [פרק רנט].

גם נשים ראוי שלא יקדשו עד צאת הכוכבים [פרק רס].

ג. יש מנהגים חלוקים בזמן הדלקת הנרות בערב יום טוב, יש מנשות ישראל שנהגו להדליק נרות יום טוב קודם חג, ויש שנהגו להדליק בליל יום טוב סמוך לקידוש [שם].

הדלקת נרות יום טוב קודם חג

א. רמ"א סי' תסח ס"י, והביא על זה המשנ"ב (ס"ק לח) דבערב שבועות יצא שד דשמו טבוח, ואלו לא קיבלו ישראל את התורה הוי טבח להו לבשריהו ולדמיהו, וגזרו רבנן על כל עיו"ט משום ערב שבועות. עוד הביא שיש מתירין כוסות רוח, מלבד בהושענא רבה שהוא יום הדין, ובערב חג השבועות. עוד כתב שבלילה שלפני עיו"ט מותר להקיז דם חוץ מליל הו"ר. ועיו"ט אחרון של פסח הכל מותר, דאינו רגל בפני עצמו. וסיים כל זה כשרוצה להקיז לבריאות, אבל משום סכנה כבר דשו בו רבים ושומר פתאים ה', ואפילו בערב שבועות התיר בא"ר כשצו הרופאים בחולי שיש בו סכנה אבל בלא"ה לא.

ב. מהרי"ל, מביאו ה'דרכי תשובה' (סי' קטז אות פ).

ג. מו' הגר"ש ואזנר זצ"ל בקובץ 'מבית לוי' שבועות.

ד. ט"ז ריש סי' תצד.

ה. של"ה ריש מסכת שבועות.

ואותן שנהגו להדליק בערב יום טוב, יש להסתפק אם ינהגו כן גם בערב חג השבועות, או שערב חג השבועות אין להקדים קבלת יום טוב, מפני שיש בזה חסרון בשלמות ימי הספירה, כשם שאין מקדימים תפילת ערבית כאמור [שם]. ולעניין הלכה אין לשנות המנהג, וכל אשה תדליק כמנהגה בשאר ימים טובים [שם].

ד. מי שיש לו פירות חדשים שצריך לברך עליהם ברכת "שהחיינו", לא יניחם על השולחן בעת ברכת "שהחיינו" הנאמרת בקידוש בליל יום טוב. ובדיעבד אם היו מונחים על השולחן, לא ישוב ויברך עליהם "שהחיינו" [פרק רסב].

חג השבועות שחל במוצאי שבת

ה. חג השבועות שחל במוצאי שבת, בשעת הדחק [כגון באופן שאין יכולות להמתין עד צאת הכוכבים] יש להקל לנשים לקדש ולהבדיל מפלג המנחה בין שבת ליום טוב, ובלבד שיזכרו שלא לעשות מלאכות האסורות בשבת עד צאת השבת [פרק רסא].

ו. אסור להכין משבת ליום טוב, ועל כן מי שרוצה בשבת שבערב חג השבועות לקחת לבית הכנסת את מחזור התפילה, יביאהו בצנעה ויעיין בו גם בשבת [פרק רסג].

ואם חפץ ללכת לישון בצהרי יום השבת כדי שיהיה ערני בליל חג השבועות, לא יאמר בפה שהוא הולך לישון בעבור יום טוב [שם].

ז. ערב יום טוב שחל בשבת, מצוה להקדים ולאכול סעודה שלישית קודם שעה עשירית^ה, ולדעת המקובלים שיש לאכול סעודה שלישית לאחר תפילת מנחה^ט, הנוהגים להתפלל מנחה קטנה יאכלו לאחר תפילת מנחה מעט יותר

ו. עיין בזה ב'מנחת שלמה' ח"א סי' כ, 'שבט הלוי' ח"ד סי' כה, 'אגרות משה' או"ח ח"א סי' פז.

ז. משנ"ב סי' רצ ס"ק ד.

ח. עיין בזה במשנ"ב סי' רצא, ביה"ל ד"ה אחר שיתפלל.

ט. מובא ב'כף החיים' סי' רצא אות ב.

מכביצה חלה [ואם קשה לו די בזה שיאכל בשר, דגים או פירות], באופן שישארו תאבים לסעודת יום טוב' [פרק רסג].

סדר ברכות השחר והתפילה בחג השבועות

ח. היה ער בליל שבועות, ואינו מתפלל כותיקין אלא בשעת תפילתו הרגילה כבכל שבת וחג, ובכדי שיוכל להתפלל מתוך צלילות הדעת חפץ לישון קודם התפילה, לכתחילה אסור לישון לאחר עלות השחר קודם התפילה^א, ורשאי להקל לישון אם ימנה אדם שיעיר אותו קודם זמן התפילה^ב [פרק רסד].

שינה לפני תפילת שחרית בחג השבועות

ט. היה ער כל הלילה, ישמע מחבירו את ברכות התורה לאחר עלות השחר, ובדיעבד אם שמע מחבירו ברכות התורה קודם עלות השחר, יצא ידי חובתו^א [פרק רסד].

ברכות התורה

ונהגו להקל ולהמשיך ללמוד אף לאחר עלות השחר, עד שימצא מי שיוציאהו בברכות התורה^ב [שם].

י. ישן שנת קבע על מיטתו בלילה, דהיינו שפשט בגדיו וישן לכל הפחות חצי שעה, חייב בברכות התורה [שם].

שיעור שינה המחייב בברכות התורה

היה ער בלילה אך בערב יום טוב ישן שנת קבע על מיטתו, או שלאחר עלות השחר של חג השבועות ישן שנת קבע על מיטתו, מברך ברכות התורה^א [שם].

י. עיין במשנ"ב סי' תקכט ס"ק ח, ובשעה"צ שם ס"ק י. אך המג"א (ס' תקכט סק"ב) הביא מהזוה"ק שרשב"י יצא ידי חובת סעודה ג' בדברי תורה כשחל ערב פסח בשבת. והעתקנו שם בהערה את דברי הזוהר שעיקר דבריו הם דווקא על ערב פסח שחל בשבת, ויש לדון האם שייך לומר כן בכל ערב יו"ט שחל בשבת.

יא. שו"ע סי' פט ס"ג, ועיין שו"ת 'בנין עולם' ח"א סי' א.

יב. על פי משנ"ב סי' רלה ס"ק יח.

יג. עיין 'מכתבי תורה' מהאדמו"ר זי"ע מגור ה'אמרי אמת' סי' נו, 'חיי משה' סי' מז אות יב.

יד. ועיין זה בשו"ת מהרש"ג ח"א סי' סב.

טו. על פי משנ"ב סי' מז ס"ק כח.

יא. היה ער כל הלילה, לא יברך ברכות "אלוקי נשמה" ו"המעביר שינה" ט', ואם ישן יותר מחצי שעה יכול לברך" [שם].

וכן לא יברך "על נטילת ידיים" ו"אשר יצר" כי אם סמוך לשחרית, לאחר עשיית צרכיו ונגיעה במקומות המכוסים" [שם].

יב. מנהג ישראל שאין מזכירים בתפילת מוסף בחג השבועות את הקרבת שתי הלחם בבית המקדש ביום זה, מחמת כמה טעמים [פרק רסז].

מצות השמחה בחג השבועות

יג. מצות עשה לשמוח ביום טוב"ט, ויש לכוון בסעודה שאוכלים ביום טוב שמחת יום טוב לשם קיום מצות שמחת יום טוב"י [פרק רסה].

יד. בתוך הסעודה יש להוסיף ולשתות יין, בנוסף ליין הקידוש"א [שם].

טו. נתכבד בזימון על הכוס ביום טוב, ונזכר לאחר ששתה היין ששכח לומר "יעלה ויבוא" בברכת המזון וכעת עליו לחזור ולברך ברכת המזון, צריך לברך ברכת מעין שלש על היין, ואינו נפטר בברכת המזון שחוזר לברך [פרק שטז].

טז. מי שעלול להצטער אם יישאר ער כל הלילה, כדאי שילך לישון, ובלבד שלא יבטל מצות שמחת יום טוב [שם].

יז. נשים הסועדות יחדיו בחג השבועות ואוכלות סעודה חלבית, אין למחות בהן"ב, מפני שעיקר שמחתן של הנשים ביום טוב היא בבגדי צבעונים [שם].

טז. משנ"ב סי' ס"ק כד.

יז. עיין 'שערי תשובה' סי' ד אות י.

יח. משנ"ב סי' ד ס"ק ל.

יט. שו"ע סי' תקכט ס"ב.

כ. שו"ת 'כתב סופר' או"ח סי' לט.

כא. שו"ע שם על פי ביאור המשנ"ב ס"ק יא.

כב. אבל לענין אנשים דעת הרבה פוסקים שיש חובה באכילת בשר בהמה ביו"ט, עיין מתיבתא חולין פג. ב'פניני הלכה'.

מאכלי חלב

יח. נהגו לאכול מאכלי חלב בחג השבועות, מחמת כמה טעמים^ג [פרק רסח].

אכילת מאכלי חלב בשבועות

יט. אכל בקידוש של חג השבועות עוגת גבינה שיש בה שיעור מועט של בצק, אף על פי שמברך עליה "מזונות" כאשר הקמח נוסף בה כדי ליתן טעם^ד, צריך להיזהר לאכול כזית מהבצק בזמן אכילת פרס, בכדי שיוכל לברך על העוגה "על המחיה" ולצאת ידי חובת 'קידוש במקום סעודה'^ה. ואם לא אכל כזית מהמזונות בכדי אכילת פרס, יברך לאחריה "בורא נפשות"^ו [פרק רסט].

ברכה אחרונה על אכילת עוגת גבינה

כ. אכל שיעור מזונות קודם סעודת שבת או יום טוב באותו מקום שאוכל לאחר מכן את הסעודה, לא יברך לאחריה ברכת "על המחיה", מפני שיש בזה חשש ברכה לבטלה, אלא יפטור את המזונות בברכת המזון שלאחר הסעודה^ז. ואם רוצה לברך עליה "על המחיה", יעשה הפסק על ידי שיצא לחוץ^ח, או ימתין רבע שעה לאחר סיום אכילת המזונות^ט [פרק רסט].

ברכת מעין שלש לפני סעודת יום טוב

אבל אם אכל גם מאכלי מזונות דקים שאין להם תואר פת (כגון אטריות או בייגאלעך קטנים וכדו'), יברך עליהם מעין שלש בכל עניין^י [שם].

כא. אין צריך לברך ברכה אחרונה בין אכילת מאכלי חלב לאכילת מיני בשר ועופות^{יא}, אלא די בקינוח והדחת הפה לאחר אכילת חלב^{יב}, ורק בגבינה

ברכה אחרונה בין אכילת חלב לבשר

כג. רמ"א סי' תצד ס"ג.

כד. כמבואר בשו"ע סי' רב, רה, רח.

כה. עיין בזה בשו"ע סי' רעג ס"ה.

כו. משנ"ב סי' רח ס"ק מח, ואף שיש שחלקו על דעתו, ספק ברכות להקל.

כז. משנ"ב סי' קעו בביה"ל, ועיין זה ב'פסקי תשובות' סי' קעו אות א.

כח. 'אשל אברהם' בוטשאטש סי' ז וסי' תעד.

כט. 'דרכי חיים ושלום' עמ' תא.

ל. רמ"א סי' קסח ס"ג, משנ"ב סי' קסח ס"ק לח, ועיין 'בירורי הלכה' פרק רסט.

לא. מג"א סי' תצד ס"ק ו.

לב. משנ"ב ס"ק טו.

קשה צריך לברך ביניהם^{לג}. אמנם יש שכתב שאין לאכול בשר לאחר חלב בסעודה אחת, אלא צריך להפסיק ביניהם בברכת המזון, ובעל נפש יחמיר^{לד} [פרק רסט].

פרק לב הלכות יום טוב

הבערה

א. אסור להבעיר אש ביום טוב, אבל מותר להעביר אש מנר דולקת לנר אחר, ואף שלא לצורך אוכל נפש^א [פרק רמט].

ועל כן מותר להדליק ביום טוב כיריים של גז לצורך בישול, על ידי שיפעיל את זרם הגז באמצעות כפתור הכיריים, וידליק האש על ידי העברה ממקום אחר [פרק רצ].

ב. אסור להדליק מכשירי חשמל ביום טוב, וכן אסור להגביר את עוצמת הפעילות של מכשיר דולק. ואם עוצמת הפעילות אינה מפעילה חוטי חשמל חדשים, יש שכתבו שמותר להגביר את עוצמת הפעילות, אך למעשה ראוי להחמיר בזה^ב [פרק רמט].

ג. מותר ביום טוב לגרום להבערת אש^ג, ולכן מותר מעיקר הדין להקדים את הדלקת מכשיר חשמלי על ידי הזזת הזיזים בשעון השבת, ומכל מקום ראוי להחמיר ולא לנהוג כן^ד [שם].

לג. שו"ע יו"ד סי' פט סעיפים א ב.

לד. 'פרי חדש' ו'פרי מגדים' יו"ד שם ס"ק ו, 'מקדש מעט' ס"ק ו, שו"ת מהרש"ג ח"א סי' יג.

א. שו"ע ומשנ"ב סי' תקב.

ב. שיש לדון בזה לאסור לעשות כן בידיים מחמת עובדא דחול, וכן משום שיש בזה פרצה. נדון זה תלוי במחלוקת הפוסקים אם בהדלקת מכשירי חשמל בשבת יש רק איסור דרבנן של נולד, או גם איסור דאורייתא של בונה וסותר, ועיין 'בירורי הלכה' פרק רמט.

ג. שו"ת 'אחיעזר' ח"ג סי' ס, 'כלי חמדה' פרשת ויקהל בשם חת"ס אהע"ז ח"א סי' כ.

ד. 'פסקי תשובות' סי' תקב אות ג. ולכו"ע אסור להוציא ולהכניס מתגים שקעים אחרים, אף כשאין מגיע לזה זרם חשמלי עכשיו מחמת שהוא מכובה ע"י השעון שבת, עיין 'בירורי הלכה' פרק קמח בהערה.

כיבוי

ד. מלאכת כיבוי הותרה ביום טוב רק לצורך אוכל נפש, וצורך אוכל נפש הוא כאשר ההנאה באה יחד עם הכיבוי, כגון שמנמיך את עוצמת האש המקלקלת את התבשיל בשעה שהתבשיל מונח על האש^ה [פרק רמט].

הגדרת צורך אוכל נפש במלאכת כיבוי

ה. מסתפק אם להנמיך להבה גדולה או להגביר להבה קטנה, עדיף שיגביר את הלהבה הקטנה^ה [שם].

מה עדיף – להנמיך או להגביר להבה

ו. אסור להטות נר כדי להרחיק השמן ולהחליש את אורו, אך אם מטה את הנר בכדי להגביה הפתילה ולהגביר את האור, מותר^ה [שם].

הטיית נר

ז. חכמים התירו לגרום לכיבוי האש ביום טוב אף שלא במקום הפסד^ט [שם].

גרם כיבוי

ונחלקו הפוסקים אם מותר לגרום לכיבוי באופן שהוא נעשה על ידי הבערה, כגון שמוסיף לנר פתילות נוספות שמזרזות את כיבוי^ה [שם].

ומותר לפזר חול מסביב לנר דולק קודם הדלקתו, בכדי שיכבה את הנר כאשר יגיע לחול^א. ויש שכתב שמותר להניח חול גם אחרי ההדלקה, מפני שאינו עושה מעשה בגוף הנר הדולק^ב [שם].

עוד נחלקו הפוסקים, אם מותר לקרב את כיבוי של הנר על ידי שמדליקו גם מלמטה כדי לקצרו^ה, ויסוד מחלוקתם הוא האם גרם כיבוי מותר באופן שנעשה

ה. שו"ע סי' תקז ס"ד, משנ"ב סי' תקב ס"ק י.

ו. 'פסקי תשובות' סי' תקיד ב.

ז. שו"ע סי' תקיד ס"ב.

ח. שעה"צ שם ס"ק יח.

ט. משנ"ב שם ס"ק כה, שעה"צ ס"ק לא.

י. משנ"ב שם ס"ק יח.

יא. שו"ע שם ס"ב.

יב. משנ"ב שם.

יג. שו"ע ורמ"א שם.

בגוף הדבר. ולהלכה למעשה, ראוי להחמיר ולא לקרב כיבוי האש ביום טוב על ידי מעשה בגוף הדבר [כגון באמצעות הזזת זיזים של שעון שבת]^[שם]. לדעת המתירים גרם כיבוי שלא במקום הפסד, מותר לגרום לכיבוי להבת הגז על ידי הרתחת מים שיגלשו מהקדירה ויכבו את הגז, משום שזה גרם כיבוי שלא בגוף הדבר. אמנם ראוי להחמיר כדעת האוסרים, ובשעת הדחק יש למקל על מי שיסמוך [שם].

ח. שעון גז העשוי כמין שעון שבת לכיבוי הגז, מותר לכוונו בכל אופן כאשר הגז אינו דולק^ט, אולם בשעה שהגז דולק פעולת הכיוון היא גרימת כיבוי בגוף הדבר, וראוי להחמיר ולאסור [שם].

ט. אסור לחתוך נר קודם הדלקתו, מפני שעל ידי החיתוך נוצר נר נוסף, ויש בזה משום תיקון כלי [שם].

י. מותר לבשל ביצים ביום טוב, ואף על פי שעל ידי הבישול נמחקות האותיות החתומות עליהן^{יז} [פרק רצא].

ממרח

יא. מלאכת ממרח הותרה ביום טוב לצורך אוכל נפש, ולכן מותר למרוח מרגרינה וכדו' על תבנית אפיה ביום טוב^{יח} [פרק רמט].

יב. אסור למרוח משחה ביום טוב, מפני שזה דבר שאינו שווה לכל נפש^{יח} [שם].

יג. אסור להמיס נר שעווה כדי שיידבק לפמוט, שמא יבוא למרחו^{יט} [שם].

יד. משנ"ב שם ס"ק כג.

טו. ובתנאי שלא נעשה על ידי זה שום רישומים או מספרים בשעון שבת.

טז. על פי המוג"א סי' תקא ס"ק יג, ו'דגול מרבה' המובא במשנ"ב סי' שמ ס"ק יז.

יז. משנ"ב סי' תקז ס"ק לז.

יח. 'פסקי תשובות' סי' תקז אות ג.

יט. משנ"ב סי' תקיד ס"ק יח.

החלפת פתילה
בבזיך של פמוט

יד. מותר להחליף ביום טוב פתילה בבזיך של פמוט^י, ואף להוציא את הפתילה הישנה ולנקות הבזיך משאריות החלב שנדבקו בו^{יא} [פרק רנא].

אמנם לעיתים הפתילה הישנה נשרפת כל כך עד שאינה ראויה לשימוש חוזר, וכן מצוי מאוד בנרות של זמננו שהדיסקית שהחזיקה את הפתילה הישנה נשארת בבזיך, ועתה אינה ראויה לשום שימוש, ושאריות אלו הן 'מוקצה' ואסור לטלטלם ולהוציאם מהבזיך בידים, אלא יעשה 'טלטול מן הצד', דהיינו שיקח את הבזיך בידו וינער ממנו את השאריות לתוך פח האשפה, ומאחר שזה לצורך דבר המותר, דהיינו לצורך השימוש בבזיך שיוכל להניח בו פתילה חדשה, מותר לעשות כן [שם].

אבל אסור להמיס את שאריות השעווה באמצעות מים רותחים^{יב} [פרק רנא].

קירוב שני נרות
לצורך ברכת
"מאורי האש"

טז. ראוי להחמיר שלא לקרב שני נרות זה לזה לצורך ברכת "מאורי האש", באופן שהחלב של שני הנרות נוגעים זה בזה^{יג} [פרק רמט, הובא לעיל פרק כו הלכה מ].

בורר

טז. אסור לברור ביום טוב בכלי המיוחד לברירת מאכל לצורך שמירתו ימים ברירה ביום טוב רבים^{יד} [פרק רמט].

ומותר לברור ביום טוב באופן שניכר שהברירה לא נועדה לימים רבים, ואפילו בכלי המיוחד לכך^{יה} [שם].

יז. ברירה בשינוי מותרת לצורך יום טוב, גם בדבר שדרך לברור אותו לימים רבים^{יז} [שם].

כ. קובץ 'מבית לוי' ניסן עמ' קנו.

כא. ט"ז ס' תקא ס"ק ז ו'שו"ע הרב' שם ס"ח.

כב. שו"ע סי' שכ ס"ד.

כג. עיין 'פסקי תשובות' סי' תקיד אות ו.

כד. שו"ע סי' תקי ס"ב, ס"ד.

כה. משנ"ב סי' תקו ס"ק ח, שעה"צ ס"ק ט.

כו. משנ"ב סי' תקי ס"ק יז.

יח. מותר להשתמש ביום טוב ב'תיונים' [סיר קטן המיועד לבישול עלי תה] שימוש בתיון ובשקיקי תה, למרות שהם מעין מסננת הנתונה בתוך כלי המיוחדת בכך, לפי שאין דרך להשתמש בה אלא לפי שעה [שם].

יט. המכין תה ביום טוב באמצעות תמצית תה נוזלית צוננת, ראשית יערה מהדוד מים חמים לכוס ולאחר מכן יערה את התמצית לכוס, כמנהגו בשבת²¹ [פרק רסו].

כ. הבורר ביד מותר לברור באופן שיש בו פחות טרחה בעבורו. על כן אם יש פחות טורח על ידי הוצאת הפסולת מתוך האוכל, מותר לעשות כן [פרק רמט]. כמו כן, אין הבורר ביד צריך לאכול לאלתר את המאכל שברר²², אם זה מאכל שדרך לאכלו באותו היום²³ [שם].

כא. מותר לקלף ירקות ביום טוב באמצעות מקלף המיוחד לקילוף ירקות, אפילו כשהקליפות אינן ראויות לאכילה, כגון קליפות תפוחי אדמה, מפני שמוותר לבררם אפילו בכלי [אם אינו עשוי לימים רבים] [שם].

כב. זבובים שנפלו לתוך כוס, לא יוציאם בפני עצמם, אלא יוציאם עם מעט משקה²⁴, ויש שהקלו בזה²⁵ [שם].

מוחן

כג. מיני פירות וירקות שאם יטחנם בערב יום טוב יפיגו טעמם או יתקלקלו טחינת פירות וירקות ביום טוב עד למחרת [כגון שום, בצל, אבוקדו, בננות ומיני ירקות טריים נוספים],

כז. שאין לבשל ביו"ט ללא צורך כשיכול באופן אחר.

כח. שו"ע סי' תקי ס"ב.

כט. שעה"צ סי' תקו ס"ק יא.

ל. משנ"ב סי' תקו ס"ק יב.

לא. 'פסקי תשובות' סי' תקו אות ג.

מותר לטוחנם ביום טוב ולדוך אותם כדרכם ללא שינוי^{לג}, וכן מותר לחותכם לחתיכות דקות^{לי} [פרק רמט].

כד. מיני תבלין שטעמם אינו פג במהירות, יטחנם מערב יום טוב, ואם לא טחן יטחנם ביום טוב בשינוי, כגון על גבי השולחן ולא בכליל^{לד} [שם].

טחינת תבלינים
ביום טוב

וכן בתבלינים שקצת מטעמם פג במהירות, נהגו לטוחנם ביום טוב בשינוי^{לה} [שם].

כה. חזרת ('חריין') יש לטוחנה בשינוי^{לי} [שם].

טחינת חזרת
ביום טוב

חריכת מצה ביו"ט

כו. נחלקו הפוסקים האם מותר ביו"ט לחרוך באש קצהו של מצה שנשברה, כדי שיוכל לצרפה ללחם משנה, וראוי לחשוש שיש בזה משום תקון מנאלי, ובכלל ראוי לדעת שלא תצטרף ללחם משנה רק אם נראית כשלימה לאחר החריכה^{לח}.

חרוך קצה מצה
האם נחשב
לשלימה ומותר
ביו"ט

רחיצה ביום טוב

כז. מותר לחמם מים ביום טוב לצורך רחיצת פניו, ידיו ורגליו, מפני שזוהי רחיצה השווה לכל נפש, ועל כן בנוסף להיתר 'צורך אוכל נפש' יש להתירו, מפני שמלאכות יום טוב הותרו לצורך דברים השווים לכל נפש^{לט} [פרק רנ].

חימום מים
ביום טוב לצורך
רחיצה השווה
לכל נפש

לב. משנ"ב סי' תקד ס"ק יא, יט, שעה"צ ס"ק יח, מובן שאסור לרסקם במכשיר חשמלי.

לג. 'שמירת שבת כהלכתה' פ"ז ס"ב.

לד. שו"ע סי' תקד ס"א.

לה. רמ"א שם.

לו. משנ"ב שם ס"ק יט, שעה"צ ס"ק לג. ומהו השינוי, כגון שלא יטחן אותם על צלחת אלא על מפת ניילון וכדומה, או שיחזיק את הפומפיה הפוך, או ירסק בידית המזלג – 'שמירת יו"ט כהלכתו' פ"ח ס"ג.

לז. עיין 'פסקי תשובות' סי' תקו אות ז ובהערה בשם הגרשז"א.

לח. וגם בזה נחלקו הפוסקים (עיין מתיבתא חולין עב: 'פניני הלכה'), שיש אומרים שאם המצה חרוכה במקצת המקום השרוף לא מחשיבה לשלימה, אלא שהמשנ"ב (סי' רעד ס"ק ב) הביא בשם י"א שלחם שנשרף קצת ועדיין לא נחתך מהלחם נחשב לשלם.

לט. שו"ע סי' תקיא ס"ב, משנ"ב שם.

כת. אסור לחמם מים עבור רחיצת שאר האיברים, וכן אסור לרחוץ את הגוף, חימום מים לצורך רחיצת שאר האיברים ואפילו איבר אחר איבר, במים שהוחמו ביום טוב, ואפילו אם הוחמו על ידי נוכריי' [שם].

כט. תינוק שנוהגים לרחצו בכל יום, יש שכתב שמותר לרחצו במים שהוחמו ביום טוב, ואפילו אם הוחמו באיסורי'א. אבל אסור לחמם מים בעבורו [שם]. חימום מים לצורך רחיצת תינוק ותינוק שאין דרך לרחצו בכל יום, אסור לרחצו במים שהוחמו ביום טובי' [שם].

ל. מותר לומר לגוי שיחמם מים עבור רחיצת גופו של אדם שיש לו קצת חולי' [שם]. חימום מים עבור חולה

לא. מים שהוחמו מערב יום טוב, השו"ע כתב שמותר לרחוץ בהם כל גופי' [שם], רחצה במים שהוחמו מערב יום טוב והרמ"א החמיר וכתב שלגדול אסור לרחוץ כל גופו בבת אחת, אלא רק איבר אחר איברי'. ומכל מקום יש להיזהר שלא לרחוץ ולשפשף את השיער במים, כדי שלא להיכשל בסחיטת שיער [שם]. ותינוקות עד גיל שנתיים וחצי, אפשר להקל לרחוץ כל גופם במים שהוחמו מערב יום טוב, ובמקום הצורך מותרת הרחיצה ממים רותחים המצויים ב'דוד שמש' [שם].

לב. אסור לרחוץ בבית המרחץ במים חמים ביום טובי' [שם]. רחצה במרחץ ביום טוב **לג.** מותר לרחוץ כל גופו ביום טוב במים צוננים, אף לדעת האוסרים להתרחץ בשבת מחמת החשש שמא יסחוט, אולם יזהר שלא לסחוט שערוי' [שם]. רחצה ביום טוב במים צוננים

מ. שו"ע ומשנ"ב שם.

מא. רמ"א שם.

מב. משנ"ב שם ס"ק יב, שעה"צ ס"ק יג.

מג. על פי משנ"ב סי' תקיא ס"ק יג.

מד. שו"ע סי' תקיא ס"ג.

מה. רמ"א שם על פי ביאור המשנ"ב ס"ק יח.

מו. שו"ע שם.

מז. 'תורת השלמים' יו"ד סי' קצ"ז אות ג, 'סדרי טהרה' יו"ד סי' קצ"ז אות ה.

ואם הוא מצטער, רשאי להשתמש ברחצתו גם בסבון נוזלי, אמנם יזהר שלא לחפוף במקום ריבוי שיער [שם].

לד. מותר להשתמש במים חמים הזורמים מהברז לצורך רחיצת כלים וידיים, ואפילו מים הוחמו ב'בילער' מ"ח, וכן מותר להשתמש במכשיר חימום מים לשתייה בשעה שהמכשיר דולק (ולא כאשר הוא כבוי על ידי התרמוסטט) [שם].

שימוש במים שהוחמו ביום טוב לצורך שתייה ורחצת ידיים

לה. אגרטל שיש בו פרחים וענפי אילנות הוא אינו 'מוקצה', ומותר לטלטלו ביום טוב מפני שהוכן לכך מט [פרק ער].

אגרטל עם פרחים

ופרחים שהיו באגרטל ויצאו ממנו, מותר להחזירם למים². אולם פרחים הנפתחים מחמת המים, אסור להחזירם למים³ [שם].

פרחים שלא היו בתוך המים, אין להכניסם בשבת או ביום טוב למים [שם]. אמנם צריך להיזהר מחרקים המצויים על גבי הפרחים, ולהרחיק את הפרחים ממאכלים [שם].

נ"ב: עוד מדיני יו"ט – שמחת יו"ט, עיין לעיל פרק לא הלכות יג – יז.

פרק לג

הלכות יום טוב שחל בערב שבת

עירובי תבשילין

א. הרוצה לבשל ולאפות ביום טוב לצורך שבת שאחריו, צריך לעשות 'עירוב תבשילין' בערב יום טוב, דהיינו להניח מאכל מבושל ופת אפויה, שעל ידם יוכל ביום טוב להמשיך לאפות ולבשל לצורך השבת⁴ [פרק רמב].

הנחת עירוב תבשילין

מח. 'שמירת שבת כהלכתה' פ"ב ס"ז.

מט. משנ"ב סי' שלו ס"ק נג.

נ. משנ"ב שם ס"ק נד.

נא. רמ"א שם סי"ג, ומשנ"ב סוף ס"ק נד.

א. שו"ע סי' תקכז.

ב. לצורך עירוב תבשילין יש להניח תבשיל שראוי ללפת בו את הפת, כגון דגים או בשר, ויש להניחו במקרר כדי שלא יתקלקל [שם].

איזה תבשיל
ראוי לעירוב
תבשילין

ג. ראוי שיזכה עירובו עבור אחרים ששכחו לערב, על ידי שיתן למי שאינו מבני ביתו לזכות עבור אחרים^ב [שם].

זכיו העירוב
עבור אחרים
ששכחו לערב

ד. לאחר שהקנה העירוב לאחרים, יטול את העירוב ויברך ויאמר הנוסח "בדין יהא שרא לן" וכו', וצריך שיתבונן ויבין את מה שאומר [שם].

נוסח העירוב

ה. צריך שיאחז העירוב בשעה שאומר את נוסח "בדין יהא שרא" וכו'^א [שם בהערה].

אחיזת העירוב

ו. מי שאינו צריך לבשל ביום טוב, אלא רק להדליק נר, יעשה עירוב תבשילין ללא ברכה^ז [שם].

עירוב תבשילין
למי שצריך רק
להדליק נר

ז. הנוסע מביתו ליום טוב ובני ביתו נשארים בבית, יעשה עירובי תבשילין בביתו קודם שיוצא לדרך, וישאיר בבית חלק מעירוב כדי שבני ביתו יוכלו לבשל ולאפות מכוחו, ואת החלק השני יטול עמו כדי שיוכל הוא לבשל ולאפות במקום שהייתו^ח [שם].

אדם שנוסע
מביתו ליום טוב
ובני ביתו
נשארים בבית

ח. הפוסקים הסתפקו האם בנים נשואים השוהים ביום טוב בבית הוריהם יוצאים ידי חובתם בעירוב של אביהם^י, ונהגו להקל בזה^י. אמנם מן הראוי שיקנו חלק מהעירוב של בעל הבית [שם].

בנים נשואים
השוהים ביום
טוב בבית
הוריהם

ב. שו"ע שם ס"י.

ג. כן כתב בשו"ת 'חיים שאל' (סי' כט), וה'מנחת יצחק' (חלק ז סימן לו) דן בזה בהרחבה ומסקנתו בשעת הדחק להקל, שאם נזכר בביהכנ"ס שלא עשה עירובי תבשילין ואם ילך לביתו יאחר תפלת מנחה, יכול לעשות עירוב על איזה מאכל שמונח בבית אף שאינו אחוזו בידו.

ד. מפני שנחלקו הפוסקים כמובא בשו"ע שם סי"ט ומשנ"ב אם צריך לערב, וספק ברכות להקל.

ה. שו"ע שם ס"ח, ומשנ"ב ס"ק כט.

ו. משנ"ב שם בביה"ל ד"ה מי שלא.

ז. 'אשל אברהם' בוטשאטש.

ט. הזמן הראוי לעירוב תבשילין הוא בערב יום טוב, אולם מי שיודע שהוא עתיד להיות טרוד בערב יום טוב, יכול לערב בליל ערב יום טוב^ח [שם].

זמן עירובי
תבשילין

י. נחלקו הפוסקים אם עירובי תבשילין מועילים לכל ההכנות מיום טוב לשבת, או רק לחימום ובישול תבשילין, ובמקום צורך חשוב אפשר להקל בזה^ט [שם].

שאר הכנות
מיום טוב
לשבת

יא. אף מי שעשה עירובי תבשילין, לכתחילה ראוי שיבשל ביום טוב בעוד היום גדול, כדי שיהיה ראוי לאכילה ביום טוב. ואם נשתהה ולא בישל, בשעת הדחק יש להתיר לבשל אפילו סמוך לשבת [שם].

יבשל בזמן
שיהיה ראוי
לאכילה ביו"ט

ובאופן שמבקש לחמם על האש לצורך שבת מאכל לח שנתבשל לגמרי, יש לעיין האם כיון שהוא מבושל כל צרכו וראוי להיאכל צונן בשעת הדחק מותר להניחו על האש סמוך לשבת אף לכתחילה [שם].

יב. אף ביום טוב שחל בערב שבת יש דין תוספת שבת, וצריך לקבל שבת איזה זמן קודם שקיעת החמה [פרק שיב].

תוספת שבת
לאחר יום טוב

ח. שו"ע שם סי"ד.

ט. שו"ת 'שבט הלוי' ח"ג סי' סח.